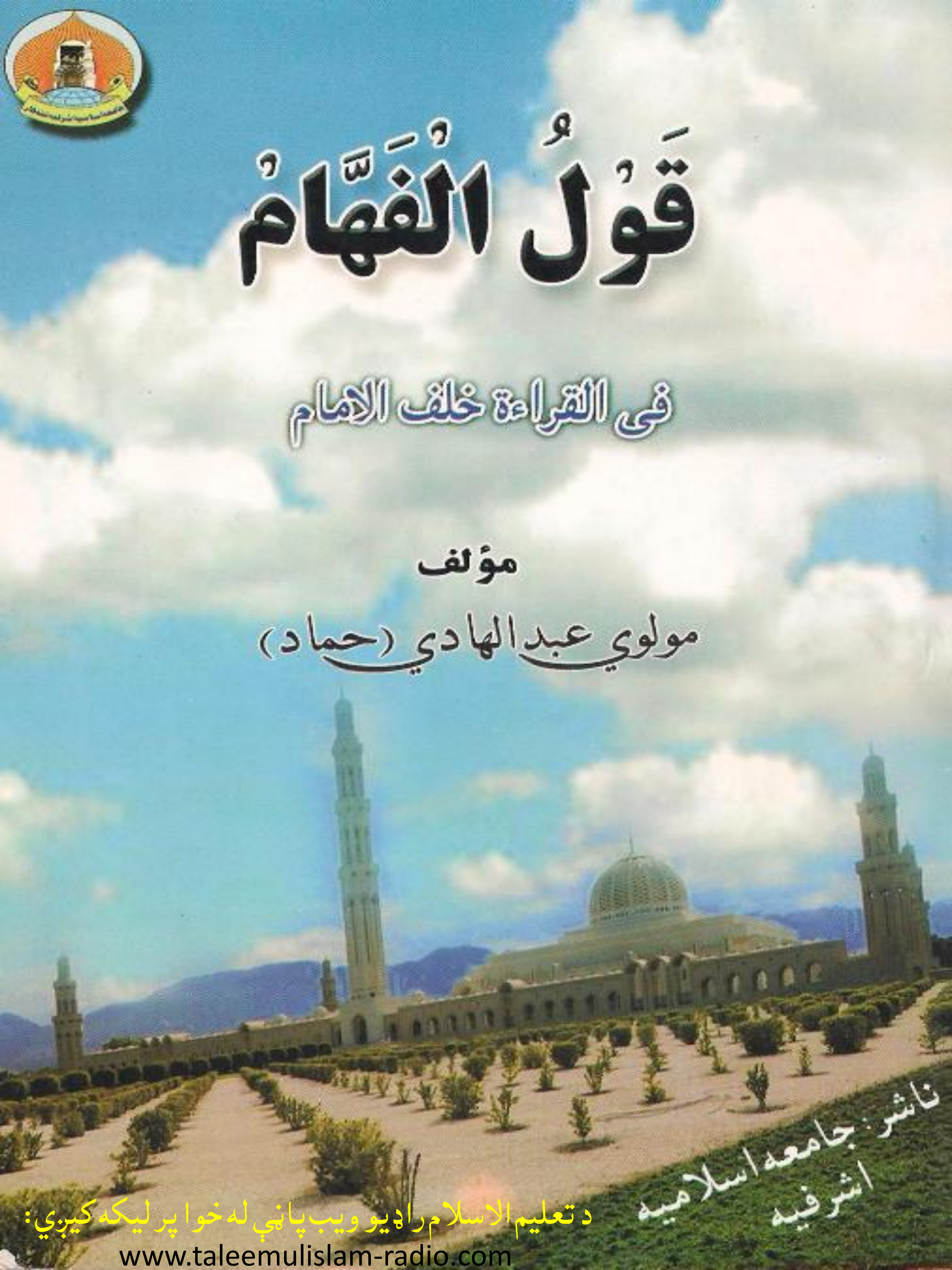

قَوْلُ الْفَهَّامْ

فی القراءة خلف الامام

مؤلف

مولوي عبدالهادي (حماد)

ناشر: جامعه اسلامیه
اشرفیه

د تعلیم الاسلام راډیو ویب پاڼې له خوا پر لیکه کیږي:
www.taleemulislam-radio.com

القول الفهام

في القرائت خلف الامام

سوال: دچا په مذهب يې؟

جواب: زما مذهب قرآن او حديث دئ؛ خو ددې سترو کتابونو څخه ډېرو علماوو دمسئلو استنباط کړی دئ، زما دسيدنا امام ابو حنيفة رحمه الله استنباط خوښ دئ او په همدې لاره کي مي استاد دئ؛ ځکه علم او تقوا يې عقلاً او نقلاً په تواتر ثابته ده بل څوک، چي ترده په يادو اوصافو کي کم وي دهغه دقرآن او حديث څخه استنباط، داحاديثو تعارض لمنځه وړل، تفسير، تاويل او ترجمه مي دعمل لپاره نه خوښيږي، زما دغه نظر څوارلس پېړی هغه علماوو تاييد کړی دئ کوم، چي په اسلامي نړۍ کي ددين دترېو لو وتلو مرکزونو ساتونکي او چلونکي پاته سوي دي. څوک، چي ددغو سترو علماوو دنظر په مقابل نظر ورکوي او ددوی نظر باطل بولي دغه کس په دين کي فسادا چونکی ؛او دټولني خرابونکی دئ. همدا ډول هيچ عام کس ته اجازه نسته. چي دځپل مذهب څخه په يوه مسئله کي هم مخالفت وکړي دلايل يې په همدې رساله کي مطالعه کړئ.

مؤلف:

مولوي عبدالهادي حماد

دکتاب پېژندنه

دکتاب نوم	القول الفهام في القرائت خلف الامام
مؤلف	مولوي عبدالهادي حماد
ناشر	جامعه اسلامیه اشرفیه
دچاپ کال	۱۳۹۱ هـ ش موافق ۱۴۳۳ هـ ق
دچاپ شمېر	۱۰۰۰
دچاپ ځل	لومړی
دلاسته راوړلو ځایونه	اشرفیه مکتبه ارگ بازار کندهار، اشرفیه مدرسه اوله ناحیه کندهار.
اړیکي:	۰۷۰۰۳۰۸۹۲۹ ۰۷۰۰۴۹۱۵۰۱

د تعلیم الاسلام راډیو ویب پاڼې له خوا پر لیکه کیږي:
www.taleemulislam-radio.com

بسم الله الرحمن الرحيم

تقريظ

نحمده ونصلي ونسلم على رسوله الكريم

امابعد !

درنو لوستونکو! ښکاره خبره ده، چي په تاريخ کي د اسلام د رشتيني ميني مينانو هر وخت تر مادي شيانو معنوي شيانو ته زياته توجه کړې ده يا په بل عبارت دين يې د دنيا تر مادي شيانو مخکي کړی دئ، ودين ته يې تر مادي شيانو وړاندي او زيات خدمت کړی دئ همدا وجه ده، چي اسلافو د دين اساسات يعني قرآن او حديث په سوونو کلونه داسي وڅېړل، چي يوه نقطه پکښي خلل او اشتباه پاته نسوه بلکي راتلونکي نسل ته يې لب لباب په لاس ورکړ، څه تعارضات، ظاهري اختلات، نسخ او داسي نور څه يې ښه روښانه کړل، سره د دې، چي دوی د علمي همت غرونه وه. هر څه يې روښانه کړه، د دين په هره زاويه کي يې احکام د دلايلو سره څرګند کړل، ټول پوشيده شيان يې بربنډ کړل حتی که په اوس وخت کي څوک هنداره پسي واخلي داسي نقطه به پيدا نکړي، چي پکښي خلل موجود وي او يا دي کومه نيمګړتيا پکښي پيدا کړي، د لاښه روښانتيا لپاره ويلای سو، چي د ملګرو ملتونو د ټولو څانګو لپاره، چي کوم اصول ټاکل سوي دي د دنيا وال داسي په د رنه سترګه ورته ګوري، چي يو اصل يې هم تر پښو نه لاندي کوي او دا اصول

ټولو ښه اصول ځکه بولي، چې ددې اصولو لپاره نړیوالو پوهانو څو لسیزي کار کړی دئ او یو لب لباب یې رایستلی دئ، سره ددې، چې دغه اصول دمادي شیانو لپاره دي، کوم اصول، چې ددین دبقا لپاره ټاکل سوي دي دهغو لپاره په سوونو کلونو نړیوالو پوهانو کار کړی دئ، سره ددې، چې دظاهري پوهي ترڅنګ ددوی سره معنوي الهي قوت هم موجود و، ځکه دوی دا کار په پاک نیت دالله ﷻ درضا لپاره کړی دئ په داسي صورت کي به نو کله په دغه اصولو کي نیمګړتیا او کمزورتیا موجوده وي لهذا که څوک داسلافو هغو اصولو ته، چې ددین دبقا لپاره یې ټاکلي دي- سپکاوی ورته کوي هیڅ دمنلو وړ نه ده، ددې وروستي زمانې علماء به ددوی په خدمتونو ویاړي او دخپلو عامو مسلمانانو ورونو لپاره به یې رانقلوي په تاسف سره باید ووایو، چې په دې وروستیو کي ځیني داسي بدبختان تر سترګو کېږي، چې داسلافو کړني دقرآن او حدیث حفاظت نه بولي بلکي دغه اسلاف په ځینو شیانو کي خطاوتلي بولي. یوه جزئیه یې داده، چې دغسي کسانو دعامو مسلمانانو په ذهنونو کي دا خبره وراچولې ده، چې دحنفي مذهب دپیروانو لمونځونه صحیح نه دي ځکه دوی، چې په امام پسي لمونځ کوي نو الحمدلله نه وایي، که څه هم ددا سي کسانو سره دلایل ویل داسي کار دئ لکه، چې څوک دچا سره دلمر پر وجود یا عدم باندي دلیل وایي ځکه نو ددغسي کسانو سره دلایل ویل هم مناسب نه دي یوازي ددې مقصد لپاره، چې زموږ دعامو خلکو

دذهنو څخه دغه باطله خبره ووزي داشرفيې مدرسې دتاليف او ترجمې دڅانګي مدير مولوي عبدالهادي حماد په دغه موضوع کي يوه رساله ليکلې ده، چي پکښي دحنفي مذهب دلايل رانقل سوي دي الحمدلله دبسني په کچه دلايل پکښي موجود دي نوموړې رساله اشرفيه مدرسه دتائيد سره جوخت ټولني ته وړاندي کوي او ددې هيله لري، چي مسلمان هيوادوال يې دګټو څخه برخمن سي.

په احترام

داشرفيې مدرسې دتاليف او ترجمې څانګه

دتاليف اوترجمې دڅانګي غړي	
نوم	**دنده**
مولوي محمدرسول صاحب	دمدرسې رئيس
شيخ الحديث مولوي عبدالرحيم صاحب	ددارالافتاء رئيس
مولوي سيداحمد غفوري صاحب	ددارالافتاء مرستيال
مولوي محمد مجاهد صاحب	عضو دارالافتاء
مفتي سيداحمدصابر	عضو دارالافتاء

فهرست

شماره	موضوع	صفحه
۱	مقدمه	۱
۲	دیوه تابعي دسپېڅلو وینو او همت انځور	۳
۳	په یوه مسئله کي هم هیچا ته دمذهب څخه وتل جایز نه دي؟	۱۲
۴	داچي عام سړي ته په یوه مسئله کي هم دمذهب څخه وتل جایز نه دي ؛نو عام سړی چاته ویل کېږي؟	۱۴
۵	په قرآئت خلف الامام ، رفع الیدین او داسي نورو مسئلو کي په مخالفت څوک ګمراه کېږي؟	۱۹
٦	په امام پسي دقرائت ویلو په موضوع کي مذهبونه	۲۲
۷	حنفي مذهب	۲۲
۸	شافعي ، مالکي او حنبلي مذ هبونه	۲٦
۹	که تقلید ومنل سي نو بیا دمسائلو دثبوت ددلایلو اړتیا سته؟	۲۷
۱۰	په امام پسي دفاتحې ویلو دلایل	۲۹
۱۱	لومړی دلیل	۲۹
۱۲	لومړی جواب	۲۹
۱۳	دوهم جواب	۳۳
۱۴	دریم جواب	۳۴
۱۵	څلورم جواب	۳۵
۱٦	سوال اوجواب	۳٦

فهرست

شماره	موضوع	صفحه
۱۷	پنځم جواب	۳۷
۱۸	شپږم جواب	۳۸
۱۹	دقرآءة خلف الامام دقائلینو دوهم دلیل	۳۹
۲۰	لومړی جواب	۴۰
۲۱	دوهم جواب	۴۱
۲۲	دقرآءة خلف الامام دقائلینو دریم دلیل	۴۲
۲۳	دقرآءة خلف الامام دقائلینو څلورم دلیل	۴۳
۲۴	لومړی جواب	۴۴
۲۵	دوهم جواب	۴۵
۲۶	دقرآءة خلف الامام دقائلینو پنځم دلیل	۴٦
۲۷	جواب	۴٦
۲۸	دقرآءة خلف الامام دقائلینو شپږم دلیل	۴۷
۲۹	جواب	۴۷
۳۰	دقرآءة خلف الامام دقائلینو اووم دلیل	۴۸
۳۱	جواب	۴۸
۳۲	دقرآءة خلف الامام دقائلینو اتم دلیل	۴۸
۳۳	جواب	۴۹

فهرست

شماره	موضوع	صفحه
۳۴	دقرآءة خلف الامام دقائلينو نهم دليل	۴۹
۳۵	جواب	۴۹
۳٦	دقرآءة خلف الامام دقائلينو لسم دليل	۵۰
۳۷	جواب	۵۰
۳۸	دقرآءة خلف الامام دقائلينو يوولسم دليل	۵۲
۳۹	جواب	۵۲
۴۰	دقرآءة خلف الامام دقائلينو دولسم دليل	۵۳
۴۱	جواب	۵۴
۴۲	ايا دقراءة خلف الامام دقائلينو هم دومره دلايل وه؟	۵۴
۴۳	په لمانځه کي په امام پسي الحمدلله ويل جايز نه دي	٦۱
۴۴	لومړی دليل	٦۱
۴۵	دوهم دليل	۷۰
۴٦	دريم دليل	۷۲
۴۷	څلورم دليل	۷۲
۴۸	پنځم دليل	۷۳
۴۹	شپږم دليل	۷۳

فهرست

شماره	موضوع	صفحه
۵۰	اووم دلیل	۷٦
۵۱	اتم دلیل	۷٦
۵۲	نهم دلیل	۷۷
۵۳	لسم دلیل	۷۷
۵۴	یوولسم دلیل	۷۸
۵۵	دوولسم دلیل	۷۸
۵۶	دیارلسم دلیل	۷۹
۵۷	څوارلسم دلیل	۷۹
۵۸	پنځلسم دلیل	۷۹
۵۹	شپاړسم دلیل	۸۰
۶۰	اوولسم دلیل	۸۰
۶۱	اتلسم دلیل	۸۰
۶۲	نوولسم دلیل	۸۱
۶۳	شلم دلیل	۸۱
۶۴	یوویشتم دلیل	۸۲
۶۵	دوویشتم دلیل	۸۲
۶۶	درویشتم دلیل	۸۲

فهرست

شماره	موضوع	صفحه
۶۷	څلرویشتم دلیل	۸۳
۶۸	پنځویشتم دلیل	۸۳
۶۹	شپږویشتم دلیل	۸۳
۷۰	اوویشتم دلیل	۸۴
۷۱	اتویشتم دلیل	۸۴
۷۲	نوویشتم دلیل	۸۴
۷۳	دېرشم دلیل	۸۵
۷۴	یودېرشم دلیل	۸۵
۷۵	دودېرشم دلیل	۸۵
۷۶	بحث نفیس فی ادلة ترک القراءة خلف الامام	۸۹

مُقَدِّمَة

بسم الله الرحمن الرحيم

نحمدك يا ذا الجلال والإكرام على ما أكملت لنا من دين الإسلام ونصلي ونسلم على نبي الهدى والرحمة المبعوث بالكتاب والحكمة خاتم النبيين وإمام المرشدين سيدنا محمد وعلى آله وصحبه وأتباعه أجمعين .

درنو لوستونکو!

داچي زموږ په اسلامي ټولنه کي غیر مقلدینو، لوی چاک اچولی دئ دېرېږو تحقیقات ورته تش عبث ښکاري هغه علماء ، چي ژوند یې ټول دالله جل جلاله ددین دخپرولو ؛او صحیح تعبیرولو لپاره وقف کړی و ، هغه علماء، چي په دین کي یې دومره احتیاط کاوه . چي دځان هره لحظه یې هلاکت بلل یعني داچي کومه مسئله غلط تحلیل نه کړم او هلاک نه سم. دومره تقوا یې کول ، چي بشریت یې ډېر کم مثالونه پیدا کولای

---

[۱] : غیر مقلدین هغه کسان دي ، چي دڅلور واړه مذهبونو رد کوي ،چي په ټولو مسئلو کي ددوی اطاعت تېروتنه ده بلکي هر کس به دقرآن اوحدیث څخه دمسئلو استنباط کوي څوارلس سوه کاله ، چي علماوو کوم تحقیق ددغو مذهبونو په رڼا کي کړی دئ ، یاددې څلورو امامانو کوم پیروان تېر سوي دي ، هغه ټول باطل بولي ، دکومي زمانې څخه ، چي افغانستان ته اسلام راغلی دئ دهغه مهال څخه راشروع تراوسه پوري داټول خلک پر دین برابر نه بولي ددوی له انده هغه وخت به صحیح وای ، چي هرکس دقرآن اوحدیث څخه تحیله دمسئلو استنباط کولای، په عامه اصطلاح کي خلک دغو خلکو ته وهابیان وایي کڅه هم زما له نظره دا یو غلط مشهور دئ.منه

سي. هغه علماء ، چي دومره الهي خشيت يې په زړونو کي و، چي که ددوی هغه اوښکي، چي دالله ﷻ دویري څخه یې توی کړي دي سره راجمع سي ویالې به څني وبهیږي. عبدالله بن زبیر ؓ ، سعید بن جبیر ؒ امام ابوحنیفة ؒ ، امام مالک ؒ ، امام احمد بن حنبل ؒ امام شافعي ؒ ، ماوراء النهر ، دیوبندي علماء او داسي نور ، چي خپلي سپېڅلي ویني یې دالله ﷻ ددین خپرولو لپاره توی کړي دي، بندونه یې قبول کړي ، وهل او شکنجې یې پر ځان منلي دي. دمثال په دول دسعید بن جبیر ؒ واقعه رانقلوو:

دیوه تابعي دسپېڅلو وینو او همت انځور

سعید بن جبیر ؒ دابن **الاشعث** ؒ سره یو ځای سو د حجاج مقابله یې شروع کړه حجاج د **عبد المالک بن مروان** له خوا حاکم و او سعید بن جبیر ؒ مشهور تابعي و او دلویو علماؤ څخه و دحکومت دده سره دښمني درلودل په ځانګړي ډول حجاج دده سره زیاته دښمني درلوده لکه څرنګه چي مبارک تابعي دحجاج سره مقابله شروع کړي وه او هغه ونه کړای سوای چي دی ونیسي نو خامخا یې دښمني ورسره کول د ماتي وروسته و مکي ته په پټه ولاړی حکومت مکې ته نوی حاکم ولېږی زوړ حاکم یې راوغوښتی نوی حاکم چي ورغلی خطبه یې وویل اوپه آخر کي یې د عبد المالک بن مروان دافرمان خلکو ته واوروی چي هر چا چي و سعید بن جبیر ؒ ته پناه ورکړه خیر یې نسته وروسته

حاکم د خپل ځان لخوا ورته وویل د هر چاپه کور کي که دی پیداسو نو هغه به وژل کیږي. یوازي دده کورنۍ نه بلکي د همسایه ګانو کورونه به یې هم ورغورځوم لنډه داچي دمکې حاکم په ډېر تکلیف سره نوموړي تابعي ونیوی او حجاج ته یې ولیږی حجاج ته د خپل درد (غصې) او وژلو موقع په لاس ورغله خپل مخ ته یې راوغوښتی او پوښتني یې ځني وکړې :

حجاج: ستا نوم څه شي دئ؟

سعید رحمة الله علیه : زما نوم سعید دئ.

حجاج: ستا د پلار نوم څه شي دئ؟

سعید رحمة الله علیه: زما د پلار نوم جبیر دئ. (سعید معني نیک بخته او جبیر معني اصلاح سوی) که څه هم په نومونو کي خو معني مقصود نه وي خو حجاج ته دغه ښه معني والا نوم هم خوند نه ورکوی نو پدې وجه یې ده ته وویل: ته شقي بن کسیریې (شقي معني بدبخته او کسیر معني مات سوی)

سعید رحمة الله علیه : زما مور زما نوم تر تا ښه پېژندی.

حجاج: ته هم بدبخته یې او ستا مور هم بدبخته ده.

سعید رحمة الله علیه : په غیبو باندي ستا څخه علاوه یو بل ذات خبر دئ (یعني علام الغیوب الله ﷻ دئ)

حجاج: ګوره زه اوس تاوژنم.

سعید رحمة الله علیه : نو زما مور زما نوم صحیح ایښی دئ.

حجاج: اوس زه تا دژوند په بدله کي دوزخ ته لیږم.

سعید رحمة الله علیه: -که ماته معلوم وای چي دوزخ ستا په لاس کي دئ نو ته به مي معبود جوړ کړی وای.

حجاج: د نبي ﷺ په هکله ستا څه عقیده ده؟

سعید رحمة الله علیه: هغه د رحمت نبي و، د الله ﷻ رسول و او په هدایت ښودلو سره ټولي دنیا ته لیږل سوی و.

حجاج: د خلفاو په هکله ستا څه نظر دئ؟

سعید رحمة الله علیه: زه د هغوی محافظ یم هر څوک د خپل عمل زموار دئ.

حجاج: زه هغوی ته ښه وایم که بد؟

سعید رحمة الله علیه: په کوم څه چي زه نه یم خبر د هغه په هکله زه هیڅ نسم ویلای ماته یوازي خپل حال معلوم دئ.

حجاج: په دوی کي تاته تر ټولو خوښ څوک دئ؟

سعد رحمة الله علیه: ماته تر ټولو خوښ زما د څښتن تعالي ﷻ راضي کوونکي دئ. په ځینو کتابو کي د دې جواب پر ځای داسي توري راغلي دي: د هغوي ځیني حالات پر ځینو باندي ترجیح ورکوي.

حجاج: د ټولو څخه زیات د مالک راضي کونکی څوک دئ؟

سعید رحمة الله علیه: دغه کس و هغه چاته معلوم دئ چي د زړه پر ښکاره او پر پټ رازونو باندي علم لري.

حجاج: حضرت علي رضي الله عنه به په جنت کي وي که به په دوزخ کي؟

سعید رحمة الله علیه: زه د دې څخه کم یم چي په پټو حالاتو باندي خبر درکړم.

حجاج: ته زما سره د ریښتیا ویلو اراده نه کوي؟

سعيد رحمة الله عليه: ما درواغ نه دي ويلي.

حجاج: ته ولي نه خاندي؟

سعيد رحمة الله عليه: د خندا خبره نه ده سوې چي زه وخاندم او هغه څوک به څنګه خاندي چي د خاورو څخه جوړ وي قيامت ته يې تلل وي شپه او ورځ په فتنو كي اوسي.

حجاج: زه خو خاندم.

سعيد رحمة الله عليه: الله جل جلاله موږ په مختلفو طريقو پيداكړي يو.

حجاج: زه خو تاوژنم.

سعيد رحمة الله عليه: زما د مرګ سبب پيداكونكى د خپل كار څخه فارغ سوى دئ.

حجاج: زه و الله جل جلاله ته تر تا ډېر خوښ يم.

سعيد رحمة الله عليه: په الله جل جلاله هغه څوک د لاوري نه سي كولاي چي تر څو خپله مرتبه معلومه نه كړي په غيبو يوازي الله جل جلاله خبر دئ وبس.

حجاج: زه به ولي دلاوري نه كوم زه د ټولني د پاچا سره يم او ته د باغيانو د ډلي سره يې.

سعيد رحمة الله عليه: زه د ټولني څخه جلا نه يم او نه فتنه خوښوم څه چي په تقدير كي دي هيڅوک يې نه سي بدلولاى.

حجاج: كوم شيان چي موږ دا مير المؤمنين لپاره جمعه كوو ته يې په اړه څه نظر لرې؟

سعيد رحمة الله عليه: زه نه يم خبر چي تاسو څه شي جمعه كوى؟

حجاج: سره زر، سپين زر، ټوكران او داسي نور ، بيا يې دا شيان را

وغوښتل او دسعيد په مخکي يې کښېښودل.

سعيد رحمة الله عليه : دا ښه شيان دي چي د خپلو شرطونو مطابق وي.

حجاج: شرطونه څشي دي؟

سعيد رحمة الله عليه : شرطونه دادي چي په دغه سره داسي شيان واخلې چي د قيامت په ورځ امن پيداکړي که نه نو د شيدې ورکونکي به تی روه دونکی هېر کړي او حمل به وغورځي او سړي ته به دښه عمل څخه پرته بل هيڅ شی کار نسي کولای .

حجاج: موږ چي دا شيان يو ځای کړي دي دا ښه شيان دي.

سعيد رحمة الله عليه : ددې شيانو ښه والي تاته معلوميږي .

حجاج: ته په دې شيانو کي يو شی ځانته خوښوې؟

سعيد رحمة الله عليه: زه يوازي هغه شي خوښوم چي الله ﷻ يې خوښوي.

حجاج: ستا دپاره دي هلاکت وي.

سعيد رحمة الله عليه: هلاکت دي هغه چالره وي چي د جنت څخه ليري سوی وي او دوزخ ته داخل سوی وي.

حجاج : وښيه زه تا په کومه طريقه ووژنم ؟

سعيد رحمة الله عليه : کومه طريقه چي دځان لپاره خوښوې.

حجاج: ايا زه تا معاف کړم؟

سعيد رحمة الله عليه: معافي د الله ﷻ په نزد ده ستا معافي هيڅ شی نه ده.

حجاج: جلاد ته امر وکړی چي سعيد ووژني، سعيد رحمة الله عليه چي يې دباندي راوايستی سعيد رحمة الله عليه وخندل حجاج ته خبر ورکړل سو چي سعيد رحمة الله عليه وخندل حجاج راوغوښتی پوښتنه يې ځني وکړه چي ولي

دي وخندل؟

سعيد رحمة الله عليه: ستا په زړورتيا باندي چي پر الله ﷻ يې لري او دالله ﷻ پر صبر باندي چي ستا په وړاندي يې لري.

حجاج: زه هغه څوک وژنم چي د مسلمانانو په ټولنه کي بيلتون رامنځته کوي بيايې جلاد ته وويل: دده سرزما په مخکي پرې کړه.

سعيد رحمة الله عليه وويل: زه دوه رکعته لمونځ کوم لمونځ يې وکړی او دا کلماتي يې وويل:

إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ حَنِيفًا ۖ وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ۝٧٩ (١)

ژباړه : ما خپل مخ د هغه ذات ولوري ته واړوی چي اسمانونه او مځکي يې پيداکړي دي په داسي حال کي چي دباطل څخه وحق ته ميل کونکی يم زه دمشرکانو څخه نه يم.

حجاج وويل: دده مخ د قبلې څخه واړوئ د نصاراوو و قبلې ته يې کړئ څکه هغو هم په دين کي تفريق کاوه او اختلاف يې رامنځته کوی.

ژر دده مبارک مخ واړول سو. سعيد رحمة الله عليه وويل:

وَلِلَّهِ ٱلْمَشْرِقُ وَٱلْمَغْرِبُ ۚ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا۟ فَثَمَّ وَجْهُ ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ۝١١٥ (٢) اَلكَافِي بِالسـرَآئِر

---

(١) سورة آل عمران الاـ (٧٩)

(٢) سورة بقرة الاية (١١٥)

ژباړه : اللهﷻ لره ختيځ اولويديځ دئ هري خواته چي مخ واړوې هم هلته خدایﷻ سته بېشكه اللهﷻ پراخي راوستونكی اوزيات عالم دئ . اللهﷻ كافي دی په پټو رازو كي يعني په پټو احوالو خبر دئ.

حجاج وويل: پړي مخ يې واړوئ موږ په ظاهر باندي د عمل كولو زمه وار يو.

سعيدؒ وويل: ۞ مِنۡهَا خَلَقۡنَـٰكُمۡ وَفِيهَا نُعِيدُكُمۡ وَمِنۡهَا نُخۡرِجُكُمۡ تَارَةً أُخۡرَىٰ ﴿٥٥﴾ (١)

ژباړه :موږ ددې مځكي څخه پيداكړي ياست بېرته مو دې مځكي ته ورولو اوبيا مو ددې مځكي څخه راباسو.

حجاج وويل: وي وژنئ! سعيدؒ وويل: زه تا ددې خبري شاهد جوړوم چي زه وايم. لا اله الا الله و اشهد ان محمد عبده ورسوله.

ته دغه كلمه په ياد ساته كله چي زه ستاسره د قيامت په ورځ يو ځای سم بيا به يې بدله درڅخه اخلم. ددې څخه وروسته شهيد سو. (انا لله و انا اليه راجعون) دده په شهادت دده د بدن څخه زياته وينه ولاړه حجاج ورته حيران سو دخپل طبيب څخه يې پوښتنه وكړه چي ولي دومره وينه څخني ولاړه؟ طبيب ورته وويل: دده زړه ډېر ارام و په زړه كي يې دمرګ هيڅ وېره نه وه نو وينه يې پر خپل نورمال حالت باندي وه نو ځكه ډېر وينه څخني ولاړه. داسي نه لكه نور خلګ چي تر مرګ مخكي يې تېوله وينه

---

(١) سورة طه الاية (٥٥)

دوېري څخه وچه سي. ١ حاصل داچي علم او تقوا يې عقلا او نقلا ثابته ده؛ او په خپل موقف يوازي هم نه دي بلکي په زرګونو ربانيين علماء پيړى ، پيړى لارويان دي دداسي کسانو څخه تخلف حتماً بې پروايي او جسارت وي. په تاسف سره بايد ووايم ، چي په اوس وخت داسي کسان پيدا سوي دي ، چي د پورتنيو هڅو او ستړياوو ته په درنه سترګه نه ګوري بلکي ددوى اطاعت شرک بولي ، يا يې جهالت بولي او يايې دقرآن او حديث څخه تخلف بولي (العياذبالله) دغسي کسانو ته غير مقلدين ويل کېږي، بله دپام وړ خبره داده ، چي په دوى کي ځيني داسي کسان سته ، چي په ښکاره خپل فکر ښکاره کولاى نه سي نو خپل هدف ته درسېدو لپاره او دنورو ساده لوحه خلکو د تابع کولو لپاره يوه تکتيکي لاره په کار اچوي هغه داچي په خوله وايي: زه مقلد يم دپخوانيو علماوو دقرآن او حديث استنباط مي خوښ تقليد يې کوم فقط په څو مسئلو زه دامام صاحب ﵀ دمذهب څخه وزم دمثال په ډول دامام صاحب ﵀ مذهب دادئ ، چي مقتدى به په امام پسي قرائت نه وايي په دغه مسئله يې زه تقليد نه کوم بلکي امام صاحب ﵀ په دې مسئله خطاوتلى دئ دبرصغير ټول علماء خطاوتلي دي هغو ته قرائت خلف الامام احاديث نه

---

(١) ذكر قتل سعيد بن جبير : قال وذكروا أن مسلمة بن عبد الملك ... فقال سعيد فأينما تولوا فثم وجه الله الكافي بالسرائر قال الحجاج لم نوكل بالسرائر وانما وكلنا بالظواهر قال سعيد اللهم لا تترك له ظلمي واطلبه بدمي واجعلني آخر قتيل يقتل من أمة محمد. الامامة والسياسة: ج:٢، ص: ٢١٩

دي رسېدلي او يا نه دي په پوه سوي زه په پوه سوی يم او پرحديث زه سترګي نه سم پوټولای نو ځکه مذهب پرېږدم په حديث عمل کوم، همدا ډول درفع اليدين ، امين بالجهر، وضع اليدين فوق السرة؛ او دعاء بعدالصلوة خبره هم کوي داسي کسان ډېر خطرناک دي، دغسي کسانو ته مقلدين نه ويل کېږي بلکي ياد کسان غير مقلدين دي ځکه کوم تقليد ، چي معتبر دئ او يا متحاور دئ هغه شخصي تقليد دئ څوک، چي په يوه مسئله کي دمذهب څخه ووزي هغه شخصي تقليد پرېښودئ غير مقلد دئ ځکه دمطلق تقليد څخه په ټوله علمي نړۍ څوک مخالف نه دئ فقط مقلد او غير مقلد پر شخصي تقليد پېژندل کېږي چا که شخصي تقليد پرېښودئ غير مقلد دئ او که يې شخصي تقليد کاوه مقلد دئ ؛ نو هرڅوک که ادعا وکړي، چي زه حنفي يم دامام ابوحنيفة﵀ په مذهب يم فقط په يوه مسئله يا څو مسئلو کي ځني مخالف يم ددغه کس دغوه غلطه بلکي دغه کس نه حنفي دئ او نه دامام صاحب﵀ پر مذهب دئ دلاروښانتيا لپاره ويلای سو، چي جمهور علماوو دشخصي تقليد تعريف داسي کړی دئ: ديوه مجتهد خبره ددليل دطلب سره او يا بېله دليله منل او په بيا په هيڅ مسئله کي مخالفت نه ځني کول. (٠)

---

١ : ددې خبري دښه روښانتيا لپاره دشيخ الاسلام محمدتقي عثماني صاحب کتاب مطالعه کړئ، چي په اردو ژبه ليکل سوی دئ او دمؤلف دلوري په پښتو ژبه ژباړل سوی دئ. منه

په یوه مسئله کي هم
هیچاته دمذهب څخه وتل جایز نه دي؟

مخکي موږ وویل ، چي هر مسلمان باید دیوه مذهب شخصي تقلید وکړي اوس پوښتنه داده، چي په هیڅ صورت کي باید هیڅوک دخپل مربوطه مذهب لاره پرې نه ږدي په یوه مسئله کي هم بل مذهب ته ولاړ نه سي؟

جواب دادئ ، چي عامو خلکو ته خو اجازه نسته ځکه خپله دقرآن او حدیث څخه دمسئلو استنباط کولای نسي معلومه خبره ده ، چي دیوه داسي عالم تقلید به کوي ، چي علم او تقوا یې عقلا او نقلا منل سوې وي او ددې اجازه هم ورته نسته ، چي په یوه مسئله کي دیوه عالم مذهب اختیار کړي او په بله مسئله کي بیا دبل عالم مذهب اختیار کړي او پردې خبره باندي دجمهورو علماوو اتفاق دئ ځکه که دوی ته اجازه ورکړل سي نو دوی به کوشش کوي هغه مذهب به اختیاروي ، چي په هغه کي اساني وي که په کومه مسئله کي ګراني راغلل بیا به دامذهب پرېږدي بل مذهب ته به ځي . علامه نوويؒ په خپله لیکنه کي ویلي دي ،چي که دمطلق تقلید ښکاره اجازه خلکو ته ورکړل سي نو خلک به دخپل طبیعت مطابق حلال ، حلال بولي اوحرام به دخپل طبیعت مطابق حرام بولي ، دشرعي احکامو پابندي به بېخي له منځه ولاړه سي ، دلا ښه روښانتیا لپاره ویلای سو ،چي داصحابانوؓ دزمانې څخه تراوسه پوري په زرهاوو علماء او مجتهدین راغلي دي دهر یوه په

مذهب کي داسي اسانتياوي سته ،چي دنورو په مذهبو کي بيا نه وي، همدا ډول ټول مجتهدين داسي نه دي ،چي هيڅ غلطي ځني نه وي سوې بلکي دهريوه په مذهب کي داسي څو مسئلې سته ،چي دامت دجمهورو علماوو له نظره خلاف وي . که دمطلق تقليد دروازه خلاصه پرېښوول سي او خلکوته اجازه ورکړل سي نو يقينا به خلک دمجتهدينو دمذهبونو څخه دخپلي خوښي مسئلې راټولي کړي او بيابه عمل په کوي نو يقينا به هغه خبره سي کومه ،چي امام نوويؒ ورته اشاره کړې ده . دمثال په ډول دامام شافعيؒ پرمذهب باندي شطرنج کول جايز دي ، همدا ډول عبدالله بن جعفر ته ددې خبري نسبت کېږي ،چي دده له آنده موسيقي جايزه وه. (١)

دحضرت قاسمؒ څخه روايت دئ ،چي دده په آند صوري تصويره جايز دي. (٢)

امام اعمشؒ ته ددې خبري نسبت کېږي ،چي دده پر مذهب باندي په روژه کي خوله بندول دسپېدو څخه نه بلکي دلمر ختو څخه پيلېږي. (٣)

حضرت عطاء بن ابي رباحؒ فرمايي: که داختر ورځ دجمعې دورځي سره برابر سي نو په دغه ورځ باندي دماپښين لمونځ نسته او نه

---

[١]: انحاف السادة المتقين، للزبيديؒ ،ج : ٦، ص : ٤٥٨، ٤٥٨

[٢]: نووي شرح مسلم ،ج : ٢ ص : ١٩٩، باب صورة الحيوان.

[٣]: روح المعاني للالوسي ، ج : ٢ ص : ٦٧، سورة بقرة الاية ١٨٧، دعلامه الوسيؒ څخه داسي جمله رانقل سوې ده ،چي ډېره دلچسپه ده: خالف الاعمش ولايتبعه الا الاعمي.

دجمعې لمونځ سته بلكي تر مازديګر پورې هيڅ لمونځ نسته. (۱)

دداودظاهريؒ او ابن حزمؒ څخه داسي رانقل سوي دي، چي څوک كه دكومي ښځي سره نكاح كول غواړي نو دهغې ښځي كتل داسي جايز دي، چي لوڅه وي. (۲)

ابن سحنونؒ او څه نورو علماوو ته ددې خبري نسبت كيږي، چي ددوی له آنده دښځي سره په دبره كي وطي كول جايزدي. (۳)

حاصل داچي كه هر چا ته اجازه وركړل سي، چي مطلق تقليد وكړي نو ډېر خلک به داسي وي، چي دخپل نفس دپيروی په وجه به هر هغه مسئله، چي يې خوښه سي په هغه به عمل كوي بلكي دټولو مذهبونو څخه به اسانه، اسانه مسئلې راټولي سي يو نوی دين او مذهب به ځني جوړ سي او ددغه مذهب او دين بنسټ ايښودونكي به نفس اوشيطان وي، ددين څخه به دلوبو يو شی جوړ سي داسي كړنه دهيڅ مذهب په رڼا كي جايزه نه ده.

داچي عام سړي ته په يوه مسئله كي هم دمذهب څخه وتل جايز نه دي نو عام سړى چاته ويل كيږي؟

دهغه تحقيق پر بنسټ، چي شيخ الاسلام محمدتقي عثماني صاحب كړی دئ دعوامو خلكو څخه دري ډلي مراد دي:

---

[۱] : تهذيب الاسماء واللغات للنوويؒ، ج: ۱، ص: ۳۳۴.

[۲] : تحفة الاحوذي للمباركپوري، ج: ۲، ص: ۱۷۰؛ فتح الملهم، ج: ۳ ص: ۴۷٦.

[۳] : تلخيص الحبير للحافظ ابن حجرؒ، ج: ۳، ص: ۱۸٦، ۱۸۷.

۱ : هغه خلک ، چي دعربي ژبي اونورو اسلامي علومو اړونده هيڅ معلومات نه لري نور علوم لازم نه دي په هغه کي که معلومات لري او که يې نه لري خو دلته يوازي اسلامي علوم مراد دي يعني داچي که يو څوک ډاکټر يا انجنر وي او په خپله علمي کټګوری کي دوکتوره ولري او ديني زده کړي يې نه وي کړي هم په اوله درجه بې علمه کي دئ ځکه دعلومو څخه زموږ په موضوع کي ديني علوم مراد دي.

۲ : هغه کسان ، چي په عربي ژبه پوهيږي مګر په تفسير ، فقه ، حديث او نورو اړونده ديني علومو داسي نه پوهيږي ، چي پر استاد باندي يې ويلي وي او په حقيقي ډول په پوه وي.

۳ : هغه کسان ، چي په رسمي ډول داسلامي علومو څخه فارغه وي مګر په تفسير ، حديث او فقه کي پوره مهارت ، بصيرت او بر لاسی نه لري.

که څه هم دنړۍ وتلو علماوو هغه کس هم امي بللی دئ ، چي په رسمي ډول فارغ وي ، که څه هم په ښو نمرو فارغ وي داچي دی دتبحر في المذهب مقام ته نه دئ رسېدلی ځکه ورته امي وايي؛ خو زموږ په ټولنه کي بدبختي داده ، چي يو محصل ، چي تردې مهاله فارغه سوی نه وي هم دا ادعا کوي ، چي دقرائت خلف الامام تحقيق څوارلس پېړۍ علماوو ښه نه دئ کړی او دښکاره حديثو خلاف دئ زه اوس غواړم ، چي خلکو ته داحاديثو په بيانولو سره حقيقت ښکاره کړم. تاسو قضاوت وکړئ دغسي بې علمه او امي

کس دڅوارلس پیړیو دوتلو علماوو اجتهادي او مذهبي غلطیاني په ګوته کولای سي، دا بیخي ستر حماقت نه دئ.

لنډه داچي پورته درې ډلي خلک درې واړه دعوامو په لړلیک کي داخل دي یعني داچي په تقلید کي دعوامو په څېر دي دتقلید په موضوع کي ددوی اودعوامو حکم یو دئ. ددغه خلکو لپاره پرته له دې، چي محض تقلید وکړي بله چاره نه لري ځکه په دوی کي هیڅ داسي استعداد نه سته، چي دوی دي مستقیما دقرآن او حدیث څخه استنباط وکړي.یا دي دمتعارضو احادیثو تطبیق وکړي او بیا دي دترجیح فیصله وکړي له همدې امله پردغه کسانو باندي لازمه ده، چي دوی دیوه مجتهد لمن ټینګه ونیسي دهغه څخه دیني احکام زده کړي او بیا عمل په وکړي ځکه دوی خپله اجتهاد نه سي کولای نوبله چاره نه لري پرته له دې، چي تقلید وکړي.

پاته دي نه وي، چي که کوم جید عالم یوه مسئله وڅیړي او په اړه دخپل مذهب دلایل ورته ضعیف څرګند سي نو ده ته جایز ده، چي په دغه مسئله کي دخپل مذهب پرېږدي البته ددې کار لپاره هم شرطونه سته، چي شیخ الاسلام محمدتقي عثماني حفظه الله راجمع کړي او زه یې دلته په کټ مټ ډول رانقلوم:

١: لومړی شرط یې دادئ، چي خپله به یې دمتبحر عالم او دعلم ټول اړین شرطونه پوره کړي وي.

٢: دوهم شرط دادئ: کوم حدیث، چي ده لیدلی دئ دهغه اړوند

به ده پوره باور تر لاسه کړی وي یعني داچي دټولو محدثینو له آنده به هغه حدیث صحیح وي، ځکه ډېر وخت داسي وي، چي دیوه حدیث په سند کي اختلاف وي ځیني یې صحیح بولي او ځیني یې ضعیف بولي کوم مجتهدین، چي یې صحیح بولي هغه عمل په کوي او کوم مجتهدین، چي ضعیف بولي هغه عمل نه په کوي که داسي حدیث وي نو حتماً دده امام دخپل نظر مطابق پر نوموړي حدیث باندي دضعف پرېکړه کړې ده او عمل یې نه دئ باندي کړی په داسي حدیث سره متبحر عالم خپل مذهب نه سي پرېښو ولای ځکه دی دومره علم نه لري لکه مجتهد، چي یې لري.

۳ : دریم شرط دادئ، چي ددغه حدیث په خلاف به بل کوم آیت یا حدیث موجود نه وي.

۴: څلورم شرط دادئ، چي دغه حدیث به داسي څرګند وي، چي په معنا کي به یې هیڅ ناڅرګندتیا موجوده نه وي، بلکي ښه ښکاره معنا به یې وي ځکه ډېر وخت داسي وي، چي یو حدیث دڅو معناوو احتمال لري او مجتهد په خپل بصیرت سره ددغه معناوو څخه یوه معنا ټاکلې وي، په داسي حالت کي څوک نه سي ویلای، چي دا حدیث دمذهب څخه مخالف دئ بلکي په داسي حالت کي مقلد عالم نه سي کولای، چي ددغه حدیث بل مطلب واخلي، چي دده دمذهب دامام څخه مخالف وي ځکه دتقلید موخه داده، چي که یو آیت یا حدیث دڅو معناوو لرونکی و، نو ددې پرځای، چي ته په خپل فکر او نظر سره ددغه معناوو څخه یوه ټاکې دیوه مجتهد

نظر په دغه ځای کي ومنه او عملي يې کړه.

که دغه څلور واړه شرطونه موجود نه وه نوموړ داسي پرېکړه نه سو کولای، چي مذهب دحديث څخه مخالف دئ او نه عالم ته ددې اجازه سته، چي دمذهب تقليد پرېږدي او په حديث عمل وکړي. (٠)

۵: داخبره هم لازمي ده، چي پنځم شرط هم پکښي موجود وي، پنځم شرط دادئ، چي دغه حديث به دڅلور امامانو دنظر څخه مخالف نه وي ځکه که مخالف وي نو زيات تاوانونه او فسادونه لري. (٠)

حاصل داچي هر عام سړي ته اجازه نسته، چي يو حديث ووېني او دتحقيق پرته خپل مذهب پرېږدي او ووايي زه په دې حديث عمل کوم، زه هيڅکله دده مذهب دحديث په مخالفت کي نه دئ داچي ده ته ظاهري تکر پيدا سوی دئ دا دده دعلمي سويې ټيټوالی دئ، چي ټکر په سترګو ويني که نه نو داسي يو عالم، چي په زرهاوو علماوو يې پيروان دي کله به دحديث په خلاف پرېکړه کوي پرتا باندي په مذهب باندي عمل کول لازم دي فقط دمفتي په فتوا عمل وکړه هيڅ الهي مسؤليت تاته نسته.

---

[1]: پورته څلور شرطونه دحکيم الامت مولانا اشرف علي تهانوي ﵀ دکتاب الاقتصاد څخه اخستل سوي دي. کتاب الاقتصاد، ص: ۳۴ تر ۳۶، دځوارلسمي شبهې جواب، همدا دول اوولسم مقصد، ج: ۴۳، ۴۴.

[2]: دغه شرط دعقد الجيد، ص: ۵۸ څخه اخستل سوی دئ.

په قرآئت خلف الامام ، رفع اليدين او داسي نورو مسئلو کي په مخالفت څوک ګمراه کيږي؟

حقيقت دادئ ، چي زموږ دغير مقلدينو سره يوازي دقرائت خلف الامام ، رفع اليدين ، امين بالجهر اوداسي نورو مشهورو مسئلو کي اختلاف نسته او نه موږ په دغو مسئلو کي مخالفينو ته ګمراهان وايو ، ځکه که په قرائت خلف الامام سره څوک ګمراه کېدلای نو دحنفي مذهب پرته نور دري واړه مذهبونه قرائت خلف الامام ته په ډول نه په يو ډول قائل دي يعني داچي څوک په سري ، څوک په جهري ، څوک په دواړو کي قرءة خلف الامام ته قايل دي ـ **هغو ټولو ته به ګمراهان ويل** کېدای حال داچي هيڅکله موږ امام **مالک** رحمه الله ، **امام شافعي** رحمه الله **او** امام احمدبن حنبل رحمه الله ته ګمراهان نه **وايو ، څوک** ، چي **دقرآئت خلف** الامام قائل ته ګمراه وايي دا په **حقيقت** تابعينو ته ګمراهان وايي ،(نعوذبالله من ذالک). که څوک وايي، چي زه قرائت خلف الامام ته قائل يم نو په دې مسئله سره دغه کس مجرم نه دئ بلکي جرم يې دادئ ، چي دغه کس دتقليد چوکاټ مات کړ ؛او نورو خلکو ته يې ددې لاره هواره کړل، چي دخپلي خوښي احکام راټول کړي او بيا عمل په وکړي، لکه مخکي ، چي مو يې بيان وکړ، که څوک په رفع اليدين قائل سي نو داکار جرم نه دئ ځکه نيم امت په رفع اليدين قائل دئ بلکي جرم يې دادئ ، چي دغه کس دتقليد چوکاټ مات کړ، ده ته اجازه نه وه ، چي په يوه مسئله کي لاهم دمذهب څخه وتلی وای، ځکه مخکي موږ وويل،

چي دمذهب څخه په يوه مسئله کي هم وتل جايز نه دي پرته دمتبحر في المذهب عالم څخه ، چي شرطونه پکښي موجود وي لکه مخکي ، چي مو يې بيان وکړ. يعني داچې زموږ دغير مقلدينو سره په پورتنيو مسئلو کي يوازي اختلاف نسته ځکه که موږ په يادو مسئلو کي جنجالونه کولای نو لومړی به موږ دپاته درو مذهبونو سره زياتي مناظرې او جنجالونه کړي وای ؛او يو پر بل مو دبطلان ټاپې سره وهلای ؛ خو دغه کار په تاريخ کي زموږ استاذانو او علماوو نه دئ کړی اصلاً زموږ اختلاف دغير مقلدينو سره په تقليد کي دئ يعني داچي موږ اهل السنة والجماعة ادعا کوو، چي تقليد بايد ومنل سي او موږ پردې خبره پوره زور اچوو، دلايل وايو ، چي په غير مَقلدينو باندي تقليد ومنو، او عام مسلمانان ديوې لويي کندي څخه را وګرځوو .که تقليد ومنل سي نو دتقليد په رڼا کي ټولي مسئلې حل دي ، هيڅ دليل ويلو ته اړتيا نسته، هيڅ مناظرې او دلاييل ويلو ته اړتيا نسته، ځکه ټولي مسئلې دمذهب امامانو حل کړي دي، ټول تکاليف يې ګاللي دي، داحاديثو تعرضات يې ايستلي دي ، دقرآن او حديث څخه يې تر هرچا ښه دمسئلو استنباط کړی دئ ، داسي استنباط يې کړی دئ، چي دمعاصر وخت علماء هغسي کار بيخي نسي کولای ،که په کومه مسئله کي اختلاف پيدا سي نو تر ټولو ښه حَکَم (فيصله کونکی)مذهب دئ ، مذهب ، چي څنګه پرېکړه کړې وي، څه ډول يې دقرآن او حديث څخه استنباط کړی وي هم هغسي به زموږ په منځ کي پرېکړه وي او که تقليد و نه منل سي نو داختلاف لپاره يوازي پورته مشهوري مسئلي نه دي بلکي په زرهاوو داسي مسئلې سته

، چې غير منصوصه دي، يا منصوصه وي خو نصوص پكښي متعارض وي نو په دې ټولو كي به زموږ او دغير مقلدينو ترمنځ اختلاف وي حاصل داچي فقه دسره جوړېدل غواړي كومي مسئلې ، چې علماوو څېړلي دي پر هغو ټولو سره ليكه كش سي او داحكامو داستنباط لپاره به نوې لړۍ پيليږي دا لا څه كوي هر نسل به داكار كوي، دا به نو بيا دبخت خبره سي، چې څوک كه ښه ذكاوت والا څه لار به يې پيدا كړې وي او كه ذكاوت والا نه وه يا تقوا والا نه وه نو به ددنيا او اخرت تاوانيان به جوړ سوي وي.

* * *

په امام پسي دقرائت ويلو په موضوع کي مذهبونه

داچي کله مقتدي په امام پسي اقتدا وکړي نو مقتدي به په امام پسي کوم شی وايي ؛او يا به يې نه وايي په دې اړه دمذهبونو ترمنځ اختلاف سته، چي په لنډه توګه به يې دلته رانقل کړو:

حنفي مذهب:

دحنفي مذهب له انده په امام پسي هيڅ شي ويل جايز نه دي يعني داچي په امام پسي نه دالحمدلله قرائت جايز دي او نه هم نور تلاوت جايز دئ بلکي په امام پسي الحمدلله ويل مکروه تحريمي دئ سري لمونځ وي او که جهري لمونځ وي دلاروښانتيا لپاره دحنفي مذهب دعلماوو څو ويناوي رانقلوو:

١: الحنفية قالوا : إن قراءة المأموم خلف إمامه مكروهة تحريما في السرية والجهرية لما روي من قوله صلى الله عليه و سلم : " من كان له إمام فقراءة الإمام له قراءة " وهذا الحديث روي من عدة طرق

هذا وقد نقل منع المأموم من القراءة عن ثمانين نفرا من كبار الصحابة منهم المرتضى والعبادلة . وروي عن عدة من الصحابة أن قراءة المأموم خلف إمامه مفسدة للصلاة وهذا ليس بصحيح فأقوى الأقوال وأحوطها القول بكراهة التحريم.(١)

احناف علماء فرمايي: په امام پسي دمقتدي لپاره قرائت ويل په سري او جهري دواړه لمونځو کي مکروه تحريمي دئ ځکه رسول الله ﷺ

---

[١] : الفقه على المذاهب الاربعة، ج: ص: ٢٥٣، ط: المكتبة الشاملة

فرمايي: حدثنا مالک بن اسماعیل عن حسن بن صالح عن ابي الزبير عن جابر عن النبي ﷺ قال: من كان له امام فقرائته له قراءة. (١)

ژباړه: رسول الله ﷺ فرمايلي دي: چاته که امام و، (يعني په امام پسي يې اقتدا کړې وه) نو دامام قرائت دده لپاره قرائت دئ (مقتدي ته دهيڅ ډول قرائت اړتيا نسته، چوپ به پاتيږي.)

دپورتنی قول رانقلونکی زياتوي: دپورتنی خبري سره سم دالحمدلله منع، چي په امام پسي به يې نه وايي داتياوو کسانو لويو او لوړ رتبه اصحابانو ﵃ څخه ثابته ده او په ډله کي يې حضرت علي ﵁ او عبادله شامل دي. ددغو لويو اصحابانو له ډلي څخه، چي په امام پسي الحمدلله ويل جايز نه بولي ځيني بيخي په دې اند دي، چي که چا په امام پسي الحمدلله وويل لمونځ يې فاسد دئ؛ خو داخبره صحيح نه ده قوي قول دادئ، چي په امام پسي الحمدلله ويل مکروه تحريمي ده.

٢: المؤتم لايقرء مطلقا ولا الفاتحة سرا فان قرء كره تحريما. (٢)

ژباړه: مقتدی به هيڅکله قراءة او نه هم الحمدلله په پټه وايي که يې وويل نو مکروه تحريمي دئ.

٣: وعن ابي موسى ﵁ قال: علمنا رسول الله ﷺ قال: اذا قمتم الى الصلوة فليؤمكم احدكم واذا قرء الامام فانصتوا. رواه احمد ومسلم وهو حديث صحيح.

---

[1] : روه ابن ابي شيبة. وهذا سند صحيح. (الجوهر النقي ص:١٥۴)

[2] الدرالمختار، فصل فى القراءة١\۵۴۴، ط: سعيد.

[3] : آثارالسنن، باب ترک القراءة خلف الامام فى الجهرية الخ. ص: ١٠٩، ط: امدادية ملتان.

(قوله: کمابسط الکمال) حاصله ان محمدا قال فی کتابه الاثار: لانری القراءة خلف الامام فی شیء من الصلوت یجهر فیه اویسر ودعوی الاحتیاط ممنوعة بل الاحتیاط ترک القراءة لانه العمل باقوی الدلیلین. وقد روی الفساد بالقراءة عن عدة الصحابة فاقواهما المنع...آهـ الدرالمختار(۱)

ژباړه: حاصل داچي امام محمد رحمه الله په کتاب الاثار کي ليکي: زموږ له انده په امام پسي قرائت ويل درست نه دي او څوک ، چي دا دعوه کوي ، چي داحتياط لمخي دي په امام پسي قرائت وويل سي دا دعوه صحيح نه ده (بلکي دقرائت دويلو او نه ويلو دواړو لپار دلايل سته دنه ويلو دليل يې قوی دئ نو) په قوي دليل باندي عمل کول بهتر دئ. ديوشمېر اصحابانو رضي الله عنهم څخه داسي نقل دئ، چي په امام پسي په قرائت ويلو سره لمونځ فاسديږي خو قوي خبره داده ، چي لمونځ نه فاسديږي او منع دئ.

۴: (قوله مروی عن عدة من الصحابة) قال فی الخزائن... وفی الکافي: ومنع المؤتم من القراءة ماثور عن ثمانين نفرا من کبار الصحابة من المرتضی والعبادلة، ودون اهل الحديث اساميهم.(۲)

ژباړه: دالحمدلله منع ، چي په امام پسي به يې نه وايي داتياوو کسانو لويو او لوړ رتبه اصحابانو رضي الله عنهم څخه ثابته ده او په ډله کي يې حضرت

---

[۱] : الدرالمختار، فصل فی القراءة:۱\۵۴۴، ط: سعید.

[۲] : ردالمحتار، فصل فی القراءة،ج:۱، ص: ۵۴۴، ۵۴۵، ط: سعید. وکذا فی البحرالرائق، باب صفة الصلوة،ج:۱،ص:۵۹۹، ط: رشیدیه. وکذا فی تبیین الحقائق باب صفة الصلوة، ج:۱، ص: ۳۳۷،۳۳۸، ط: دارالکتب العلمية بيروت. وکذا في بدائع الصنائع، فصل في بيان ارکان الصلوة،ج: ۱، ص: ۵۱۸، ۵۱۹، ط: المکتبة العلمية، بيروت لبنان.

علي رضي الله عنه او عبادله شامل دي.

٥:(وَلَا يَقْرَأُ الْمُؤْتَمُّ خَلْفَ الْإِمَامِ) ...([1])

ژباړه: مقتدی ، چي کله په امام پسي لمونځ کوي نو قرائت به نه وايي.

٦:حالت قيام مى ثناء كى علاوه كچهه اور پڑهنا مقتدى كو مكروه هى.(٢)

ژباړه: په امام پسي ، چي څوک لمونځ کوي نو دولاړي په حالت کي دسبحانک الله پرته دبل شي ويل مکروه دئ.

٧: سوال: امام کی پیچھی سوره فاتحه پڑهنا چاهیی یا نہین؟ بعض حنفی المذهب سری نمازون مي امام کی پیچھی سوره فاتحه پڑهتی هی اور جهری می نہین ، یه فعل کیساهی؟

الجواب حامدا و مصليا:

امام کی پیچھی مقتدی کو سوره فاتحه پڑهنا ناجائز هی جیسا که کوئی اور سورت پڑهنا جائز نہین هی اور بعض حنفی المذهب کا جوطریقه سوال می نقل کیاهی وه بهی درست نہین اس که بهی صراحةً ممانعت هی:

والمؤتم لايقرء مطلقا، ولاالفاتحة فى سرية اتفاقا ومانسب لمحمد رحمه الله ضعيف كما

---

[1] : الهداية شرح بداية، ج:١، ص: ٥٥، ط : المكتبة الشاملة

[2] : فتاوى محمودية، ج: ۴، ص: ٥٢، الفصل الثالث فى القراءة خلف الامام.

بسط الكمال، فان قرء كره تحريما.(١)

ژباړه: سوال: داما م وروسته باید الحمدلله وویل سي که یا؟ ځکه دځیني حنفي مذهبه علماوو په اړه ویل کیږي، چي په سری لمونځو په امام پسي الحمدلله جایز بولي او جهري لمونځو کي یې ویل جایز نه بولي؟

جواب: په امام پسي الحمدلله ویل جایز نه دي لکه ، چي سورة ویل جایز نه دي همدغه ډول الحمدلله ویل هم نه دي جایز داچي دځیني حنفي علماوو اړونده راغلي دي ، چي په سري لمونځو کي باید په امام پسي الحمدلله وویل سي داخبره هم درسته نه ده ځکه دالحمدلله دویلو په ښکاره ممانعت راغلی دئ.

شافعي ، مالکي او حنبلي مذهبونه:

دامام مالک رحمه الله او امام احمد بن حنبل رحمه الله دواړو پر دې خبره باندي اتفاق دئ، چي په امام پسي کوم مقتدی لمونځ کوي نو په جهري لمانځه کي مقتدي ته جایز نه ده، چي په امام پسي الحمدلله ووايي او په سري لمانځه کي ددوی دواړو څخه درې روایتونه ثابت دي، یو داچي په امام پسي په سري لمانځه کي الحمدلله ویل واجب دي، دوهم داچي په امام پسي په سري لمانځه کي الحمدلله ویل مستحب دي ، دریم داچي مباح دي.(٠)

---

[1] : درمختار،ج:١ ص: ٥۴۴، ط: سعيد. فتاوای محمودية ،ج :٧، ص: ٥٥، باب القرآءة.

[2] : احسن الكلام، ج: ١، ص: ٩، مغنى ابن قدامة، ج: ١، ص: ٦٠٩ درس ترمذي، ج: ٢، ص: ٣٧٠

دامام شافعي رحمه الله څخه که څه هم په جهري او سري لمونځو دواړو کي دقرائت خلف الامام دوجوب روايتونه سته، خو دتحقيق لمخي دده له انده يوازي په جهري لمانځه کي قرائت خلف الامام واجب دي. (١)

که تقليد ومنل سي نو بيا دمسائلو دثبوت ددلايلو اړتيا سته؟

مذهب منل ددې معنا نه لري، چي ته په پټو سترګو دخپل امام خبره ومنه، دليل غوښتل جواز نه لري، بلکي که ستا په کومه خبره څه تشويش وي او ته دليل اورېدلو جوګه يې بيخي کولای سي، چي دخپل مذهب دامام دليل وګوري ، مطالعه يې کړې البته مخالفت نسي ځني کولای مګر په هغه شرايطو ، چي مخکي مو بيان کړل؛ خو که څوک دادب څخه کار واخلي نو کومه مسئله، چي دمذهب علماوو وربانديې فتوا کړې وي بايد ددليل پرته يې ومني که څه هم شک ورته پيښ وي ځکه ياد کس دي ادب په دې معنا وکړي ، چي دومره ډېرو علماوو، چي فتوا ورکړې ده ؛ په سلګونو کلونه دا فتوا نړيوالو علماوو منلې ده، هيڅ يې نه ده رد کړې حتماً دا خلک نه دي خطاوتلي زما فکر خطا دئ او ان شاء الله نه به ممکنه وي ، چي دومره لويه اجماع خطاوتلې وي.

له همدې امله زما دځان لپاره هيڅ نه ده خوښه، چي دقرآئت خلف الامام يا درفع اليدين او يا دکومي بل مسئلې دثبوت لپاره يو دليل لاهم

---

[١] : درس ترمذي، ج:۲، ص:۳۷۰

پیدا یا ولتوم ترڅو زه دخپل زړه دتسکین په وکړم مګر دلته دقرآءة خلف الامام دترک لپاره څو دلایل رانقلوم یعني داچي مقتدی باید په امام پسي چوپه خوله ودرېږي نه به الحمدلله وايي او نه به قراءة وايي دا دلایل ددې لپاره رانقلوم ، چي زموږ په ټولنه کي داسي خلک پیدا سوي دي، چي زموږ عام خلک یې په شک کي غورځولي دي او ورته وايي، چي په امام پسي الحمدلله ویل فرض دي ، که چا په امام پسي الحمدلله نه ویل لمونځ یې صحیح نه دئ ؛او پر نه ویلو باندي یې یو دلیل لاهم نسته، زموږ اهل السنة والجماعة عامو خلکو ته وايي، چي تاسو خپل ملایان خطاباسي دامام ابوحنیفة رحمه الله دلمانځه ، چي کومه طریقه ده دا دحدیثو څخه خلاف ده ډېر شیان په لمانځه کي ښيي خو یو شی داښیي، چي هر کس مکلف دئ، چي په امام پسي الحمدلله ووايي که دا کار ونه کړي نو لمونځ به یې صحیح نه وي، ځیني بې ادبه خو لا دا خبره هم کوي، چي داحنفافو ټولو لمونځونه صحیح نه دي.

حاصل داچي ددغسي بې ادبه خلکو دخبرو د رد لپاره او ددې خبري دثبوت لپاره ، چي دامام ابوحنیفة رحمة الله علیه دمذهب دلمانځه طریقه داحادیثو خلاف ده پر نوموړې موضوع باندي څه دلایل رانقلوو ؛ خو لومړی دهغه کسانو دلایل رانقلوو، چي دالحمدلله په امام پسي دویلو لپاره یې وايي. بیا دهغو جوابونه کوو او په اخره به دخپل مذهب یعني حنفي مذهب دحکم دثبوت، چي دالحمدالله خلف الامام لپاره دي دلایل به یې رانقل کړو.

په امام پسي دفاتحې ویلو دلایل

لومړی دلیل:

کوم کسان ، چي په امام پسي دالحمدلله ویلو قایل دي لاندی حدیث په دلیل کي وایي:

٧٥٦- حَدَّثَنَا ... عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ أَنْ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ : لاَ صَلاَةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ.(٠)

ژباړه: دعبادة بن صامت﵁ څخه روایت دئ، چي رسول الله ﷺ فرمایلي دي: دهغه چا لمونځ نسته څوک ، چي په لمانځه کي الحمدلله نه وایي.

څوک ، چي په امام پسي دالحمدلله دویلو حکم کوي هغه په دلیل کي وایي: په پورتني حدیث کي په لمانځه کي دفاتحې ویل پرتولو فرض سوه، هرڅوک ، چي وي امام وي ، منفرد وي او که مقتدي وي ځکه په حدیث مبارک کي جنس دصلوة منتفي سوی دئ، لهذا که چا الحمدلله ونه ویل لمونځ یې صحیح نه دئ، که یوازي او که په امام پسي او که خپله امام وي.

لومړی جواب: غیر مقلدین ، چي دالحمدلله فرضیت په پورتني حدیث ثابتوي، داخبر درسته نه ده ؛ پورتنی حدیث څرنګه ،چي دعبادة بن صامت﵁ څخه روایت سوی دئ یوازي په دغه ډول نه دئ ؛ ځکه دیاد حدیث لپاره نور راویان هم سته هغه بیا په نورو ډولو رانقل کړی دئ ،

---

[١] : صحيح\ البخاري، باب : بدء الوحي ،ج:١، ورقم الحديث:٧٥٦

دمثال په ډول ابوسعيد﵁ پورتنی حديث داسي په لاندي ډول رانقل کړی دئ:

٨١٨ – حَدَّثَنَا ... عَنْ أَبِى سَعِيدٍ قَالَ أُمِرْنَا أَنْ نَقْرَأَ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَمَا تَيَسَّرَ(١)

ژباړه: ابوسعيد﵁ فرمايي: موږ امر کړل سوي يو ، چي په لمانځه کي الحمدلله او څه نور تلاوت ، چي موږ ته اسانه وي وې وايو.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " أَمَرَهُ أَنْ يَخْرُجَ فَيُنَادِيَ أَنْ " لَاصَلَاةَ إِلَّا بِقِرَاءَةِ فَاتِحَةِ الْكِتَابِ، فَمَا زَادَ "(٢)

---

[١] : . ابوداود، بسند صحيح ورقم الحديث : ٨١٨، باب من ترک القراءة في صلاته بفاتحة. ٨٢٢ – وايضا عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ ...قَالَ « لاَ صَلاَةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ فَصَاعِدًا ». ابوداود، بسند صحيح ورقم الحديث : ٨١٨، باب من ترک القراءة في صلاته بفاتحة. وايضا...عن عبادة بن الصامت قال قال رسول الل ﷺ : لا صلاة لمن لم يقرأ بفاتحة الكتاب فصاعدا سنن نسائي ، ج : ٢باب : ايجاب قرائت الفاتحة،قال الشيخ الألباني : صحيح. وايضا عن عبادة بن الصامت قال قال رسول الله ﷺ : لا صلاة لمن لم يقرأ بأم القرآن فصاعدا. مسند احمد بن حنبل، حديث عبادة بن صامت، ورقم الحديث :٢٢٨٠١ . وايضا في صحيح ابن حبان بلفظ : فصاعدا، برقم :١٧٨٦

[٢] : مسند احمد ورقم الحديث ٩٥٢٩ صحيح لغيره، وهذا إسناد ضعيف لضعف جعفر بن ميمون.

وأخرجه كرواية المصنِف: البخاري في "القراءة خلف الإمام" ، وأبو داود ، وابن الجارود ، والدارقطني في "السنن" ٣٢١/١، والحاكم ٢٣٩/١، والبيهقي في "القراءة خلف الإمام" من طريق يحيى بن سعيد القطان، بهذا الإسناد. وتساهل الحاكم فصححه ووثّق جعفر بن ميمون!

وأخرجه إسحاق بن راهويه ، والبخاري في "القراءة" ، وأبو داود ، والعقيلي في "الضعفاء" ١٩٠/١، وابن حبان (١٧٩١) ، وأبو نعيم في "الحلية" ١٢٣/٧، والبيهقي في "السنن" ٣٧/٢ وفي

ژباړه: ابوهریرة ؓ فرمایي، چې رسول الله ﷺ راته امر وکړ، څو زه ووزم بیا داسې اواز وکړم ، چې دالحمدلله او څه نور تلاوت پرته لمونځ نه صحیح کېږي.

حاصل داچې په حدیث ثابته ده ، چې لمونځ تر هغه بریده درست نه دئ څو ، چې الحمدلله نه وي ویل سوی اویا داچې څه نور تلاوت هم ورسره نه وي ویل سوی که اول حدیث ته اعتبار ورکړل سي نو الحمدلله ویل په لمانځه کې لازمي سوه دالحمدلله پرته لمونځ صحیح نه دئ او که دحدیث وروستنیو ذکر سوو الفاظو ته اعتبار ورکړل سي نو الحمدلله یوازې ضروري نه ده بلکې نور تلاوت هم ورسره ضروري دئ یعني داچې څوک که یوازې وي او که په امام پسې وي ، چې الحمدلله او نور تلاوت دواړه ونه وایي نو لمونځ یې صحیح نه دئ ، داچې حدیث په څو ډوله راغلی دئ نو یو ډول شک پیدا سو، چې یوازې الحمدلله ویل لازم دي؟ او که الحمدلله او نور تلاوت دواړه ویل لازم دي؟ داسې دلیل ویل ، چې شک زېږوي دحکم فرضیت نه سي په ثابتېدای یعني که څوک الحمدلله

"القراءة خلف الإمام" من طرق عن جعفر بن ميمون، به. واختلف عليه في لفظه، فرواه بعضهم عنه بلفظ رواية يحيى القطان، وبعضهم لم يذكر فيه قوله: "فما زاد"، وبعضهم رواه عنه بلفظ: "لا صلاة إلا بقرآن ولو بفاتحة الكتاب فما زاد".

وأخرجه البيهقي في "القراءة" من طريق أبي يوسف القلوسي، عن معلّى بن أسد، عن منصور بن سعد، عن عبد الكريم بن رشيد، عن أبي عثمان النهدي، عن أبي هريرة: أمره رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فنادى في طرق المدينة: أن "لا صلاة إلا بقراءة ولو بفاتحة الكتاب".

ویل امام او مقتدي دواړو ته لازم بولي او په دلیل کي پورتنی حدیث وایي وایي پورتنی دلیل ورته کفایت نه کوي ځکه فرض داسي تعریف سوی دئ:

ماثبت بدلیل قطعي لاشبهة فیه ولایحتمل لاحتمال آخر.(¹)

ژباړه: فرض هغه ته ویل کېږي، چي په داسي یقیني دلیل ثابت سوي وي ، چي هیڅ شک او شبهه پکښي نه وي ؛او نه پکښي بل احتمال جوړي.

په پورتني دلیل کي خو شک او احتمال آخر پیدا سو.

حاصل داچي څوک که الحمدلله ویل فرض بولي نو باید آیت یا متواتر حدیث دالحمدلله دفرضیت لپاره ووایي همدا ډول که الحمدلله ویل فرض سي نو که کوم مقتدی په امام پسي الحمدلله ونه وایي باید لمونځ یې صحیح نه سي که ددغه کس خبره درسته سي او دنوموړي مقتدي لمونځ صحیح نه سي نو باید یو حدیث خو ددلیل لپاره وښودل سي ، چي که مقتدی په امام پسي الحمدلله ونه وایي لمونځ یې صحیح نه دئ، حال داچي هیڅ حدیث په داسي الفاظو نه دئ راغلی، چي مقتدی دي په امام پسي الحمدلله ووایي که یې ونه ویل لمونځ یې صحیح نه دئ.

که ومنو ، چي شک نسته نو په حدیث کي ، چي د(فصاعدا) لفظ راغلی دئ دا دڅو قوي لاره څخه راغلی دئ دفاتحې قائلینو ته ویل کېږي، چي تاسو نور تلاوت لازم نه بولی او د(فصاعدا) لفظ لپاره یو ډول تاویل کوئ یا کوم جواب وایاست نو موږ دالحمدلله لپاره هم هغه تاویل

---

[1] : کشف الاسرار؛ اقسام العزیمة،ج: ۴، ص:۱۷۸، ط: المکتبة الشاملة.

او هم هغه جواب وایو.

دوهم جواب:

په پورتني حدیث کي ، چي د : (لاصلاة) لفظ راغلی دئ دغه (لا) دنحوي قانون له مخي دنفي جنس لپاره نه دئ بلکي دنفي صفت لپاره دئ لکه په عربي ژبه کي ، چي وایي: (لارجل قائما فی الدار) په دغه جمله کي نفي درجل نه راځي بلکي نفي دقیام راځي... داسي نور مثالونه هم سته . همدا ډول په پورتني حدیث کي ، چي د(لا) لفظ راغلی دئ نفي دصلوة نه راولي بلکي نفي دصفة دصلاة راولي ، چي کمال دئ یعني داچي لمونځ خو صحیح سو خو کامل نه دئ حال داچي تاسو وایاست ، چي لمونځ نه صحیح کیږي ځکه تاسو خو په لمانځه کي الحمدلله ویل فرض بولی. نو که فرض سي باید لمونځ صحیح نسي حال داچي پورته حدیث که ستاسو پر طبیعت ومنل سي نو یوازي دلمانځه کمال نفي کوي نه جنس لمونځ.

پاته دي نه وي ، چي په پورتني حدیث کي ، چي موږ نفي دصفة مرادوو دا کار یوازي دلته نه دئ سوی بلکي ډېر مثالونه لري لکه ، چي رسول الله ﷺ فرمایي:

لا صلاة لجار المسجد إلا في المسجد.(۱)

ژباړه : دمسجد دهمسایه لپاره په کور کي لمونځ درست نه دئ پرته له دې ، چي په مسجد کي لمونځ ادا کړي.

یعني داچي څوک که دمسجد همسایه او لمونځ په کور کي وکړي

---

[۱] : الاستذکار ج:۱ ص:۲۳۵

ددغه کس لمونځ خو صحیح دئ مګر دداسي ثواب لرونکی نه دئ لکه هغه لمونځ ، چي په مسجد کي وسي.

ولا إيمان لمن لا أمانة له (۱)

ژباړه: څوک، چي امانت نه ساتي دهغه ایمان نسته.

یعني هغه کس کامل مؤمن نه دئ څوک ، چي امانت داره نه وي.

فمن سمع النداء ولم يجب فلا صلاة له (۱)

ژباړه: څوک ، چي اذان واوري او جماعت ته ور نسي نو لمونځ يې صحيح نه دئ.

یعني لمونځ يې کامل نه دئ.

په پورته ټولو ځایونو کي نفي دصفت مراد دي ؛ او نفي دجنس مراد نه دي نو په دغه ډول دالحمدلله اړونده ، چي کوم حدیث دئ علی وجه التسلیم دنفي دصفت لپاره دئ او دنفي دجنس لپاره نه دئ یعني داچي لمونځ صحیح دئ ؛ په داسي صورت کي به کله دهغه چا ادعا په پورتني حدیث ثابته سي کوم څوک ، چي الحمدلله ویل فرض بولي؛ فرض خو هغه شي ته وایي ، چي دهغه شي پرته لمونځ صحیح نه وي.

دریم جواب:

پورته حدیث ، چي دفاتحې دفرضیت لپاره دلیل نیونکو ویلی دئ دغه حدیث خبر واحد دئ ؛او خبر واحد دلیل قطعي نسي جوړېدای حال

---

[۱] : الاستذكار ج:۱ ص:۲۳۵

[۲] : الاستذكار ج:۱ ص:۲۳۵

داچي دفرضيت لپاره قطعي دليل اړين دئ. (٠)

څلورم جواب:

که فاتحه خلف الامام فرض سي په داسي صورت کي لازمي ده، چي لمونځ کونکی يې ووايي که يې ونه وايي لمونځ يې نه صحيح کيږي اوس پوښتنه داده: کوم سړی ، چي امام په رکوع کي ونيسي دغه سړي دامام سره دغه رکعت ونيوئ که يا؟ که يې نيولی وي نو دغه خو الحمدلله نه ده ويلې څنګه يې رکعت ونيوئ په کوم رکعت کي ، چي فرض پاته سي هغه رکعت څنګه درست سي؟ او که څوک وايي، چي دغه رکعت نه دئ نيول سوی ؛ داخبره خو دمرفوع حديث او اجماع خلاف ده ځکه په يوه حديث کي راځي:

١٧٠٩- ... ومن أدرك الركعةَ (اى الركوع)فقد أدرك الصلاة.(اى الركعت[2])

ژباړه : چا که دامام سره رکوع ونيول يقيناً رکعت يې ورسره ونيوئ.

داچي درکوع نيونکی درکعت نيونکی دئ دا يو داسي حقيقت دئ، چي بيخي دلايل ويلو ته اړتيا نه لري ځکه ديوې خوا پورته حديث تشه

---

١ : التقرير والتحبير ، مسئلة تحصيص الكتاب بخبر ، ج:٤، ص:٤٧، ط : المكتبة الشاملة.

[2] : (أبو داود ، والحاكم ، والبيهقى عن أبى هريرة . أبو نعيم ، وابن عساكر عن عبد الحميد بن عبد الرحمن بن أزهر عن أبيه) حديث أبى هريرة : أخرجه أبو داود (٢٣٦/١ ، رقم ٨٩٣) ، والحاكم (٤٠٧/١ ، رقم ١٠١٢) وقال : صحيح وقال الذهبى : صحيح ، ويحيى لم يذكر بجرح . والبيهقى (٨٩/٢ ، رقم ٢٤٠٧) . وأخرجه أيضاً : الدارقطنى (٣٤٧/١) ، والديلمى (٢٧٣/١ ، رقم ١٠٦١) السنن الكبرى للبيهقي باب ادارک الامام في الركوع وقم الحديث: ٢٦٨٣.

نمونه ده که نو په دغه الفاظو احادیث یا دې ته نژدې په نورو الفاظو کښ شمېر احادیث سته. دبلي خوا دڅلورو واړو مذهبونو علماء په یوه خوله پردې خبره اتفاق لري ، چي څوک که دامام سره په رکوع کي شریک سي نو دغه رکعت یې نیولی دئ هم داډول ټول غیر مقلدین هم په دې باور دي ، چي درکوع نیونکی درکعت نیونکی دئ.

که چیري الحمدلله ویل فرض سي او بیا یو کس دامام سره په رکوع کي شریک سي باید ددغه کس دغه رکعت صحیح نسي ، چي دامام سره یې په یوه رکوع نیولی دئ، ځکه الحمدلله ځني پاته سوه او الحمدلله ویل فرض ده ، فرض ، چي پاته سي نو بیا څنګه رکعت صحیح سي.

سوال:

که څوک دانیوکه کوي ، چي الحمدلله ویل که فرض نسي بیا هم سوال سته؛ ځکه که څوک دامام سره په رکوع کي شریک سي ولاړه (قیام) ځني پاته سوه حال داچي ولاړه په لمانځه کي فرض ده ، دادئ بل فرض ځني پاته سوی دئ بیا هم درکوع نیونکی درکعت نیونکی بلل کېږي دانو ولي؟

جواب:

درکوع نیونکي څخه ولاړه نه پاتېږي ځکه په لمانځه کي نفس قیام فرض دئ ؛او نفس قیام محضي دتحریمي په کولو سره راځي که چا په داسي حال کي تحریمه ترسره کړه ، چي ټیټ سوی و ؛ او بیا سیده رکوع ته پسي ولاړئ ددغه کس اقتداء صحیح نه ده.

پنځم جواب:

دپورتني حديث ښخه مطلب دا نه دئ، چي پر چا باندي الحمدلله ويل لازم دي يعني پر امام، مقتدي او منفرد ټولو باندي يې ويل لازم دي كه چا نه وويل لمونځ يې صحيح نه دئ، بلكي پورتنى حديث دهغه چا په اړه هدايت، چي يوازي لمونځ كوي ځكه امام ترمذيؒ دپورتني حديث تر رانقلېدو وروسته ليكلي:

وأما أحمد بن حنبل فقال معنى قول النبي صلى الله عليه و سلم لا صلاة لمن لم يقرأ بفاتحة الكتاب إذا كان وحده واحتج بحديث جابر بن عبد الله حيث قال من صلى ركعة لم يقرأ فيها بأم القرآن فلم يصل إلا أن يكون وراء الإمام(١)

- ژباړه: دپورتني حديث مطلب دادئ، چي لمونځ دهغه چا صحيح نه دئ، چي يوازي لمونځ كوي او په لمانځه كي الحمدلله ونه وايي او كه چا په امام پسي لمونځ كاوه هغه كس دي الحمدلله نه وايي، ځكه رسول اللهﷺ فرمايي: دهغه چا لمونځ صحيح نه دئ، چي په لمانځه كي الحمدلله ونه وايي مگر هغه څوک په امام پسي لمونځ كوي هغه دي الحمدلله نه وايي حاصل داچي داحديث دمنفرد او امام په اړه راغلى دئ دمقتدي په اړه نه دئ راغلى.

همداډول سفيان ثوريؒ همدا خبره كړې ده، چي پورتنى حديث دهغه چا په اړه دئ څوک، چي يوازي لمونځ كوي نه دهغه چا په اړه، چي په امام پسي لمونځ كوي، څوک، چي په امام پسي لمونځ

---

[1] : سنن ترمذي، ج:١ ص: ١١٨ ط: المكتبة الشاملة.

کوي هغه به الحمدلله نه وايي.(۱)

شپږم جواب:

که پورتنی حدیث په هغه ډول ومنل سي کوم، چي غیرمقلدین یې تعبیروي نو بیا خبره داده ، چي قرائت یو حقیقتا دئ او بل حکما دئ، حقیقتا دادئ، چي خپله فاتحه تلاوت کړي او حکما دادئ، چي دامام قرائت دده لپاره قرائت سي، ځکه رسول الله ﷺ فرمایي:

٣٦٩١٢– عن جابر قال : صلى رسول الله – صلى الله عليه وسلم – ورجل خلفه يقرأ فنهاه رجل فلما انصرف تنازعا حتى بلغ رسول الله – صلى الله عليه وسلم – فقال رسول الله – صلى الله عليه وسلم – من صلى خلف إمام فإن قراءة الإمام له قراءة (البيهقى فى كتاب القراءة).(۲)

ژباړه: يوه کس په رسول الله ﷺ پسي لمونځ کاوه او فاتحه یې ویل بل کس ځني منع کړ، کله ، چي دلمانځه څخه فارغه سو دواړه جګړه او مخالفت سره وکړ، ترداسي بريده ، چي خبره يې رسول الله ﷺ ته ورسېدل، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: هو! فاتحه دي نه وايي ځکه دامام

---

[1] : ٨٢٢ – حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَابْنُ السَّرْحِ قَالاَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ الزُّهْرِىِّ عَنْ مَحْمُودِ بْنِ الرَّبِيعِ عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ يَبْلُغُ بِهِ النَّبِىَّ –صلى الله عليه وسلم– قَالَ « لاَ صَلاَةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ فَصَاعِدًا ». قَالَ سُفْيَانُ لِمَنْ يُصَلِّى وَحْدَهُ. ابي داود، ج ١، ص: ٣٠٢، ط: المكتبة الشاملة.

[2] : [كنز العمال، باب قرآءة الماموم ورقم الحديث ٢٢٩٤٨]، جامع الاحاديث، مسند جابر بن عبدالله، ج: ٣٤، ص: ٣٨، ط: المكتبة الشاملة (قَوْلُهُ وَلَنَا قَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ { مَنْ كَانَ لَهُ إمَامٌ فَقِرَاءَةُ الْإِمَامِ لَهُ قِرَاءَةٌ } ... فَإِنَّ قِرَاءَةَ الْإِمَامِ قِرَاءَةٌ لَهُ ، فَلَوْ قَرَأَ لَكَانَ لَهُ قِرَاءَتَانِ فِي صَلَاةٍ وَاحِدَةٍ وَهُوَ غَيْرُ مَشْرُوعٍ... وَقَدْ رُوِيَ مِنْ طُرُقٍ عَدِيدَةٍ مَرْفُوعًا عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْهُ ﷺ، فتح القدير، ج: ٢ ص: ١٥٦، باب القراءة.

قراءة دمقتدي لپاره قرائت دئ.

په هر صورت که الحمدلله په امام پسي ونه ويل سي په دواړو حديثونو به عمل راسي هم دامر په حديث او هم دمنع په حديث البته دمنفرد او امام لپاره به ويل حقيقي وي او دمقتدي لپاره به دفاتحې ويل حکمي وي ؛ او که يوازي دعبادة بن صامت په حديث عمل وکړل سي يعني په امام پسي الحمدلله وويل سي نو په يوه حديث به عمل راسي ، چي دامر حديث او دمنع په حديث به عمل رانه سي ښکاره خبره هغه لاره ډېره بهتره ده، چي په دواړو حديثو عمل راځي تر هغه لاري ، چي په يوه حديث عمل راځي او په حديث عمل نه راځي او که ته په يوه حديث عمل وکړي او بل صرف نظر کړي نو بيا به الله ﷻ او دالله ﷻ پيغمبر ته څه جواب وايي؟

دقرآءة خلف الامام دقائلينو دوهم دليل:

عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ { كُنَّا خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ ، فَقَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَثَقُلَتْ عَلَيْهِ الْقِرَاءَةُ ، فَلَمَّا فَرَغَ قَالَ : لَعَلَّكُمْ تَقْرَءُونَ خَلْفَ إِمَامِكُمْ ؟ قُلْنَا نَعَمْ هَذَا يَا رَسُولَ اللَّهِ ، قَالَ : لَا تَفْعَلُوا إِلَّا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ ، فَإِنَّهُ لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِهَا }[۱]

ژباړه: عبادة بن صامت ؓ فرمايي: موږ دسهار په لمانځه کي درسول الله ﷺ تر شا په لمانځه کي ولاړ و، چي پر رسول الله ﷺ باندي تلاوت

---

[۱]: مسند الصحابة في کتب تسعة، سنن ابي داود، ج:۱ ص: ۳۰۳، ط: المکتبة الشاملة

دروند سو، کله ، چي دلمانځه څخه فارغه سو نو زموږ څخه يې پوښتنه وکړه، چي تاسو هم قراءة وايه؟ موږ ورته وويل: هو! يارسول الله ﷺ! رسول الله ﷺ راته وفرمايل: تاسو ، چي په امام پسي ولاړ ياست قرائت مه واياست مګر يوازي الحمدلله واياست، ځکه دالحمدلله پرته لمونځ صحيح نه دئ.

لومړی جواب:

غير مقلدين او ددوی سره په دې موضوع کي هم نظره حضرات پورتنی حديث په امام پسي دالحمدلله ويلو دثبوت لپاره وړاندي کوي او وايي، چي دغه ښکاره حديث سته دحنفي مذهب علماء څنګه پردې حديث سترګي پوټوي او څه جواب ورته وايي؟ ددوی دغه خبري جواب فتح القدير کړی دئ، چي احنافو علماوو ډېره هڅه کړې ده ، چي ټولي مسئلې دقرآن او حديث په رڼا کي فيصله کړي او په دې لاره کي ډېر احتياط کوي ، چي الله مه کړه دحديث په خلاف فيصله ونه سي دا کار خو کوي داچي پورتنی حديث په امام پسي دالحمدلله دويلو لپاره راغلی دئ او دبله اړخه قوي حديثونه پردې خبره راغلي دي، چي په امام پسي دي مقتدي الحمدلله نه وايي. وروسته يې ان شاء الله موږ به يو په يو ټول احاديث بيان کړو. همدا ډول دپورتني حديث مفهوم دقرآني ايت څخه هم مخالف واقع کېږي ،چي بيان به سي ان شاء الله ،اوس دلته دوه لاري سوه که په پورته حديث عمل وکړل سي يعني داچي مقتدي ته اجازه ورکړل ،چي په امام پسي الحمدلله ووايي دنورو قوي حديثونو او قرآني آيت مخالفت به راسي او که په نورو قوي حديثونو عمل وکړل ؛او دقرآني

آیت دمخالفت څخه ځان وساتل یعني مقتدي ته اجازه ورنه کړل سي ، چي په امام پسي الحمدلله ووايي نو په دې ځای کي به دپورتني حدیث مخالفت واقع سي له همدې امله حنفي علماء داسي لاره غوره کړه ، چي محتاطه وي هغه داچي هغه قانون يې په کار واچوئ،چي وايي:منع پر اطلاق مقدمه ده یعني داچي که په یوه لاره کي منع او په بله لاره کي جواز و، منع مخکي کړه ځکه په دې کي احتیاط دئ په همدې وجه باندي حنفي علماء په هغه قوي حدیثونو او قرآني ايت باندي عمل کوي کوم، چي دالحمدلله دنه ویلو لپاره راغلي دي ځکه په دې احتیاط دئ ددې په پرتله ، چي په پورتني حدیث عمل وکړل او که په پورتني حدیث عمل وکړل سي نو بيې احتیاطه لاره به انتخاب سوې وي.(١)

دوهم جواب:

دپورتني حدیث په روایت کي اضطراب دئ ،ځکه په پورتني حدیث کي مکحول راغلی دئ دحدیث په علم کي دجرح او تعدیل علماء په دې باور دي، چي دمکحول روایتونه موهوم دي لهذا په پورتني حدیث باندي ، چي دمشکوک کس څخه رانقل دئ عمل کول درست

---

١ : ... وَكَذَا مَا رَوَاهُ أَبُو دَاوُد وَالتِّرْمِذِيُّ عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ { كُنَّا خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ ، فَقَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَثَقُلَتْ عَلَيْهِ الْقِرَاءَةُ ، فَلَمَّا فَرَغَ قَالَ : لَعَلَّكُمْ تَقْرَءُونَ خَلْفَ إمَامِكُمْ ؟ قُلْنَا نَعَمْ هَذَا يَا رَسُولَ اللَّهِ ، قَالَ : لَا تَفْعَلُوا إلَّا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ ، فَإِنَّهُ لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِهَا } وَيُقَدَّمُ لِتَقَدُّمِ الْمَنْعِ عَلَى الْإِطْلَاقِ عِنْدَ التَّعَارُضِ وَلِقُوَّةِ السَّنَدِ ، فَإِنَّ حَدِيثَ الْمَنْعِ { مَنْ كَانَ لَهُ إمَامٌ } أَصَحُّ ، فَبَطَلَ رَدُّ الْمُتَعَصِّبِينَ...فتح القدير، فصل في القرآءة، ج: ٢ ، ص: ١٥٩

کار نه دئ. (۱)

همدا ډول پورتنی حدیث مکحول کله خپله دعباده بن صامت ؓ څخه روایت کوي او کله یې دبل چا په واسطه روایت کوي، که یې دی خپله روایت کي نو دا بیا بیخي دشک خبره ده ، ځکه دده او عباده بن صامت عصر سره بېل دئ ، همدا ډول ځینو علماوو مکحول دمدلسینو څخه بللی دئ، په هرصورت علماوو په پورتنی حدیث کي سخت او شدید اضطراب پیدا کړی دئ او لیکلي یې دي ، چي ددومره اضطراب په وجود کي په پورتنی حدیث باندي عمل کول ممکن نه دي او نه عقل مني. که غواړئ، چي دپورتنی حدیث اشد اضطراب ددلایلو سره ځان ته معلوم کړئ نو وګورئ: معارف السنن، ج : ۳ ، ص: ۲۰۲.

دقرآءة خلف الامام دقائلینو دریم دلیل:

عن أبي قلابة عن أنس بن مالك : أن النبي صلى الله عليه و سلم لما قضى صلاته أقبل عليهم بوجهه فقال أتقرؤون في صلاتكم والإمام يقرأ فسكتوا فقال لهم ثلاث مرات فقال قائل أو قائلون إنا لنفعل قال لا تفعلوا ليقرأ أحدكم بفاتحة الكتاب في نفسه. (۲)

ژباړه: انس بن مالک ؓ فرمايي: رسول الله ﷺ لمونځ اداکړ، بیا یې پر دوی (اصحابانو ؓ) باندي مخ را واړوئ او ورته وې فرمایل: ایا تاسو په دې صورت کي هم تلاوت کوئ، چي امام قرائت وایي؟ ټول

---

[1] : معارف السنن، ج : ۳ ، ص: ٢٠٢.

[2] : البیهقي ، ج:٢ص:١٦٦ ، باب من قال یقرء خلف الامام فیما یجهر.

اصحابان رضي الله عنهم چوپ سوه. بيا رسول الله ﷺ دغه پوښتنه درې ځلي تکرار کړه، (درسول الله ﷺ تر تکراري پوښتني وروسته) يوه کس يا دوى ټولو وويل: بلي هو! موږ دا کار کوو. رسو ل الله ﷺ وفرمايل: دا کار مه کوئ (که يې څوک وايي نو) الحمدلله دي په زړه کي ووايي، دلته دفي نفسه څخه زړه مراد دئ.

جواب:

دپورتني حديث تر روايت وروسته امام بيهقي فرمايلي دي: پورتنی حديث محفوظ نه دئ.

بخاري په جزء القرائت کي مرسلا روايت کړی دئ.

په هر صورت دپورتني حديث په سند کي اضطراب دئ، ښکاره خبره ده، چي په مضطرب حديث باندي استدلال درست نه دئ. (١)

ددې لپاره، چي ښه درته ثابته سي، چي پورتنی حديث مضطرب دئ او په سند کي يې اختلاف او اضطراب دئ، وګورئ: اعلاء السنن، ج: ۴، ص: ۱۰۴.

دقرآءة خلف الامام دقائلينو څلورم دليل

وروى أبو هريرة عن النبي صلى الله عليه و سلم أنه قال من صلى صلاة لم يقرأ فيها بأم القرآن فهي خداج فهي خداج غير تمام فقال له حامل الحديث إني أكون أحيانا وراء الإمام ؟ قال اقرأ بها في نفسك. (١)

---

[١] : اعلاء السنن، ج: ۴، ص: ۱۰۴.

[١] : ترمذي، ج: ۲، ص: ۱۰۸، ط: المكتبة الشاملة.

ژباړه: دابوهريرة ؓ څخه روايت دئ، چې رسو ل الله ﷺ فرمايلي دي: چا که لمونځ وکړ؛او پکښې الحمدلله يې ونه ويل لمونځ يې ناقص دئ، لمونځ يې ناقص دئ، پوره نه دئ. د(دابوهريرة ؓ څخه د)حديث روايت کونکی وايي: ما وويل : کله زه په امام پسې ولاړ يم(په دغه وخت کې يې هم وايم؟) (ابوهريرة ؓ) وويل: په دغه وخت کې يې په خپل نفس(پټ، پټ دځانه سره) وايه.

لومړی جواب:

دپورتنی حديث دوه جزه دي لومړی جز يې مرفوع دئ، چې داحکامو لپاره دعمل قابل دئ په هغه جز کې فقط دومره خبره سوې ده، چې دالحمدلله پرته لمونځ درست او مکمل نه دئ. ددې جواب خو احنافو کړی دئ، چې مخکې يې موږ بيان وکړ، هغه داچې داحکم دامام او منفرد لپاره دئ؛او دمقتدي لپاره نه دئ، ځکه په قران او حديث باندې دمقتدي لپاره دالحمدلله منع ثابته ده لهذا پورتنی حکم دامام او منفرد لپاره دئ.

دحديث دوهم جز ضعيف دئ ځکه دغه جز ابن حبان رانقل کړی او مسلم يوازی لومړی جز رانقل کړی دئ کله ، چې دمسلم او ابن حبان مقابله سره سي نو دمسلم درجه پر لوړه ده معلومه خبره ده، چې ابن حبان خطاوتلی دئ په ځانګړي ډول که يې دخطاوتو نښې هم موجودي لکه ، چې دابن حبان په روايت کې راځي: رسول الله ﷺ ابوهريرة ؓ ته

---

[1] : لومړی جز يې دادئ،چې رسول الله ﷺ فرمايي: من صلى صلاة لم يقرأ فيها بأم القرآن فهي خداج فهي خداج غير تمام...ژباړه: چا که لمونځ اداکړ،او الحمدلله يې ونه ويل لمونځ يې ناقص اونامکمل دئ.

وفرمایل: اې فارسي! حال داچي ابوهریرة﵁ فارسي نه دئ بلکي دا وینا دابوهریرة﵁ ده، دده﵁ شاگرد فارسي دئ یعني داچي دا وینا دابوهریرة﵁ ده درسول الله ﷺ وینا نه ده.ددې خبري دثبوت او پوره دلایلو لپاره وگورئ:درس ترمذي لشیخ الاسلام محمدتقي،ج:۲باب قرآءة خلف الامام. همدا ډول وگورئ: اعلاء السنن، ج: ۴ ،ص:۱۰۴

دوهم جواب:

· پورتنی خبره که ومنل سي یعني داچي که فرضاً رسول الله ﷺ ابوهریرة﵁ ته داسي فرمایلي وي: (اقرأ بها في نفسك) نو ددې معنا داده،چي په امام پسيّ الحمدلله مه وایه مگر (اقرأ بها في نفسك اذا كنت منفردا) یعني هغه وخت یې وایه ،چي ته یوازي یې، حاصل داچي د(نفسک) معنا دا نه ده، چي په امام پسي یې پټ کرار وایه بلکي ددې معنا داده ،چي کله یوازي لمونځ کوې په امام پسي ولاړ نه یې نو الحمدلله وایه او که په امام پسي ولاړ وې نو الحمدلله مه وایه.

دپورتنی خبري دثبوت لپاره علماء څو مثالونه.بیان کړي دمثال په ډول په حدیث کي قدسي کي راځي:

...وَأَنَا مَعَهُ حِينَ يَذْكُرُنِي إِنْ ذَكَرَنِي فِي نَفْسِهِ ذَكَرْتُهُ فِي نَفْسِي وَإِنْ ذَكَرَنِي فِي مَلَإٍ ذَكَرْتُهُ فِي مَلَإٍ هُمْ خَيْرٌ مِنْهُمْ...(۱)

ژباړه: ...(الله ﷻ فرمایي:) زه دخپل بنده سره هغه وخت یم، چي کله ما یادوي ، که مي یوازي یاد کړي زه یې یوازي یادوم او که مي په

---

[1] : الاربعون الصغری للبیهقي،ج:۱،ص:۸۷

جماعت کي ياد کړي زه يې په داسي جماعت کي يادوم، چي تر هغه جماعت به خير وي کوم ، چي ده زه پکښي ياد کړی يم.

په پورتنی حديث کي تاسو وګورئ نفس دانفراد(يوازي والي) په معنا راغلی دئ نو په دغه ډول دفاتحې په حديث کي هم دنفس دانفراد په معنا دئ، چي يعني هغه مهال الحمدلله وايه، چي ته منفرد يې.

همدا ډول دعلم نحو علماء نفس دانفراد په معنا استعمال کړی دئ لکه ، چي وايي: الاسم مادل على معنى في نفسه... يعني اسم هغه لفظ دئ، چي پر معنا باندي انفرادا دلالت کوي.

تاسو وګورئ، چي دعلم نحو علماء دعربيت ماهرين دي دوی دنفس ترجمه په انفراد سره کړې ده ؛ نو په دغه ډول باندي دالحمدلله په حديث کي هم نفس دانفراد په معنا دئ، يعني داچي که څوک په امام پسي ولاړ و الحمدلله دي نه وايي او که يوازي ولاړ و، الحمدلله دي وايي.

دقرآءة خلف الامام دقائلينو پنځم دليل:

١٩٦٨٨- من صلى مكتوبة أو سبحة فليقرأ بأم القرآن وقرآن معها، فإن انتهى إلى أم القرآن أجزأت عنه، ومن كان مع الإمام فليقرأ قبله وإذا سكت، ومن صلى صلاة لم يقرأ فيها فهي خداج ثلاثا..(١)

جواب:

ترجواب وړاندي بايد يادونه وکړو، چي دنموني په ډول مو دڅو

---

[١] : كنزالعمال،(۴: ١٩٦) ورقمه: ١٩٦٨٨،كنزالعمال، ج : ٧، ص: ۴۳۲الفصل الثاني في اركان الصلوة، ط: المكتبة الشاملة

احادیثو ترجمه وړاندي کړل دنورو احادیثو ترجمه نه کوو، ځکه ، چي مطلوب یوازي دادئ، چي دالحمدلله دویلو لپاره احادیث سته ولي عمل نه ورباندي کیږي؟ نو صرف موږ حدیث رانقلوو او دلیل وایو ، چي ولي عمل نه دئ ورباندي سوی؟

داچي په پورتني حدیث باندي احنافو عمل نه دئ کړی ځکه ، چي ورته ضعیف ویل سوي دي دضعف لامل یې یو دا ښودلی دئ، چي په سند کي مثنی بن صباح راغلی دئ. (۱)

همدا ډول بیهقي هم دپورتنی حدیث په ضعف اقرار کړی دئ او موقوف یې ثابت کړی دئ. (۱)

دقرآءة خلف الامام دقائلینو شپږم دلیل:

۲۷٤٤ – إذا كنتَ مع الإمامِ فاقرأْ بأمِّ القرآنِ قبلَه وإذا سكت. (۳)

جواب:

په همدې حدیث باندي دالحمدلله دلزوم ثبوت ځکه نسي کیدای ، چي دحدیثو دعلم پوهانو ورته ضعیف ویلي دي ؛اودتېر په څېر یې په

---

[۱] : كذا في التقريب، ص: ۲۰۱

[۲] : اعلاء السنن، ج: ۴ ص: ۱۰۷

[۳] : (عبد الرزاق عن ابن عمرو ، حسن) أخرجه أيضاً : البيهقى فى القراءة خلف الإمام (۷۹/۱ ، رقم ۱٦۸) ، وابن عبد البر فى التمهيد (۳۹/۱۱) ، كلاهما من طريق عبد الرزاق. جامع الحديث، ج: ۴، ص: ۴٦ باب اذا مع الكاف.

قال ابن عبد البر : هذا الحديث يصح بهذا اللفظ مرفوعا ، والمثنى بن الصباح ضعيف ، ومنهم من يوقف هذا الحديث على عبد الله بن عمرو. جامع الحديث، ج: ۴، ص: ۴٦

سند کي مثنى بن الصباح بنودلی دئ(١)

دقرآءة خلف الامام دقائلينو اووم دليل :

حدثناه علي بن حمشاد العدل ثنا محمد بن موسى النهريزي ثنا أيوب بن محمد الوزان ثنا فيض بن إسحاق الرقي ثنا محمد بن عبد الله بن عبيد بن عمير الليثي عن عطاء عن أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : من صلى مكتوبة مع الإمام فليقرأ فاتحة الكتاب في سكتاته و من انتهى إلى أم الكتاب فقد أجزأه(٢)

جواب :

پورتنی حديث هم دالحمدلله دوجوب لپاره ځکه دليل نسي کېدای ، چي په سند کي محمدبن عبدالله بن عبيد بن عمير الليثي راغلی دئ حال داچي نوموړی کس ضعيف او متروک دئ. (،)

همدا ډول دپورتنی حديث په سند کي اختلاف ثابت دئ؛نو ځکه کوم وجوب په ثابتېدای نسي. (،)

دقرآءة خلف الامام دقائلينو اتم دليل :

عن عمر بن شعيب عن ابيه عن جده انهم كانوا يقرءون خلف رسول الله ﷺ

---

[١] : قال ابن عبد البر : هذا الحديث يصح بهذا اللفظ مرفوعا ، والمثنى بن الصباح ضعيف ، ومنهم من يوقف هذا الحديث على عبد الله بن عمرو. جامع الحديث، ج: ۴، ص: ۴٦

[٢] : اخرجه البيهقي فى جزء: ٥، ص: ۵۴؛ والحاكم في مستدركه، ج: ١، ص: ٢٣٨

[٣] : اعلاء السنن، ج: ۴، ص: ١٠٨

[۴] :جزء القراءة للبيهقي، ص: ۵۴.

اذا انصت فاذا قرء لم يقرءوا واذا انصت قراءو. وكان رسول الله ﷺ يقول: كُلُّ صلاةٍ لا يُقرأ فيها بأُمّ القرآن فهي خِداج. ([1])

جواب:

منځكي پردې خبره باندي تر يوه بريده بيان وسو هغه داچي پورتنی حديث كه څه هم ددې څرګندونه كوي، چي لمونځ كونكی بايد الحمدلله ووايي كه يې ونه وايي لمونځ يې درست نه دئ البته په دې حديث كي هغه چاته خطاب دئ كوم، چي يوازي لمونځ كوي او يا امام وي يعني داچي كه چا يوازي لمونځ كاوه الحمدلله يې ونه ويل يا امام و، الحمدلله يې ونه ويل لمونځ يې درست نه دئ؛ اوكوم څوک، چي مقتدی وي هغه به الحمدلله نه وايي ځكه وروسته به دلايل وړاندي كړو، چي قرآن او حديث به مقتدی دالحمدلله ويلو څخه منع كوي.

دقرآءة خلف الامام دقائلينو نهم دليل:

۳۸۱۸۹- عن عبادة بن الصامت قال: سمعت رسول الله - صلى الله عليه وسلم - يقول لا صلاة لمن لم يقرأ بفاتحة الكتاب إمام أو غير إمام([2])

جواب:

دپورتنی حديث اړونده مو خبري كړي وې يعني دعبادة بن صامت ؓ دحديث اړونده، چي مو كوم جواب كړی و، همغه جواب

---

[1] : رواه البيهقي في كتاب القراءة، ص: ٦٩.

[2] : (البيهقى فى القراءة خلف الإمام) [كنز العمال ۲۲۱۳۴] أخرجه البيهقى فى القراءة خلف الإمام (٦١/١، رقم ١١٥) .جامع الحديث، ج: ٣٥، ص: ٢٧٣، ط: المكتبة الشاملة.

ددې حديث هم دئ. يوازې په دې حديث کې د(إمام أو غير إمام) الفاظ زيات دي دغه الفاظ علماوو خورا په سختو ټکو ضعيف بللی دي او فرمايلي دي دي، چې دغه الفاظ په اصلي حديث کې نسته ؛ ځکه دپورتنی حديث سند، چې ياد الفاظ پکښې وي ابن سری پکښې دئ ابن سري هغه کس دئ، چې ګڼ شمېر مناکير لري ، همدا ډول دياد حديث په سند کې ابن جوصا سته، چې ګڼ شمېر احاديث پکښې سته همدا ډول يې په سند کې ابن عميرالدمشقي سته، چې که څه هم ځينو ثقه بللی دئ خو ګڼ شمېر غرائب لري. (۱)

دقرآءة خلف الامام دقائلينو لسم دليل :

ومنه ماروا‌ه البيهقي في جزءه ايضاً، ص: ۵۲ بطريق عبدالرحمن بن سوار (الهلالي) قال: كنت جالسا عند عمرو بن ميمون بن مهران فقال له رجل من اهل الكوفة: ياعبدالله! بلغني انک تقول من لم يقرء خلف الامام بام القرآن فصلاته خداج، قال عمرو: صدق حدثني ابي ميمون بن مهران عن ابيه مهران عن رسول الله ﷺ انه قال: من لم يقرء بام الكتاب خلف الامام فصلاته خداج. آهـ (۲)

جواب:

په پورتني روايت کې په ښکاره ويل سوي دي، چې رسول الله ﷺ

---

[1] :كذا في الميزان، ج: ۱ ص: ۵۹... ثم قال : ولمحمد هذا لحاديث تستنكر. آهـ ج: ۳ ؛ ص: ۱۲۸، فهذه الزيادة في الحديث اما من مناكير ابن ابي سری او من غرائب ابن جوصا، فلايحتج بها. اعلاء السنن. ج: ۴، ص: ۱۱۰

[2] : اعلاء السنن: ج: ۴، ص: ۱۱۰

فرمايي: څوک که په امام پسي ولاړ و ؛ او الحمدلله يې ونه ويل لمونځ يې ناقص دئ. البته علماوو په ټينګ داخبره کړې ده ، چې د(خلف الامام) لفظ په اصل روايت کي نسته ځکه پورتنی روايت طبراني مرفوعاً داسي رانقل کړی دئ: ..... روی مهران عن رسول الله ﷺ انه قال: من لم يقرء بام الكتاب فصلاته خداج.

تاسو وګورئ د (خلف الامام) لفظ ورسره نسته بلکي مطلب يې هم هغه دئ ، چې مخکي په تکراري ډول ذکر سوه، چې دا خطاب امام او منفرد ته دئ يعني که امام يا منفرد کس په لمانځه کي الحمدلله ونه ويل لمونځ يې صحيح نه دئ. (١)

همدا ډول مجمع الزوائد هم پورتنی روايت داسي رانقل کړی دئ، چې د(خلف الامام) لفظ ورسره نسته(٢)

همدا ډول ابن حجر په اصابه کي پورتنی خبره کړی، او تائيد کړې ده. (٣)

حاصل داچي علماء په پورتنی روايت کي زيادت ديوه مبهم کس زيادت او تفرد بولي په داسي روايت به عمل کول اشتباه ده؛ نودکوم حکم

---

[1] : اعلاء السنن، ج: ۴، ص: ۱۱۰

[2] :مجمع الزوائد، ج:۱، ص: ۱۸۶

[3] : وذكره الحافظ ابن حجر في الاصابة فی ترجمة مهران(٦: ١۴٦) بدون تلک الزيادة ايضا فقال واخرج ابن السكن من طريق عبدالرحمن بن سوار الهلالي قال: كنت جالسا عند عمرو بن ميمون فقال له رجل من اهل الكوفة: ياابا عبدالله! بلغني انک تقول من لم يقرء بام الكتاب فصلاته خداج، فقال: نعم! حدثني ابي ميمون عن ابيه مهران عن النبي ﷺ بهذا. آهـ.اعلاء السنن، ج:۴، ص: ۱۱۰

ثبوت خو بيخي نسي په کېدای.(۱)

دقرآءة خلف الامام دقائلينو يوولسم دليل :

حدثني ابوابراهيم محمد بن يحيى الصفار ، وكان جارنا ثنا عثمان بن عمر عن يونس عن الزهري عن محمود بن الربيع عن عبادة بن الصامت قال: قال رسول الله ﷺ: لاصلوة لمن لم يقرء بفاتحة الكتاب خلف الامام.(۲)

جواب :

دپورتنی حديث سند صحيح دئ البته د (خلف الامام) ،چي په حديث کي زيادت سوی دئ دا داسي زيادت لکه دمکحول ،يا ابن جوصا او يا ابن ابي السري زيادت ،چي يې کړی و،او مخکي يې بيان تېر سو ،ځکه دحديث اصل متن ، چي په قوي سند او ډېرو طريقو ثابت سوی دئ هغه متن داسي دئ: لاصلوة لمن لمن يقرء بفاتحة الكتاب. او ددې حديث راوي هم عبادة بن صامت دئ، دغه سند موږ منلی دئ او علماوو ددې لپاره ، چي په حديث باندي ترک دعمل رانسي ، دقرآن او حديث څخه مخالفت رانسي دنوموړي حديث مطلب يې داسي ثابت کړی دئ، چي که کوم امام يا منفرد کس فاتحه ونه ويل دهغه کس لمونځ

---

[1] :فالحديث هذا ولاادري من تفرد بهذه الزيادة حتى نيظر فيه، ولم اعرف شيخ البيهقي محمدبن الحسين بن داودالعلوي ولم لجد من ترجمة. والله اعلم. اعلاء السنن،ج: ۴،ص: ۱۱۰

[2] :البيهقي،ج: ۵، ص: ۴۷.

درست نه دئ. (۱)

حاصل داچي پورتنی حدیث او دغه حدیث ته په الفاظو کي ورته حدیث دعبادة بن صامت ؓ څخه روایت سوی دئ؛ او دځو طریقو څخه راغلی دئ اصل متن یې هم هغه دئ، چي پورته ذکر سو په بېلابېلو ځایونو کي بېلابېل ډولونه زیادتونه باندي سوي دي؛ او ټول هم ضعیف دي یا په بل عبارت دقراءة خلف الامام دقائلینو لپاره تر ټولو ستر دلیل دعبادة بن صامت ؓ روَایت دئ، چي داخبره ثابته وي، چي دالحمدلله دتارک لمونځ درست نه دئ که څه ظناً داخبره صواب ده، چي مطلوب منفرد او امام دئ داچي دالحمدلله قائلین مقتدي هم ښيي غالباً هغه زیادتونو تېر ایستلي وي کوم، چي پر اصل متن باندي سوی دئ؛ او لکه، چي ومو ویل ټول ضعیف دي په اصل متن کي یو لا هم نسته.

دلاروښانتیالپاره ویلای سو، چي دعبادة بن صامت دحدیث دجواب لپاره ډېر عجیب او نفیس بحث په اعلاء السنن کي سوی دئ که دچا دپورتنیو دلایلو سره هم قناعت نه وي سوی یعني دعبادة بن صامت ؓ دروایت اصل متن دضعیف زیادت څخه په توپیر باندي قناعت نه وي سوی؛ نو هلته دي مراجعه وکړي. (اعلاء السنن، ج: ۴، ص: ۱۱۱)

دقرآءة خلف الامام دقائلینو دولسم دلیل:

ومنه ما رواه البيهقي بطريق سليمان بن سلمة الحمصي...يوسف ابوعنبسة خادم

---

[1] حسن المحاضرة، ج:۱، ص:۱۱۸

ابي امامة قال: سمعت اباامامة يقول: قال رسول الله ﷺ من لم يقرء خلف الامام فصلاته خداج. (١)

جواب:

دپورتنی روایت په سند کي ابوایوب الحمصي راغلی دئ حال داچي دغه کس په درواغو باندي متهم دئ. (٢)

دکوم روایت په سند کي متهم بالکذب کس راغلی وي په داسي روایت باندي کوم حکم ثابتېدای نه سي.

حقیقت دادئ، چي دپورتني روایت اصل متن داسي راغلی دئ:

كل صلوة لايقرء فيها بفاتحة الكتاب فهي خداج. (٣)

ایا دقراءة خلف الامام دقائلینو هم دومره دلایل وه؟

په پیل کي موږ داخبره وکړه، چي الله ﷻ دي زموږ پر اسلافو باندي ورحمیږي موږ ته یې بیخي ډېر کار کړی دئ ټولي مسئلې یې دقرآن او حدیث څخه استنباط کړی دي بلکي دیني احکام یې دیوه منظم قانون په څېر موږ ته را پرې ایښی دئ هیڅ ستونزه او خلل پکښې پاته سوی نه دئ بیا دغه قانون دنړۍ دوتلو علماوو په مخکي په پېړیو، پېړیو کي تېر

١: رواه البيهقي، ج: ٥، ص: ٥٣

٢: قلت فيه سليمان بن سلمة ابوايوب الحمصي وهو متهم بالكذب صاحب البلايا. كذا في الميزان، ج: ١، ص: ۴١٦. اعلاء السنن، ج: ۴، ص: ١١٣

٣: والحديث اخرجه الخطيب بسنده عن ابي امامة بلفظ: كل صلوة لايقرء فيه بفاتحة الكتاب فهي خداج. كذا في هداية المعتدي، ص: ٢٨. وليس فيه زيادة خلف الامام. اعلاء السنن، ج: ۴، ص: ١١٣.

سوی دئ ټولو تائید کړی دئ دداسي قانون په وجود کي ددې قانون دسره جوړول دیوې خوا دومره ګران کار دئ . چي موږ یې بیخي دجوړولو صلاحیت نه لرو، که فرض محال اجتهاد ومنل سي موږ یې ورتیا لرو نو دیوه جوړ سوی او تائید سوی ، چي ظناً صواب همدا ډول ظناً هیڅ نیمګړتیا پکښي نه سته او نه چا پید کړې ده. بیا دسره قانون جوړول لیونتوب دئ. دمثال په ډول په نړۍ دموټر تکنالوجي دډېره وخته راپیل ده او ښې پایلې یې هم لرلي دي ددنیا دپوهانو لخوا دغه تکنالوجي تائید سوی ده که فرضاً یو عام مستري یوه داسي موټر ته ګوته ونیسي او ووایي. چي په دغه موټر کي نیمګړتیاوي دي ماته اوسپني او خام مواد راوړی زه دسره ددغه موټر ټولي پرزې او ټول اړین توکي جوړوم او بیا ددې موټر ساختمان په بله بڼه کوم. ودغه کس ته په نو خلک په جواب کي څه ووایي؟؟؟ معلومه خبره ده ، چي دغه کس ته خلک لیونی ووایي او دا به ورته ووایي: اې حیرانه!!! اې لیونیه!!! لومړی ستاسره دومره ورتیا نسته. چي ته دي ددنیا دوتلي تکنالوجي لرونکی موټر په مقابل کي تر هغه ښه موټر جوړ کړي بلکي تر هغه پاته لا نسي جوړلای که فرضاً ورتیا هم ولرې نوستا په ټول عمر ته یوازي ددې موټر پرزې نسي جوړولای نوی موټر خو لا څه کوې؟!

دپورته مثال په څېر موږ ویلای سو ، چي دقرآن او حدیث وتلو پوهان داسلامي احکامو قانون مدون کړ. په دې ټولو کي بیا حنفي مذهب وتلی او غوره دئ. چي زیات شمېر دلایل په خپل ځای کي باندي ویل سوي دي نو دیوه داسي قانون په وړاندې که یو عام عالم پورته سي ، چي

دتعريف لمخي په مې کې داخل دئ :او هڅه وکړي، چي دحنفي مذهب علماوو پر احاديتو سترګي پوټي کړي دي ، داحاديثو خلاف يې داحکامو تدوين کړی دئ دا قانون بايد دسره جوړ سي ، داکس هم لېونی دئ.

يا يونيمه تعليم لرونکی سړی چيري احاديث ووينې سمدلاسه پرېکړه وکړي .چي احنافو دادي داحاديثو خلاف پرېکړه کړې ده. دمثال په ډول دقراءة خلف الامام لپاره زيات شمېر احاديث راغلي دي لکه مخکي ، چي تېر سوه ؛ خو دترک لپاره يې هم زيات شمېر احاديث راغلي دي ، چي وروسته به راسي اوس نو که يو سړی دترک پر احاديثو پيښ سي دبې انصافۍ څخه دي کار نه اخلي دستي فيصله نه کړي، چي وګورئ! احناف په امام پسي دترک القراءة خبره کوي حال دادئ ښکاره حديثونه سته ، چي په امام پسي دقراءة امر کوي ، زه نه سم کولای ، چي پر ښکاره احاديثو سترګي پوټي کړم ، حنفي مذهب دحديث په مقابل کي نه سم منلای ، زه په حنفي مذهب عمل نه کوم بلکي په حديث عمل کوم ځکه که دقيامت په ورځ زه دعليه السلام سره مخ سم او هغه ماته ووايي، چي تا زما ښکاره اقوال ليدل ته په پوټو سترګو په حنفي مذهب پسي روان وې؟ زه به څه جواب ورته وايم؟

دغه خبره که څوک کوي دغه کس به دانصاف څخه کار نه وي اخستی ځکه لومړی خو ده ته ادب پکار و، چي نيم امت احناف دي اوپکښې نړيوال علماء دي حتی علم يې کفارو علماوو هم منلی دئ ، په دې مذهب کي داحاديثو وتلی حفاظ دي، داصح الکتب بخاري ، ثم مسلم او

همدا ډول دنورو صحاصو کتابونو شارحين دي دې ټولو علماوو ته دغه احاديث ، چې تا ليدلي دي هغو نه دي ليدلي؟ تاچې د صحاح ستة څخه کوم احاديث را اخستي دي او احناف وتلی علماء ددغو صحاحو شارحين دي هغو دا حديثونه نه دي ليدلي؟ اوس تا پيدا کړه؟ هغو په پوټو سترګو شرحه ورباندي کړې ده؟ داخبره به عقل ومني ، چې هغو دي دغه احاديث نه وي پيدا کړي اوس دي تا پيدا کړي وي؟ او که ته دا وايي، چې بلي! هغو ليدلي دي مګر هغوی قصداً عمل نه ورباندي کول دابه تر هغه لالويه ګناه وي لکه ، چې وايي: عذر ازګناه بدتر.

که په دې اړه معلومات نه لرې نو بې انصافه پرېکړه مه کوه ، په ښه غوږو يې واوره! دحنفي مذهب علماوو ټول هغه احاديث ليدلي دي، چې تا دقراءة خلف الامام لپاره پيدا کړي دي دهغو ټولو لپاره يې جوابونه ويلي دي، ځکه ډېر داسي موضوعات سته، چې احاديث يې په اړه راغلي وي خو متعارض وي ، دتعارض دلمنځه وړلو لپاره داحاديثو ماهرينو او دفقه علماء يو لړ اصول وضع کړي دي، چې کله ټکر راسي يعني يو حديث يو حکم ثابتوي بل حديث بيا معکوس حکم ثابتوي ددغو اصولو په رڼا کي علماء په يوه حديث عمل کوي او بل حديث ديوه دليل په رڼا کي پرېږدي.

ته يو ځلي دحنفي مذهب دعلماء دلايل زده کړه، مطالعه يې کړه، کوم جوابونه ، چې دوی ويلي وي هغه دتقوا په سترګه ، نه دتعصب په سترګه وګوره بيا نو په انصاف فيصله وکړه او که ته يو ځای حديث ووينې ، چې دحنفي مذهب خلاف وي بې فکره ، بې علمه او بې تحقيقه

ناريې کړي، چي حنفي مذهب داحاديثو خلاف دئ دا کار به دي ديانت ته سخت تاوان وي او دعدل څخه به ډېر ليري فيصله وي.

راځو خپلي موخي ته هغه داچي دقراءة خلف الامام لپاره يقيناً دلايل سته دټولو دلايلو لپاره دحنفي مذهب علماوو جوابونه ويلي دي، همدا ډول دقراءة خلف الامام دترک لپاره زيات شمېر قوي دلايل سته، چي په مطالعه سره يې مسلمان ته دقراءة خلف الامام ددلايلو دضعف فکر ورکوي. لکه مخکي ، چي ما يادونه کړې وه زه ځانته بيخي ددې حق نه ورکوم، چي دمجتهدينو علماوو دکړي خدمت ناشکري وکړم؛ يا دي دشک په سترګه ورته وګورم او نه ځانته ددې حق ورکوم، چي په ميلنونو وتلو علماوو دي ديوه شي تحقيق صحيح بللی وي او په پوټو سترګو يې هم صحيح کړی نه وي بلکي دتحقيق وروسته يې نوموړی شی درست بللی وي او زه دي داسې پر زيات کړم ، چي دې علماوو دي نه وي ورزيات کړی. البته په اوسنی ټولنه کي ، چي يو شمېر کسان داسي پيدا سوه ، چي دخدمت پرځای يې په فساد لاس پوری کړ، په ټولنه کي يې چاک واچوئ، په ښکاره او په بې ادبه خوله يې ناري کړې ، چي داحنافو لمونځونه داحاديثو په خلاف دي. احناف بيخي دخپل لمانځه دټګ لاري لپاره احاديث دلايل نه لري په ځانګړي ډول دقرآءة خلف الامام لپاره هيڅ ډول دلايل نه لري پر ښکاره احاديثو سترګي پوټوي په پايله کي دغسي خلکو زموږ عام خلک په يو ډول شک کي واچول ددې لپاره ، چي دخلکو ذهنونه جوړ سي او دا ورته ثابته سي، چي دوی په خپله ادعا کي رشتين نه دي، چي احناف داحاديثو خلاف لمونځونه کوي دهمدغه

مقصد لپاره ما ددې رسالې څو ليکې وليکلې دقراءة خلف الامام دقائلينو عمده دلايل مې رانقل کړل کېداى سي په ظاهره ځيني داسي نور روايتونه وي، چې اصلاً پورته ذکر سوي وي خو په الفاظو کي څه توپير راغلى وي لکه دعبادة بن صامت ﷺ روايت، چې بېښخي دړېرو لارو په بېلو الفاظو روايت سوى دئ، همدا ډول نور روايت هم سته، چې په بېلابېلو طريقو او په بېلابېلو الفاظو روايت سوي دي، څوک داسي نه وايي. چې په دې ليکنه کي ټول هغه روايات نه دي رانقل سوي کوم، چې دقراءة خلف الامام حکم په ثابتيږي، بله خبره داده، چې دلته يوازي داحنافو تک لاره دقراءة خلف الامام دترک په حکم کي بيان سوې ده ، نه داچي ټول تحقيق دلته رانقل سوى دئ حاصل داچي کېداى سي دقراءة خلف الامام دقائلينو نور دلايل هم پر خپله موضوع باندي وي دپوره څېړني لپاره دحنفي علماوو مستقل کتابونه سته تر ټولو هر اړخيز ، مدلل او پوره بيان کونکى کتاب دمولاناسرفراز خان صفدر صاحب کتاب احسن الکلام في ترک قراءة خلف الامام نوموړى کتاب پر ياده موضوع باندي راچاپېره دئ او پوره دوه ټوکه تحقيق درباندي سوى دئ په هر صورت که څوک غواړي دقراءة خلف الامام دقائلينو ټول دلايل مطالعه کړي او جوابه يې هم مطالعه کړي همدا ډول غواړي ، چې دقراءة خلف الامام دترک ټول قناعت بخشه دلايل واوري نو لاندي کتابونه دي مطالعه کړي:

۱. احسن الکلام في ترک القراءة خلف الامام.

۲. امام الکلام فى قراءة خلف الامام.

٣. همدا ډول دپورتنی کتاب حاشیه: غیث الغمام فی القراءة خلف الامام.

٤. الدلیل المحکم فی ترک القراءة للمؤتم.

٥. توثیق الکلام فی ترک قراءة خلف الامام.

٦. هدایة المعتدي فی قراءة المقتدي.

٧. الدلیل القوي فی ترک القراءة المقتدي.

٨. تنقیح الکلام في القراءة خلف الامام.

٩. فصل الخطاب فی مسئلة ام الکتاب.

١٠. خاتمة الخطاب فی مسئلة فاتحة الکتاب.

١١. اعلاء السنن، څلورم ټوک، عنوان: فاتحة الکتاب في القراءة خلف الامام.

❀❀❀❀

د تعلیم الاسلام راډیو ویب پاڼې له خوا پر لیکه کیږي:
www.taleemulislam-radio.com

په لمانځه کي
په امام پسي الحمدلله ويل جايز نه دي

دحنفي مذهب له آنده په جهري اوسري لمونځو کي الحمدلله ويل مکروه تحريمي ده ؛او دا ادعا يوازي پر فکر باندي ولاړه نه ده او نه هم دقرآن او حديث څخه خلاف خبره ده لکه متعصبين ، چي پر حنفيانو باندي تور لګوي، چي داحنافو قول دقرآن او حديث څخه خلاف دي حاصل داچي دحنفيانو قول پر دلايلو باندي ولاړ دئ، چي يو لړ دلايل يې په لاندي ډول دي:

لومړی دليل :

الله جل جلاله فرمايي:

وَإِذَا قُرِىءَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُواْ لَهُ وَأَنصِتُواْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ (۱)

ژباړه: کله، چي قرآن لوستل کېږي نو غوږ ورته کښېږدئ او چوپ سئ ښايي پر تاسو باندي رحم وسي.

په پورتني آيت کي دوې خبري ښودل سوي دي او دعملي کېدو په صورت کي درحمت دنزول خبره سوې ده يعني داچي که تاسو دا دوې خبري عملي کړئ نو کېداى سي پر تاسو باندي رحم وسي هغه دوې خبري دادي، چي کله قرآن لوستل کېږي نو تاسو غوږ ورته کښېږدئ او چوپ سئ که قرآنکريم لوستل کېدئ تاسو غوږ نه ورته ايښووى يا چوپ نه سواست نو درحمت نزول به نه وي.

پورتنى آيت کريمه دلمانځه اړونده نازل سوى دئ يعني داچي که امام

---

[1] :الاعراف، آية:۲۰۴

په لمانځه کي قرائت وايي مقتدي بايد غوږ ورته کښېږدي او چوپ سي. که امام قرائت وايي مقتدي ته هيڅ شي ويل جايز نه دي ځکه که مقتدی هم څه وايي يعني الحمدلله يا بل شي وايي نو بيا خو نه اورېدل کولای سي او نه چوپ سوی دئ.

داچي پورتنی آيت دلمانځه اړونده نازل سوی دئ داڅه ساده خبره نه ده بلکي دا خبره هغه چا کړې ده، چي رسول الله ﷺ ټول امت ته امر کړی دئ، چي تاسو قرآن څني زده کړئ لکه ، چي رسول الله ﷺ فرمايي:

روى البخاري عن عبد الله بن عمروبن العاص قال: سمعت النبي صلى الله عليه وسلم يقول خذوا القرآن من أربعة من عبد الله بن مسعود وسالم ومعاذ وأبيّ بن كعب (أي تعلموا منهم). (١)

ژباړه: رسول الله ﷺ فرمايي: تاسو دڅلور کسانو څخه قرآن زده کړئ، (چي دلاندي کسانو څخه عبارت دي:) عبدالله بن مسعود، سالم، معاذ بن جبل او ابی بن کعب ؓ.

پورته کسان، چي نومونه يې ياد سوه هغه کسان دي، چي رسول الله ﷺ يې په اړه هدايت کړی ، چي دغه کسان دقرآن ماهرين دي ددغو کسانو څخه قرآن زده کړئ، ددغو ماهرينو له ډلي څخه دعبدالله بن مسعود ؓ په اړه راځي، چي ده مبارک خلکو ته جماعت ورکاوه دلمانځه په جريان کي خلکو الحمدلله ويل کله، چي دی مبارک فارغه سو نو پر خلکو يې مخ را واړوئ او ورته وې فرمايل: تاسو لا اوس هم نه پوهېږئ، چي په امام پسي الحمدلله ويل پکار نه دي ځکه الله ﷻ

---

[١] : الاتقان ج :١ ص : ٨٣

فرمايي:

وَإِذَا قُرِىءَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُواْ لَهُ وَأَنصِتُواْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ (١)

ژباړه: كله، چي قرآن لوستل كېږي نو غوږ ورته كښېږدئ او چوپ سئ ښايي پر تاسو باندي رحم وسي. (٠)

په پورتني قول داسي دقرآن دستر ماهر ابن مسعودؓ وينا واورېده، چي پورتنی آيت يې ددې لپاره دليل كړ، چي په امام پسي الحمدلله ويل جايز نه دي.

همدا ډول ابن عباسؓ، چي رسول اللهﷺ ورته داسي دعا كړې ده:

اللهم فقهه في الدين...

ژباړه: اې اللهﷻ! ابن عباسؓ ته پوهه په دين كي وركړې.

ابن كثيرؒ ابن عباسؓ په ترجمان القرآن سره ياد كړی دئ.

داسي كس، چي رسول اللهﷺ ورته په دين كي دپوره پوهاوي دعا كړې ده، داسي كس، چي وتلو علماوو په ترجمان القرآن سره ياد كړی دئ، داسي كس، چي درسول اللهﷺ صحابي دئ او داسي كس، چي دقرآنكريم په تفسير او تاويل كي يې داسي مهارت درلودئ، چي دده په

---

[1] : الاعراف، آية: ٢٠٤

[2] : ١٥٥٨٤ – حدثنا أبو كريب قال: حدثنا المحاربي، عن داود بن أبي هند، عن بشير بن جابر قال: صلى ابن مسعود، فسمع ناساً يقرأون مع الإمام، فلما انصرف قال: أما آن لكم أن تفقهوا! أما آن لكم أن تعقلوا؟(وإذا قرئ القرآن فاستمعوا له وأنصتوا)، كما أمركم الله.تفسير طبري تحت تفسير قوله تعالى: وإذا قرئ القرآن فاستمعوا له وأنصتوا...سورة اعراف. آية: ٢٠٤،ج: ١٣، ص: ٣٣٦. ط: المكتبة الشاملة

مهارت کي هیڅ شک نه دئ کړی داسي یې فرمایلي دي:

رسول الله ﷺ دجماعت لمونځ ادا کاوه ترشا یې اصحابانو قرائت وایه نو پر ده ﷺ باندي څه ګډوډي راغله الله ﷻ لاندنی آیت نازل کړ:

وَإِذَا قُرِىءَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُواْ لَهُ وَأَنصِتُواْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ (١)

ژباړه: کله، چي قرآن لوستل کېږي نو غوږ ورته کښېږدئ او چوپ سئ ښایي پر تاسو باندي رحم وسي.

ابن عباس ؓ فرمایلي دي، چي که څوک په فرض لمونځ ادا کوي او په امام پسي ولاړ وي نو چوپ دي سي. (٠)

همدا ډول دتابعینو هم بیخي ډېري فتواوي په دې اړه سته، چي پورتنی آیت دلمانځه اړونده نازل سوی دئ یعني داچي دلمانځه پر مهال ، چي مقتدیان په امام پسي ولاړ وي نو مقتدیانو ته هیڅ ویل جایز نه دي داچي مخور اصحابان او مخور تابعین داسي فتوا ورکړي ، چي قرآن تاسو ته حکم کوي ، چي په امام پسي الحمدلله مه وایه بلکي امام ، چي په لمانځه کي تلاوت کي هیڅ مه وایه نو بیا په دې خبره کي به څه شک وي ، چي په امام پسي الحمدلله ویل جایز نه دي، هغه فتواوي ، چي دتابیعینو څخه رانقل سوي دي ځیني یې په لاندي ډول دي:

تفسیر مظهري دمقداد بن اسود ؓ فتوا رانقل کړې ده، چي ده مبارک خلکو ته جماعت ورکاوه دلمانځه په جریان کي خلکو الحمدلله ویل کله، چي دی مبارک فارغه سو نو پر خلکو یې مخ را واړوئ او ورته وې

---

[١] :الاعراف، آية :٢٠٤

:تفسیر مظهري، ج: ٣، ص: ٥٠٧

فرمایل: تاسو لا اوس هم نه پوهیږئ، چي په امام پسي الحمدلله ویل پکار نه دي ځکه الله ﷻ فرمايي:

وَإِذَا قُرِىءَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُواْ لَهُ وَأَنصِتُواْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ (١)

ژباړه: کله، چي قرآن لوستل کېږي نو غوږ ورته کښېږدئ او چوپ سئ ښايي پر تاسو باندي رحم وسي. (٢)

تفسير ابن کثير ليکي: پورتنی آيت دځينو انصارو په اړه نازل سوی دئ، دوی داسي کول، چي کله به رسول الله ﷺ په لمانځه کي څه ويل دوی به هم ويل پورتنی آيت نازل سو دوی ته یې وښودل، چي کله تاسو درسول الله ﷺ سره په جماعت کي لمونځ کوئ نو څه مه واياست. غوږ ونيسئ او چوپ سئ. (٣)

ابن جرير طبري رحمه الله د طلحة بن عبيدالله بن كريز قول رانقل کړی دئ، چي دی فرمايي: عبيد بن عمير او عطاء بن ابي رباح، چي دلوړې درجې مثل سوي علماء ما په داسي حال کي وليدل، چي دوی خبري سره

---

[1] : الاعراف، آية: ٢٠٤.

[2] : ١٥٥٨٤ – حدثنا أبو كريب قال: حدثنا المحلوبي، عن داود بن أبي هند، عن بشير بن جابر قال: صلى ابن مسعود، فسمع ناسًا يقرأون مع الإمام، فلما انصرف قال: أما آن لكم أن تفقهوا!! أما آن لكم أن تعقلوا؟!(وإذا قرئ القرآن فاستمعوا له وأنصتوا)، كما أمركم الله. تفسير طبري تحت تفسير قوله تعالى: وإذا قرئ القرآن فاستمعوا له وأنصتوا...سورة اعراف، آية: ٢٠٤، ج:١٣، ص:٣٣٦. ط: المكتبة الشاملة

[3] : قال: وحدثني أبو السائب، ... قال: نزلت هذه الآية في فتى من الأنصار، كان رسول الله صلى الله عليه وسلم كلما قرأ شيئا قرأه، فنزلت: { وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا }. تفسير ابن كثير، ج:٣، ص:٥٣٦، تحت قوله تعالى: واذا قرئ القرآن... ط: المكتبة الشاملة.

کولې او دبله اړخه تلاوت کېدئ ما ورته وويل: ايا تاسو تلاوت نه اورئ، چي خبري کوئ دعذاب مستحق به سئ کوم ، چي دتلاوت نه اورېدلو په اړه راغلی دئ .دوی مخ را واړوئ خو څه يې راته ونه ويل، ما دوهم ځل بيا دغه خبره ورته تکرار کړل، دوی بيا هم څه ونه ويل ، ما دريم ځل هم هغه خبره تکرار کړل دوی راته وويل: دتلاوت په وخت کي ، چي دخبرو منع راغلې ده هغه دلمانځه پر مهال راغلې ده، يعني داچي الله ﷻ فرمايي: کله ،چي په لمانځه کي امام تلاوت کوي نو تاسو غوږ ورته ونيسئ او چوپ سئ هيڅ مه واياست. (١)

همدا ډول سفيان ثوری رحمه الله دابي هاشم اسماعيل بن کثير څخه روايت کوي ، چي امام مجاهد رحمه الله فرمايلي دي کوم آيت ، چي دتلاوت اړونده نازل سوی دئ هغه حکم دلمانځه پر مهال دئ يعني داچي الله ﷻ فرمايي: کله ،چي په لمانځه کي امام تلاوت کوي نو تاسو غوږ ورته ونيسئ او چوپ سئ هيڅ مه واياست. (٠)

سعيد بن المسيب رحمه الله فرمايلي دي کوم آيت ، چي دتلاوت اړونده

---

[١] : وقال ابن جرير: حدثنا حُمَيْد بن ...عن طلحة بن عبيد الله بن كَرِيز قال: رأيت عبيد بن عمير وعطاء بن أبي رباح يتحدثان، والقاص يقص، فقلت: ألا تستمعان إلى الذكر وتستوجبان الموعود؟ قال: فنظرا إلي، ثم أقبلا على حديثهما. قال: فأعدت فنظرا إلي، وأقبلا على حديثهما. قال: فأعدت الثالثة، قال: فنظرا إلي فقالا إنما ذلك في الصلاة: { وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا }.ابن كثير تحت قوله تعالى واذا قرء...سورة اعراف، آية:٢٠٤.ط: الكتبة الشاملة.

٢ : وقال سفيان الثوري، عن أبي هاشم إسماعيل بن كثير، عن مجاهد في قوله: { وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا } قال: في الصلاة. وكذا رواه غير واحد عن مجاهد.ابن كثير تحت قوله تعالى واذا قرء...سورة اعراف، آية:٢٠٤.ط: الكتبة الشاملة.

نازل سوی دئ هغه حکم دلمانځه پر مهال دئ یعني داچي الله ﷻ فرمايي: کله ،چي په لمانځه کي امام تلاوت کوي نو تاسو غوږ ورته ونیسئ او چوپ سئ هیڅ مه وایاست. (١)

دمجاهد، ابن ابي لیلي او سعید بن جبیر رحمهم الله ټولو څخه داسي روایت سوی دئ: کوم آیت ، چي دتلاوت اړونده نازل سوی دئ هغه حکم دلمانځه پر مهال دئ یعني داچي الله ﷻ فرمايي: کله ،چي په لمانځه کي امام تلاوت کوي نو تاسو غوږ ورته ونیسئ او چوپ سئ هیڅ مه وایاست. (٢)

همدا ډول دضحاک ﵀ څخه داسي روایت سوی دئ: کوم آیت ، چي دتلاوت اړونده نازل سوی دئ هغه حکم دلمانځه پر مهال دئ یعني داچي الله ﷻ فرمايي: کله ،چي په لمانځه کي امام تلاوت کوي نو تاسو غوږ ورته ونیسئ او چوپ سئ هیڅ مه وایاست. (٣)

دابراهیم نخعي ﵀ څخه داسي روایت سوی دئ: کوم آیت ، چي دتلاوت اړونده نازل سوی دئ هغه حکم دلمانځه پر مهال دئ یعني داچي

---

[١] : حدثنا ابن المثنى قال: حدثنا... عن قتادة، عن سعيد بن المسيب: (وإذا قرئ القرآن فاستمعوا له وأنصتوا) قال: في الصلاة. تفسير طبري تحت قوله تعالى وإذا قرء...سورة اعراف، آية: ٢٠٤. ط: الكتبة الشاملة.

[٢] : حدثنا المحاربي... عن مجاهد = وعن ابن أبي ليلى، عن الحكم = عن سعيد بن جبير: (وإذا قرئ القرآن فاستمعوا له وأنصتوا) قال: في الصلاة المكتوبة. تفسير طبري تحت قوله تعالى وإذا قرء...سورة اعراف، آية: ٢٠٤. ط: الكتبة الشاملة.

[٣] : حدثنا المحاربي وأبوخالد، عن جويبر، عن الضحاک قال: في الصلاة المكتوبة. تفسير طبري تحت قوله تعالى وإذا قرء...سورة اعراف، آية: ٢٠٤. ط: الكتبة الشاملة.

الله ﷻ فرمايي: کله ،چي په لمانځه کي امام تلاوت کوي نو تاسو غوږ ورته ونيسئ او چوپ سئ هيڅ مه واياست.(١)

دعامر رحمه الله څخه داسي روايت سوی دئ: کوم آيت ، چي دتلاوت اړونده نازل سوی دئ هغه حکم دلمانځه پر مهال دئ يعني داچي الله ﷻ فرمايي: کله ،چي په لمانځه کي امام تلاوت کوي نو تاسو غوږ ورته ونيسئ او چوپ سئ هيڅ مه واياست. (٢)

دسدي رحمه الله څخه داسي روايت سوی دئ: کوم آيت ، چي دتلاوت اړونده نازل سوی دئ هغه حکم دلمانځه پر مهال دئ يعني داچي الله ﷻ فرمايي: کله ،چي په لمانځه کي امام تلاوت کوي نو تاسو غوږ ورته ونيسئ او چوپ سئ هيڅ مه واياست. (٣)

ابن عباس رضي الله عنهما دپورتني آيت تفسير په لمانځه سره کړی دئ، يعني داچي فرمايلي يې دي په لمانځه کي ، چي امام تلاوت کوي په مقتديانو کي يې وچاته دتلاوت اجازه نسته.(٤)

---

[١] : حدثنا جرير وابن فضيل، عن مغيرة، عن إبراهيم قال: في الصلاة المكتوبة. تفسير طبري تحت قوله تعالى واذا قرء...سورة اعراف، آية: ٢٠٤، ط: الكتبة الشاملة.

[٢] : حدثنا أبي، عن حريث، عن عامر قال: في الصلاة المكتوبة. تفسير طبري تحت قوله تعالى واذا قرء...سورة اعراف، آية: ٢٠٤، ط: الكتبة الشاملة.

[٣] : حدثني محمد بن الحسين قال: حدثنا أحمد بن المفضل قال: حدثنا أسباط، عن السدي: (وإذا قرئ القرآن فاستمعوا له وأنصتوا) قال: إذا قرئ في الصلاة. تفسير طبري تحت قوله تعالى واذا قرء...سورة اعراف، آية: ٢٠٤، ط: الكتبة الشاملة.

[٤] : حدثني المثنى قال: حدثنا أبو صالح قال: حدثنا معاوية، عن علي، عن ابن عباس، قوله: (وإذا قرئ القرآن فاستمعوا له). يعني: في الصلاة المفروضة. تفسير طبري تحت قوله تعالى واذا قرء...سورة اعراف، آية: ٢٠٤، ط: الكتبة الشاملة.

دابن زید څخه داسي روایت سوی دئ: کوم آیت ، چي دتلاوت پر مهال دچوپتیا او غوږ نیولو په اړه راغلی دئ دا په هغه صورت کي ، چي امام لمانځه ته ولاړ سي مقتدیان پسي ودرېږي پر دغه مهال باندي چوپتیا او غوږ نیول واجب دي چاته ددې اجازه نسته، چي څه ووایي.(١)

کوم کسان، چي دتقلید جایز کار نه بولي هغه ټوله په غیر مستقیم ډول دابن تیمیة مقلدین دي ځکه هغه ، چي کوم تحلیل کړی دئ ، څه ډول چي يې استنباط کړی دئ دوی ټول ورسره موافق دي هيڅ اختلاف نه ورسره لري البته په هغو مسئلو کي ، چي دوی په دې ټولنه کي فتنه په جوړه کړې ده حال داچي خپله ابن تیمیة داسي فرمایي:

> ...هذا هو قول الجمهور وهو الصحيح ان قوله تعالی: واذا قرء القرآن... فی الصلوة وذکر الامام احمد بن حنبل رحمه الله اجماع العلماء علی ترک القرائت فی الصلوة خلف الامام.(٢)

ژباړه: (داچي الله جل جلاله دتلاوت پر مهال باندي دغوږ ایښوولو او چوپتیا امر کړی دئ مراد ځني لمونځ دئ یعني داچي دلمانځه پر مهال که امام لمونځ ادا کوي نو پر مقتدیانو باندي لازمه ده، چي چوپ سي او غوږ کښېږدي) همدغه دجمهورو علماوو وینا ده او صحيح هم ده ؛ او امام

---

[١] : حدثني يونس قال:..قال ابن زيد، في قوله: (وإذا قرئ القرآن فاستمعوا له وأنصتوا لعلكم ترحمون) قال: هذا إذا قام الإمام للصلاة(فاستمعوا له وأنصتوا). تفسير طبري تحت قوله تعالی واذا قرء...سورة اعراف، آية:٢٠٤. ط: الكتبة الشاملة.

[٢] : فتاوای کبری، ج:٢،ص:١٦٨

احمدبن حنبل﵀ دعلماوو اجماع پردې خبره باندي رانقل کړې ده، چي په امام پسي دلمانځه پرمهال دي مقتدی قرائت نه وايي.

حاصل داچي احنافو علماوو داسي فتوا ورکړې ده، چي څوک په امام پسي لمونځ کوي الحمدلله ورته ويل جايز نه دي دهمدې خبري لپاره يې پورتنی آيت په دليل کي ووايه او داچي پورتنی آيت دالحمدلله دترک لپاره دليل دئ دايقيني خبره ده ځکه په پورته بيان کي تاسو وليدل ، چي نوموړی آيت مخورو اصحابانو او دتابيعينو وتلو علماوو ـ دالحمدلله دترک لپاره دليل ګرځولی دئ نو موږ ددوی په پيروي يادآيت دالحمدلله دترک لپاره وګرځاوه.

دوهم دليل :

الف : حدثنا اسحاق بن ابراهيم نخعي﵀ قال: انا جريد عن سليمان التمي عن قتادة عن يونس بن جبير عن حطان بن عبدالله الرقاشي عن ابي موسی اشعری﵁ مرفوعا: واذا قراء (ای الامام) فانصتوا.(١)

ژباړه: ابوموسی اشعري﵁ فرمايي: کله ، چي امام قرائت وايي نو تاسو چوپ سئ.

پورتنی حديث امام جعفر طبري﵀ هم رانقل کړی او صحيح يې بللی دئ.(٢)

---

[1] : رواه مسلم، ج:١،ص:١٨۴، وقال الحافظ فی الفتح (٢:٢٠١): حديث صحيح آهـ صححه الامام لحمد کما نقله ابن عبدالبر بسنده فی التمهيد. (الجوهر النقی ١:١٥٣).

[2] :وقد صح الخبر عن رسول الله من قوله اذا قرء القرآن فانصتو.(تفسير طبري.٩٠: ١١٢)

ب: حدثنا: علي بن عبدالله قال: ثنا جرير عن سليمان التيمى عن قتادة عن ابي غلاب عن حطان بن عبدالله الرقاشي عن ابي موسىؓ قال: علمنا رسول اللهﷺ قال: اذا قمتم الى الصلوة فليؤمكم احدكم، واذا قرء الامام فانصتوا.[1]

ژباړه: ابوموسى اشعريؓ فرمايي: موږ ته رسول اللهﷺ دلمانځه زده کړه راکول، (په زده کړه کي يې راته) وويل: کله، چي تاسو لمانځه ته ولاړيږئ نو په تاسو کي دي يوه کس امامت درکړي؛ او کله، چي امام تلاوت کوي تاسو چوپ سئ، (هيڅ مه واياست).

ج: حدثنا: سهل بن بحر الجنديسابورى قال: ثنا عبدالله بن رشيد قال: ثنا ابوعبيدة عن قتادة عن يونس بن جبير عن حطان بن عبدالله الرقاشي عن ابي موسىؓ قال: واذا قرء الامام فانصتوا، واذا قال: غير المغضوب عليهم ولاالضالين، فقولوا: آمين.[2]

ژباړه: ابوموسى اشعريؓ فرمايي: کله، چي امام قرائت وايي نو تاسو چوپ سئ؛ او کله، چي امام غير المضوب عليهم ولاالضالين ووايي: تاسو آمين ووايئست.

---

[1] : رواه الامام احمد فى مسنده(۴ : ۴۱۵) وسنده سند مسلم الا على بن عبدالله وهو ابن المدينى شيخ البخاري ثقة مشهور. اعلاء السنن (۴ : ۵۸)

[2] : رواه ابوعوانة فى فى صحيحه كذا فى تعليق التعليق الاثارالسنن.(۱ : ۵). وقال صاحب اعلاء السنن: قلت: عبدالله بن رشيد وابوعبيدة مجامعة بن الزبير العتكي وثقهما ابن السمعاني فى الانساب وقال فى كل منهما: مستقيم الحديث(ص: ۱۳۷). وسهل بن بن بحر لم لجد من ترجمة. والحديث صحيح على قاعدة كنزالعمال المذكور فى خطبتها: ان كل ما فى صحيح ابي عوانة صحيح. اعلاء السنن(۴ : ۵۹)

دريم دليل:

اخبرنا: الجارود بن معاذ الترمذي حدثنا ابوخالد الاحمر عن محمد بن عجلان عن زيد بن اسلم عن ابي صالح عن ابي هريرةؓ قال: قال رسول اللهﷺ: انما جعل الامام ليؤتم به ، فاذا كبر فكبروا، واذا قرء فانصتوا، واذا قال: سمع الله لمن حمده، فقولوا: اللهم ربنا لک الحمد.(١)

ژباړه: ابوهريرةؓ فرمايي: رسول اللهﷺ فرمايلي دي: امام ددي لپاره دئ، چي اقتدا پسي وسي نو کله ، چي الله اکبر وايي تاسو هم الله اکبر واياست او کله، چي امام قرائت وايي تاسو چوپ سئ ؛ او کله ، چي سمع الله لمن حمده ووايي نو تاسو وواياست: اللهم ربنا لک الحمد.

څلورم دليل:

عن : عمرانؓ ابن حصين ان رسول اللهﷺ صلى الظهر، فجعل رجل يقرء خلفه بـــ (سبح اسم ربک الاعلى) فلما انصرف قال: ايكم قرء؟ او ايكم القاري؟ قال رجل : انا ، فقال: قد ظننت ان بعضكم خالجنا.(٢)

دعمران ابن حصين څخه روايت دئ، چي رسول اللهﷺ دماپښين دلمانځه امامت کاوه، يو کس دده مبارک شاته ولاړ و، (سبح اسم ربک الاعلى) سورة يې وايه ، کله ، چي رسول اللهﷺ فارغه سو وې فرمايل:

---

[1] :رواه النسائي(١ : ١٤٦) وايضا نقل فى اعلاء السنن من طريق محمد بن عبدالله ابن المبارک قال:حدثنا محمد بن عجلان عن زيد بن اسلم عن ابي صالح عن ابي هريرةؓ ...الى اخره.فقال: وصححه مسلم فى صحيحه(١ : ١٧٤) وقال: هو عندي صحيح آهـ وصححه ابن حزم والامام احمد.(الجوهر النقي،١ : ١٥٣)

[2] : روه مسلم.(١ : ١٧٣.)

چاته تلاوت کاوه؟ یوه سړي وویل : ما تلاوت کاوه ! بیا رسول الله ﷺ ورته وفرمایل : زه ګومان کوم، چي ځیني ستاسو ما ته په تلاوت کي مزاحمت جوړوي. (تاسو ماته مزاحمت مه جوړوئ زما شاته ، چي ولاړ یاست یعني په امام پسي ، چي لمونځ کوئ نو چوپ سئ.)

پنځم دليل :

حدثنا: محمدبن بشار وعمرو بن على قالا: حدثنا ابواحمد انا یونس ابن ابي اسحاق عن ابيه عن ابي الاحوص عن عبدالله (هو ابن مسعود) قال: کانوا يقرءون خلف النبي صلى الله عليه وسلم فقال: خلطتهم على القرآن.(۱)

دعبدالله ابن مسعود ؓ څخه روایت دئ، چي دوی به په لمانځه کي درسول الله ﷺ تر شا (یعني کنه ،چي به یې په رسول الله ﷺ پسي اقتدا کړې وه) قرائت به یې وایه . رسول الله ﷺ وفرمایل: دوی پر ما باندي قرآن ګډ وډ کړ، (یعني دوی باید چوپ وای ځکه دامام قرائت ددوی لپاره دقرائت بسنه کوي لکه، چي وروسته به راسي)

شپږم دليل :

الف : حدثنا مالک بن اسماعيل عن حسن بن صالح عن ابي الزبير عن جابر عن النبي ﷺ قال: من كان له امام فقرائته له قراءة.(۲)

ژباړه: رسول الله ﷺ فرمایلي دي: چاته که امام و، (یعني په امام پسي یې اقتدا کړې وه) نو دامام قرائت دده لپاره قرائت دئ(مقتدي ته

---

[1] : رواه البزار. وهذا سند جيد، كذا فى الجوهر النقي(۱ : ۱۵۵)، وفي مجمع الزوائد(۱ : ۱۸۵) بعد نقل المتن رواه احمد ورجاله رجال الصحيح. آهـ

[2] : روه ابن ابي شيبة. وهذا سند صحيح.(الجوهر النقي ص:۱۵۴)

دهیځ ډول قرائت اړتیا نسته، چوپ به پاتیږي.)

ب: اخبرنا: ابوحنیفة ؒ قال: حدثنا ابوالحسن موسی بن ابي عائشة ؓ عن عبدالله ابن شداد بن الهاد عن جابر بن عبدالله عن النبي ﷺ انه قال: من صلی خلف الامام فان قراءة الامام له قراءة.(١)

جابر بن عبدالله ؓ درسول الله ﷺ څخه روایت کوي، چي رسول الله ﷺ فرمایلي دي: چا که په امام پسي لمونځ کاوه نو دامام قرائت دده لپاره کافي دئ (دمقتدي څخه قرائت نه غواړي)

ج: اخبرنا: اسرائیل حدثني موسی بن ابي عائشة عن عبدالله بن شداد بن الهاد قال: ام رسول الله ﷺ فی العصر قال: فقرء رجل خلفه، فغمزه الذي یلیه، فلما ان صلی قال: لم غمزتني؟ قال: کان رسول الله ﷺ قد امک فکرهت ان تقرء خلفه فسمعه النبي ﷺ فقال: من کان له امام فان قرائته له قراءة.(٢)

ژباړه: رسول الله ﷺ دماځیګر دلمانځه امامت ورکاوه، یو سړی درسول الله ﷺ تر شا ولاړ و، چي په لمانځه کي یې قرائت وایه، یو کس ده ته نژدې و، اشاره یې ورته وکړه، چي قرائت مه وایه، کله، چي لمونځ خلاص سو قرائت ویونکي وهغه بل کس ته وویل: ولي دي ماته اشارې کولې؟ اشاره کونکي ورته وویل: زما نه خوښیږي، چي رسول الله ﷺ

---

[١] : روه الامام محمد فی الموطاء(ص:٩٦) قال العیني: طریق صحیح. آهـ(عمدة القاري، ٣: ٨٦) وقال محمد بن منیع والامام ابن الهمام: هذا الاسناد صحیح علی شرط الشیخین(حاشیة الطحاوي،١ : ١٢٨) وقذف هذا الحدیث بعض المتعصبون بضعف فلابطال جمیع ادلة الضعف انظر: اعلاء السنن(٤ : ٧١)، ط: ادارة القرآن کراتشي.حماد

[٢] : الموطاء للامام محمد ص: ٩٨.

دي ستا مخکي ولاړ وي او ته دي دده مبارک تر شا قرائت وايي، رسول الله ﷺ ددوی خبري واورېدې نو وې فرمايل: څوک ، چي په امام پسي لمونځ کوي دامام قرائت دده لپاره هم بسنه کوي.

د: اخبرنا: اسحاق الازرق حدثنا سفيان وشريک عن موسی بن ابي عائشة عن عبدالله بن شداد عن جابر قال: قال رسول الله ﷺ من کان له امام فقراءة الامام قراءة.(١)

ژباړه: رسول الله ﷺ فرمايلي دي: : څوک ، چي په امام پسي لمونځ کوي دامام قرائت دده لپاره هم بسنه کوي.

هــــ : اخبرنا: محمد بن عبدالله الحافظ انا ابوبکر بن عبدالله بن قرش حدثنا الحسن بن سفين بن عائشة ، حدثنا عتبة بن مکرم ، حدثنا يونس بن بکير ، حدثنا ابوحنيفة رحمه الله والحسن بن عمارة عن موسی بن ابي عائشة عن عبدالله بن بن الهاد عن جابر بن عبدالله قال: صلی رسول الله ﷺ باصحابه الظهر والعصر فلما انصرف قال: من قرء خلفي بــــ (سبح اسم ربک الاعلی)؟ فلم يتکلم احد، فردد ذالک ثلثا، فقال رجل: انا يارسول الله ﷺ! قال لقد رايتک تخالجني او قال: تنازعني القرآن، من صلی منکم خلف امام فقراءته له قراءة.(٢)

ژباړه: جابر بن عبدالله رضي الله عنه فرمايلي دي: رسول الله ﷺ خپلو اصحاباتو رضي الله عنهم ته دماپښين او ماځيګر لمونځ په امامت وکړ، کله ، چي فارغه سو نو وې فرمايل: چا زما تر شا (سبح اسم ربک الاعلی) سورة وايه، هيچا ږغ ونه وکړ، رسول الله ﷺ درې ځلي نوموړې خبره تکرار

---

[١] : رواه احمد بن منيع فی مسنده.(فتح القدير ١: ٢٩٥)

[٢] : اخرجه البيهقي فی کتاب القرءة(ص: ١٠١)

کړل بیا یو سړي وویل: ما دغه سورة وایه. رسول الله ﷺ ورته فرمایل: تا ماته مزاحمت په تلاوت کي جوړاوئ او یا یې داسي ورته وویل: تا زما سره منازعه په تلاوت کي‌کول. چا که په امام پسي لمونځ کاوه نو دامام قرائت دده لپاره کافي دئ (دمقتدي څخه قرائت نه غواړي)

اووم دلیل:

عن: ابي الدرداء ؓ قال: سئل رجل النبي ﷺ فقال: یارسول الله ﷺ! فی کل صلوة قراءة؟ قال: نعم! فقال رجل من القوم: وجب هذا، فقال النبي ﷺ ما ارى الامام اذا قرء الا كان كافيا. (١)

ابي درداء ؓ فرمایلي دي: یو سړي درسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه: یارسول الله ﷺ! په هر لمانځه کي قرائت سته؟ رسول الله ﷺ په جواب کي ورته وویل: هو! په هر لمانځه کي قرائت سته! بیا یو سړي وویل همدا خبره لازمه ده؟ رسول الله ﷺ په جواب کي ورته وویل: داسي امام زه نه وینم مګر که یې تلاوت کاوه دده تلاوت دمقتدي لپاره کافي دئ.

اتم دلیل:

عن: ابن قسیط عن عطاء بن یسار انه اخبره انه سئل زید بن ثابت عن القرءة مع الامام فقال: لاقرءة مع الامام فی شئ. (٢)

---

[١] : رواه الطبراني، واسناده حسن (مجمع الزوائد ١ : ١٨٥)

[٢] : روه مسلم (١ : ٢١٥) فی باب سجود التلاوة، ورواه الطحاوي فی معاني الاثار (١ : ٤٢) سنده عن بكير عن عطاء عن زيد بن ثابت سمعه يقول: لاتقرء خلف الامام فی شيئ من الصلوت آهـ رجاله الثقات.

ژباړه: دزيد بن ثابت﵁ څخه په امام پسي دقرائت اړونده پوښتنه وسوه، (چي څوک په امام پسي لمونځ کوي قرائت به وايي که يا؟)زيد بن ثابت﵁ په جواب کي ورته وويل: څوک، چي په امام پسي لمونځ کوي دقرائت څخه به هيڅ شي نه وايي.

نهم دليل :

عن: ابي نعيم وهب بن كيسان انه سمع جابر بن عبدالله يقول: من صلى ركعة لم يقرء فيها بام القرآن فلم يصل الا ورآء الامام.(١)

دابي نعيم وهب بن کيسان﵀ څخه روايت دئ، چي ده دجابر بن عبدالله﵄ څخه اورېدلي دي، چي چا که يو رکعت لمونځ ادا کړ او الحمدلله يې ونه ويل لمونځ يې صحيح نه دئ مگر که په امام پسي يې لمونځ کاوه بيا به يې نه وايي.

لسم دليل :

عن نافع ان عبدالله بن عمر كان اذا سئل هل يقرء احد خلف الامام؟ قال: اذا صلى احدكم خلف الامام فحسبه قراءة الامام، واذا صلى وحده فليقرء. قال: وكان عبدالله بن عمر لايقرء خلف الامام.(٢)

ژباړه: دنافع څخه روايت دئ، چي دعبدالله بن عمر﵄ څخه پوښتنه وسوه، چي په امام پسي څوک لمونځ کوي نو قرائت به وايي؟ عبدالله بن عمر﵄ په جواب کي ورته وويل: څوک، چي په امام پسي لمونځ

---

[1] : اخرجه مالک فی الموطاء (ص:٢٨) واسناده صحيح، اخرجه الترمذي(١: ١٢٩) وقال هذا حديث حسن صحيح آهـ واخرجه الطحاوي (١ : ١٢٨) مرفوعا بهذا اللفظ وسنده حسن.

[2] : اخرجه مالک فی الموطا(ص:٢٩) وسنده من اصح الاسانيد.

کوي دامام قرائت کفایت (بسنه)کوي (مقتدی به قرائت نه وايي)؛او که يې يوازي لمونځ کاوه نو قرائت به وايي(راوي زياتوي:) عبدالله بن عمر﵁ په خپله هم په امام پسي قرئت نه وايه.

یوولسم دلیل :

عن: ابي وائل قال: جاء رجل الى ابن مسعود فقال: اقرء خلف الامام؟ قال: انصت للقرآن فان فى الصلوة شغلا، وسيكفيک ذالک الامام.(۱)

ژباړه: دابي وائل څخه روايت دئ، چي يو سړي ابن مسعود﵁ ته وويل: ايا زه په امام پسي قرائت ووايم؟ ابن مسعود﵁ راته وويل: چوپ سه! يقينا لمونځ شغل دئ او ستا لپاره دامام (قرائت) بسنه کوي(ستا لپاره دقرائت ويلو اړتيا نسته)

دوولسم دلیل :

عن: عبدالله بن مسعود ﵁ انه قال: يا فلان! لاتقرء خلف الامام الا ان يكون اماما لايقرء.(۲)

ژباړه: دعبدالله بن مسعود﵁ څخه روايت دئ، چي ده مبارک يو چاته داسي وفرمايل: اې فلانيه! په امام پسي قرائت مه وايه مگر که خپله امام وې بيا قرائت وايه.

---

[1] : رواه الطبراني فى الكبير والاوسط ، ورجاله موثقون.(مجمع الزوائد ۱: ۱۸۵) ورواه الطحاوي؛ واسناده صحيح.(آثار السنن ۱ : ۸۹) ورواه محمد فى الموطا ص: ۹۸. بسند رجاله رجال الصحيح.

[2] : رواه الطبراني فى الكبير، ورجاله ثقات (مجمع الزوائد۱ : ۱۸۵)

ديارلسم دليل :

عن: علقمة بن قيس ان عبدالله بن مسعود رضي الله عنه كان لايقرء خلف الامام فيما يجهر فيه وفيما يخافت فيه فى الاولين ولا فى الاخريين...الحديث(١)

ژباړه: علقمة بن قيس روايت كوي ، چي عبدالله بن مسعود رضي الله عنه داسي و، چي په امام پسي يې قرائت نه وايه ، نه يې په جهري لمانځه كي قرائت پسي وايه ،نه يې په سري لمانځه پسي وايه

څوارلسم دليل :

عن: عبيدالله بن مقسم انه سئل عبدالله بن عمر وزيد بن ثابت وجابر بن عبدالله فقالوا: لايقرء خلف الامام فى شيئ من الصلوت.(٢)

ژباړه: دعبيدالله بن مقسم څخه روايت دئ،چي دعبدالله بن عمر رضي الله عنهما، زيد بن ثابت رضي الله عنه ا وجابر بن عبدالله رضي الله عنهما څخه (په امام پسي دقرائت ويلو اړونده)پوښتنه وسوه (چي په امام پسي چا اقتدا كړې وي نو قرائت به وايي كه يا؟) دوی په جواب كي ورته وويل: مقتدی به په امام پسي په هيڅ لمانځه كي هيڅ شي نه وايي.

پنځلسم دليل :

عن: علقمة عن ابن مسعود رضي الله عنه قال: ليت الذي يقرء خلف الامام ملئ فوه ترابا.(٣)

ژباړه: دعلقمة څخه روايت دئ، چي ابن مسعود رضي الله عنه وفرمايل:

---

[1] :اخرجه محمد فى الموطا ص:٩٦

[2] :روه الطحاوي واسناده صحيح(آثارالسنن ١: ٨٩)

[3] :رواه الطحاوي واسناده حسن.(آثارالسنن ١: ٨٥)

کاشکي دهغه په خوله کي خاوري واچول سي څوک ، چي په امام پسي قرائت وايي.

شپاړسم دلیل :

عن: ابي جمرة قال: قلت لابن عباس: اقرء والامام بين يدي؟ فقال : لا.(١)

ژباړه: ابي جمرة وايي ما ابن عباس رضي الله عنهما ته وويل: ايا زه قرائت ووايم ،چي امام مي مخته وي(یعني په امام پسي مي اقتدا کړې وي) ابن عباس رضي الله عنهما راته وويل: يا ! (په امام پسي قرائت مه وايه.)

اوولسم دلیل :

حدثنا: محمد...عن عون عن ابن عباس رضي الله عنهما عن النبي ﷺ قال: تكفيک قراءة الامام خافت او جهر.(٢)

ژباړه: دابن عباس رضي الله عنهما څخه روايت دئ،چي رسول الله ﷺ وفرمايل: ستا لپاره دامام قرائت بس دئ، جهري لمونځ وي او که سري لمونځ (ته هيڅ شي مه وايه دامام قرائت درته کفايت کوي)

اتلسم دلیل :

عن: الشعبي قال: قال رسول الله ﷺ: لاقراءة خلف الامام.(٣)

---

[١] : روه الطحاوي، واسناده حسن.(آثارالسنن ١: ٨٥)

[٢] : اخرجه الدارالقطني فی سننه.(١: ١٢٦)

[٣] : وذكر فی اعلاء السنن :هذا مرسل. لخرجه الدرالقطني(١ : ١٢٥) ثم ذكره موصولا عن الشعبي عن الحارث عن على قال: قال رجله للنبي ﷺ: اقرء خلف الامام او انصت؟ قال: بل انصت، فانه يكفيک. قال الدارقطني: تفرد به غسان وهو ضعيف وقيس ومحمد بن سالم ضعيفان، والمرسل الذي قبله اصح منه. والله اعلم قلت: والارسال لايضر عندنا لاسيما والشعبي لايرسل الا صحيحا، كما فی المقدمة، واذا تايد بالموصول ولو ضعيفا فهو

ژباړه: دشعبي څخه روايت دئ، چي رسول الله ﷺ فرمايلي دي: په امام پسي قرائت نسته.

نوولسم دليل:

عن: موسى بن عقبة ان رسول الله ﷺ وابا بكر ؓ وعمر ؓ وعثمان ؓ كانوا ينهون عن القراءة خلف الامام.[1]

ژباړه: موسى بن عقبة فرمايي: رسول الله ﷺ، ابوبكر ؓ، عمر ؓ او عثمان ؓ په امام پسي دقرائت ويلو څخه منع كول (چاته يې اجازه نه وركول، چي په امام پسي الحمد لله يا هم نور قرائت ووايي.)

شلم دليل:

عن : هشام بن حسان عن انس بن سيرين سالت ابن عمر اقرء مع الامام؟ قال: انک لضخم البطن، يكفيک قراءة الامام. (٢)

ژباړه: دابن عمر ؓ څخه (داسي) پوښتنه وسوه: ايا زه په امام پسي قرائت ووايم؟ ابن عمر ؓ په جواب كي راته وويل: ته چاغ نسى يې (غبي، قليل الفهمه يې) ستا لپاره دامام قرائت كفايت (بسنه) كوي (تاته دقرائت ويلو اړتيا نسته).

حجة عندهم ايضا كما سنذكره فى الحاشية. اعلاء السنن(٤ : ٩٥)، ط: ادارة القرآن كراتشي.

[1] : اخرجه عبدالرزاق فى مصنفه. (عمدة القاري ٣ : ٦٧)

[2] : اخرجه عبدالرزاق فى مصنفه. (الجوهر النقي ١ : ١٥٥)

یوویشتم دلیل :

عن: داود بن قیس عن زید بن اسلم ان ابن عمر کان ینهي عن القراءة خلف الامام.(۱)

ژباړه: دابن عمر رضي الله عنهما څخه روایت سوی دئ، چي ده مبارک په امام پسي دقرائت ویلو څخه منع کول.

دوویشتم دلیل :

اخبرنا: ابوزکریا...ان رسول الله ﷺ قال: من کان منکم له امام فائتم به فلایقرءن معه فان قراءته له قراءة.(۲)

ژباړه: درسول الله ﷺ څخه روایت سوی دئ، چي فرمایلي یې دي: که ستاسو څخه څوک امام و ؛ نو تاسو اقتدا پسي وکړئ ؛او کوم تلاوت مه پسي وایاست ځکه دامام قرائت ستاسو لپاره (بس) دئ.

درویشتم دلیل :

عن ابي هریرة ان رسول الله ﷺ انصرف من صلوة جهر فیها بالقراءة فقال: هل قرء معي منکم احد انفا؟ فقال رجل: نعم! انا یارسول الله ﷺ! قال: فقال رسول الله ﷺ: اني اقول: مالي انازع القرآن. فانتهی الناس عن القراءة فیما جهر فیه رسول الله ﷺ بالقراءة حین سمعوا ذالک من رسول الله ﷺ.(۳)

---

[1] : اخرجه عبدالرزاق ایضا.(الجوهر النقي ۱: ۱۵۵)

[2] : اخرجه البیهقي فی کتاب القراءة، ص:۱۳۵ اعلاء السنن. ج: ۴، ص: ۹۸. ط، ادارة القرآن کراتشي.

[3] : رواه مالک فی الموطا، ص:۲۹

څلرويشتم دليل :

ژباړه: دابوهريرةؓ څخه روايت دئ، چي رسول الله ﷺ دلمانځه څخه فارغه سو په لمانځه کي يې په زوره تلاوت کاوه (ترفراغت وروسته) يې وفرمايل: اياستاسو څخه يو چا زما سره تلاوت کاوه؟(يعني ما چي په لمانځه کي قرائت وايه نو په تاسو کي هم يو څوک داسي و، چي زما سره يې قرائت وايه؟) يو سړي وويل: بلي هو! يارسول الله ﷺ! ما قرائت درسره وايه، رسول الله ﷺ په جواب کي ورته وفرمايل: تاسو ولي زما سره په قرآن کي منازعه (جګړه)کوئ (يعني داچي زه تلاوت کوم تاسو هم تلاوت کوئ)

پنځويشتم دليل :

عن موسى ابن سعد بن زيد بن ثابت يحدثه عن جده زيد بن ثابتؓ انه قال: من قرء خلف الامام فلا صلوة له.(۱)

ژباړه: زيد بن ثابت دخپل نيکه زيد بن ثابتؓ څخه حديث، بيانوي، چي داسي يې ويل: چا که په امام پسي قرائت وايه لمونځ يې صحيح نه دئ.

شپږويشتم دليل :

حدثنا: الاحمر عن الاعمش عن ابراهيم نخعيؒ قال: اول ما احدثوا القراءة خلف الامام و كانوا لايقرءون.(۲)

---

[1] :اخرجه محمد فى الموطا، ص:۱۰۰

[2] :اخرجه عبدالرزاق فى مصنفه.(الجوهر النقي ص:۱۷۵)

ژباړه: اعمش دابراهیم نخعي﵀ څخه روایت کوي، چي ویل یې: په دین کي لومړی نوی شی پیدا کونکی (بدعت کونکی) هغه کس دئ، چي په امام پسي قرائت ووایي.

اوویشتم دلیل :

اخبرنا:.... عن ابراهیم نخعي﵀ قال : ان اول من قرء خلف الامام رجل اتهم. (۱)

ژباړه: دابراهیم نخعي﵀ څخه روایت دئ، چي فرمایلي یې دي: هغه څوک، چي په امام پسي قرائت ووایي لومړی مبتدع (بدعت کونکی) دئ.

اتویشتم دلیل :

حدثنا: الفضل عن زهیر عن الولید بن قیس قال: سالت سوید ابن غفلة اقرء خلف الامام فى الظهر ، والعصر؟ قال: لا!. (۲)

ژباړه: ولید بن قیس فرمایي: ما دسوید بن غفلة﵀ څخه داسي پوښتنه وکړه: ایا زه په امام پسي دماپښین او ماځیګر په لمونځونو کي قرائت ووایم؟ ده مبارک په جواب کي راته وویل: یا! (قرائت مه وایه)

نوویشتم دلیل :

حدثنا: هشیم عن ابي بشر عن سعید بن جبیر قال: سالته عن القراءة خلف الامام قال: لیس خلف الامام قراءة . (۱)

---

[1] : رواه محمد فی موطاء ص: ۹۸

[2] : اخرجه ابن ابي شیبة في مصنفه. اعلاء السنن. ج: ۴، ص: ۱۰۲

ژباړه: ابي بشر د سعيد بن جبير رحمه الله څخه روايت کوي، چي ما دده مبارک څخه پوښتنه وکړه، چي په امام پسي قرائت ويل کېږي که يا؟ ده مبارک په جواب کي راته وويل په امام پسي قرائت نسته.

دېرشم دليل:

حدثنا: الققفي عن ايوب عن محمد قال: لااعلم القراءة خلف الامام من السنة. (۲)

ژباړه: د محمد رحمه الله څخه روايت دئ، چي فرمايلي يې دي: ما ته د دې معلومات نسته، چي په امام پسي قرائت ويل سنت طريقه ده.

يودېرشم دليل:

عن: الثوري عن الاعمش عن ابراهيم نخعي رحمه الله عن الاسود قال: وددت ان الذي يقرء خلف الامام فوه ترابا. (۳)

ژباړه: د اسود رحمه الله څخه روايت دئ، چي فرمايلي يې دي: زما دا خوښه ده، چي دهغه چا په خوله کي خاوري ولوېږي څوک، چي په امام پسي قرائت وايي.

دودېرشم دليل:

اخبرنا: ابوحنيفة رحمه الله قال: حدثنا حماد عن ابراهيم نخعي رحمه الله قال: ما قرء علقمة بن قيس قط فيما يجهر فيه ولا فيما لايجهر فيه ولا في الركعتين الاخريين ام القرآن ولا غيرها خلف الامام. (۱)

---

[1] : اخرجه ابن ابي شيبة فی المصنف. اعلاء السنن، ج: ۴، ص: ۱۰۳

[2] : اخرجه ابن ابي شيبة في المصنف. اعلاء السنن. ج: ۴، ص: ۱۰۴

[3] : اخرجه عبدالرزاق في مصنفه. (الجوهر النقي ۲: ۱۵۷)

ژباړه: سيدنا امام ابوحنيفة رحمه الله په خپل روايت د استاد حماد رحمه الله څخه روايت کوي، چې حماد رحمه الله ابراهيم رحمه الله فرمايلي دي: علقمة بن قيس هيڅکله په امام پسې قرائت نه وايه نه يې په جهري لمانځه کې وايه او نه يې په سري لمانځه کې، نه يې په اخرو رکعتو کې وايه، نه يې الحمدلله په امام پسې ويل او نه يې کوم بل شي په امام پسې وايه.

حاصل دا چې اتيا کسانو اصحابان پردې خبره اتفاق لري، چې په امام پسې الحمدلله ويل جايز کار نه دئ او همدا ډول پورته تاسو ولوستل، چې زيات شمېر تابعينو همدا خبره په کلکه کړې ده، او بيا دغه خبره د څوارلس پېړيو په اوږدو کې زيات شمېر وتلو علماوو تائيد کړې ده نو که څوک د دومره اصحابانو تابعينو، اولياوو، سلف الصالحينو او وتلو علماوو پيروي کوي؛ او غواړي، چې د دوی په ډله کې ځانونه وشمېري نو په امام پسې دې الحمدلله نه وايي بلکې پر خپل مذهب باندې دې ټينګ ودرېږي، هغه مذهب، چې د قرآن او حديث څخه يې ورته د خلف الامام حکم را ايستلی دئ.

په اخره کې يوه خبره د يادوني وړ ده، هغه دا چې په لومړيو کې مې وويل، چې زه ځان ته بيخي د دې اجازه نه ورکوم، چې اصحابان او تابعين دې يوه خبره د ځان په قرآن او حديث ثابته کړې وي او زه پکښې ولې او څنګه جوړ کړم صرف پورته څه دلايل مې د هغو بې

---

[1] : اخرجه الامام محمد بن الحسن في كتاب الاثار ص: ۲۰

ادبه خلکو لپاره ویلي دي ، ددعوي درد لپاره مي ویلي دي، چي وایي دحنفیانو لمونځ صحیح نه دئ امام ابوحنیفة﵀ دقرائت خلف الامام دترک لپاره هیڅ دلیل نه لري او دغه دلایل مي ددې لپاره نه دي ویلي ، چي زه ددوی سره مقابله په کوم ، ځکه دمقابلې په صورت کي تر اوسه داسي نه ده ، چي یو کس دمقابلې دلاري خپله مفکوره پرې ایښي وي او نه مي هم دغه دلایل ددې لپاره ویلي دي، چي زه دوی ته قناعت ورکوم، ځکه ددوی دا فُیصله ده ، چي په دقرائت خلف الامام حکم به دخپل فکر مطابق کوي که هر څومره دلایل ورته وویل سي بیا هم دخپل دریزه نه اوړي دا ددوی فیصله پورتني دلایل مي فقط ددې لپاره ویلي دي ، چي ددوی دعوه دخپلو خلکو په وړاندي رد کړم، زموږ هغه ساده لوحه خلک ،چي دوی په درواغو ورته په زړنو کي شک اچولی دئ، چي امام ابوحنیفة﵀ دقرائت خلف الامام دترک لپاره هیڅ دلیل نه لري عام خلک دي يې ښه واوري ، چي پورته دلایل دي ددوی دعوه غلطه او درواغ ده،چي دلایل نسته ؛ او پورته دلایل یوازي نه دي بلکي نور هم خورا ډېر دلایل سته لږ دلایل مي ځکه رانقل کړه ، چي دا دزړه څخه دشک وړل مقصد وي دهغه لپاره یو حدیث هم کفایت کوي او دچا چي فیصله وي ،چي دخپله دریزه نه اوړم دهغه لپاره که هر څومره دلایل وویل سي که څه هم قراني دلایل وي او که څه هم احادیث وي بیا يې هم نه مني ، پورته دلایل مو په داسي ښه راجمع کړل، چي عام خلک ، چي لږه مطالعه ولري تر یوه بریده ان شاء الله

ځني مستفيد کېدای سي . که څه هم دهدايې شرح فتح القدير يوه اندازه تحقيق کړی و، زما ډېر خوښ همدا ډول مولانا سرفراز خان صفدر صاحب خپل کتاب بيخي په ډېر عجيب انداز په اردو ژبه ليکلی و او زما بيخي خوښ په لومړيو کي زما داسي فلان و، چي يا خو دفتح القدير تحقيق وژباړم او يا دمولانا صاحب کتاب احسن الکلام وژباړم دڅه فکر وهلو وروسته مي ځکه دا کار ونه کړ، چي دمولانا صاحب کتاب ډېر مفصل و، دومره تحقيق پکښي و، زما سره دا وېره پيدا سوه، چي هسي نه پر ځينو خلکو دروند تمام سي او دفتح القدير تحقيق بيا دعلماوو دمطالعې پر نمط و، زما له انده به عوام خلک به کم ځني مستفيد سوی وای علماء خو الحمد لله کتابونو ته لاس رسی کولای سي خو داچي زما دفتح القدير تحقيق بيخي خوښ و، نو کوم کسان، چي علماء دي ددې لپاره، چي دغه تحقيق لنډ دلې مطالعه کړي او دمنکرينو دشر څخه عوام خلک وژغوري په کټ مټ ډول مي دغه عبارت رانقل کړ؛ او حاشيه کي مي کښېبودئ هيله ده علماء ځيني مستفيد سي.

اللهم اهدنا الصراط المستقيم

الغبدالافقر

محمد عبدالهادي حماد

تم، ۱۴۳۲\۱۲\۲۰ هـ ق

---

[١] : بحث نفيس فى ادلة ترك القراءة خلف الامام

(وَلَا يَقْرَأُ الْمُؤْتَمُّ خَلْفَ الْإِمَامِ) خِلَافًا لِلشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ فِي الْفَاتِحَةِ .لَهُ أَنَّ الْقِرَاءَةَ رُكْنٌ مِنْ الْأَرْكَانِ فَيَشْتَرِكَانِ فِيهِ وَلَنَا قَوْلُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ { مَنْ كَانَ لَهُ إمَامٌ فَقِرَاءَةُ الْإِمَامِ لَهُ قِرَاءَةٌ } وَعَلَيْهِ إجْمَاعُ الصَّحَابَةِ وَهُوَ رُكْنٌ مُشْتَرَكٌ بَيْنَهُمَا ، لَكِنْ حَظُّ الْمُقْتَدِي الْإِنْصَاتُ وَالِاسْتِمَاعُ قَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ { وَإِذَا قَرَأَ الْإِمَامُ فَأَنْصِتُوا } وَيُسْتَحْسَنُ عَلَى سَبِيلِ الِاحْتِيَاطِ فِيمَا يُرْوَى عَنْ مُحَمَّدٍ رَحِمَهُ اللَّهُ [والمؤتم لايقرء مطلقا، ولاالفاتحة فى سرية اتفاقا ومانسب لمحمد ﵀ ضعيف كما بسط الكمال، فان قرء كره تحريما. درمختار،ج:١ ص: ٥٤٤، ط: سعيد.]، وَيُكْرَهُ عِنْدَهُمَا لِمَا فِيهِ مِنْ الْوَعِيدِ (وَيَسْتَمِعُ وَيُنْصِتُ وَإِنْ قَرَأَ الْإِمَامُ آيَةَ التَّرْغِيبِ وَالتَّرْهِيبِ) لِأَنَّ الِاسْتِمَاعَ وَالْإِنْصَاتَ فَرْضٌ بِالنَّصِّ ، وَالْقِرَاءَةُ وَسُؤَالُ الْجَنَّةِ وَالتَّعَوُّذُ مِنْ النَّارِ كُلُّ ذَلِكَ مُخِلٌّ بِهِ... وَاَللَّهُ أَعْلَمُ

الشَّــرْحُ

(قَوْلُهُ لَهُ أَنَّ الْقِرَاءَةَ رُكْنٌ فَيَشْتَرِكَانِ فِيهِ) أَمَّا الْأُولَى فَظَاهِرَةٌ ، وَأَمَّا الثَّانِيَةُ فَلِقَوْلِهِ تَعَالَى { فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ } وَهُوَ عَامٌّ فِي الْمُصَلِّينَ ، وَكَذَا قَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ { لَا صَلَاةَ إلَّا بِقِرَاءَةٍ } (قَوْلُهُ وَلَنَا قَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ { مَنْ كَانَ لَهُ إمَامٌ فَقِرَاءَةُ الْإِمَامِ لَهُ قِرَاءَةٌ }) فَإِذَا صَحَّ وَجَبَ أَنْ يُخَصَّ عُمُومُ الْآيَةِ وَالْحَدِيثِ عَلَى طَرِيقَةِ الْخَصْمِ مُطْلَقًا فَيَخْرُجُ الْمُقْتَدِي ، وَعَلَى طَرِيقَتِنَا يُخَصُّ أَيْضًا لِأَنَّهُمَا عَامٌّ خُصَّ مِنْهُ الْبَعْضُ ، وَهُوَ الْمُدْرِكُ فِي الرُّكُوعِ إجْمَاعًا فَجَازَ تَخْصِيصُهُمَا بَعْدَهُ بِالْمُقْتَدِي بِالْحَدِيثِ الْمَذْكُورِ .وَكَذَا يُحْمَلُ قَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ { فَكَبِّرْ ثُمَّ اقْرَأْ مَا تَيَسَّرَ مَعَكَ مِنْ الْقُرْآنِ } عَلَى غَيْرِ حَالَةِ الِاقْتِدَاءِ جَمْعًا بَيْنَ الْأَدِلَّةِ ، بَلْ يُقَالُ الْقِرَاءَةُ ثَابِتَةٌ مِنْ الْمُقْتَدِي شَرْعًا فَإِنَّ قِرَاءَةَ الْإِمَامِ قِرَاءَةٌ لَهُ ، فَلَوْ قَرَأَ لَكَانَ لَهُ قِرَاءَتَانِ فِي صَلَاةٍ وَاحِدَةٍ وَهُوَ غَيْرُ

مَشْرُوعٍ ، بَقِيَ الشَّأْنُ فِي تَصْحِيحِهِ . وَقَدْ رُوِيَ مِنْ طُرُقٍ عَدِيدَةٍ مَرْفُوعًا عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَدْ ضُعِّفَ ، وَاعْتَرَفَ الْمُضَعِّفُونَ لِرَفْعِهِ مِثْلُ الدَّارَقُطْنِيِّ وَالْبَيْهَقِيِّ وَابْنِ عَدِيٍّ بِأَنَّ الصَّحِيحَ أَنَّهُ مُرْسَلٌ لِأَنَّ الْحُفَّاظَ كَالسُّفْيَانَيْنِ وَأَبِي الْأَحْوَصِ وَشُعْبَةَ وَإِسْرَائِيلَ وَشَرِيكٍ وَأَبِي خَالِدٍ الدَّالَانِيِّ وَجَرِيرٍ وَعَبْدِ الْحَمِيدِ وَزَائِدَةَ وَزُهَيْرٍ رَوَوْهُ عَنْ مُوسَى بْنِ أَبِي عَائِشَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَدَّادٍ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَرْسَلُوهُ . وَقَدْ أَرْسَلَهُ مَرَّةً أَبُو حَنِيفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَذَلِكَ ، فَنَقُولُ : الْمُرْسَلُ حُجَّةٌ عِنْدَ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ فَيَكْفِينَا فِيمَا يَرْجِعُ إلَى الْعَمَلِ عَلَى رَأْيِنَا ، وَعَلَى طَرِيقِ الْإِلْزَامِ أَيْضًا بِإِقَامَةِ الدَّلِيلِ عَلَى حُجِّيَّةِ الْمُرْسَلِ ، وَعَلَى تَقْدِيرِ التَّنَزُّلِ عَنْ حُجِّيَّتِهِ فَقَدْ رَفَعَهُ أَبُو حَنِيفَةَ بِسَنَدٍ صَحِيحٍ . رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ فِي مُوَطَّئِهِ : أَخْبَرَنَا أَبُو حَنِيفَةَ ، حَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ مُوسَى بْنُ أَبِي عَائِشَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَدَّادٍ عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ { مَنْ صَلَّى خَلْفَ إمَامٍ فَإِنَّ قِرَاءَةَ الْإِمَامِ لَهُ قِرَاءَةٌ } . وَقَوْلُهُمْ إنَّ الْحُفَّاظَ الَّذِينَ عَدُّوهُمْ لَمْ يَرْفَعُوهُ غَيْرُ صَحِيحٍ . قَالَ أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ فِي مُسْنَدِهِ : أَخْبَرَنَا إِسْحَاقُ الْأَزْرَقُ ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ وَشَرِيكٌ عَنْ مُوسَى بْنِ أَبِي عَائِشَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَدَّادٍ عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ { مَنْ كَانَ لَهُ إمَامٌ فَقِرَاءَةُ الْإِمَامِ لَهُ قِرَاءَةٌ } قَالَ : وَحَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ مُوسَى بْنِ أَبِي عَائِشَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَدَّادٍ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَهُ وَلَمْ يَذْكُرْ عَنْ جَابِرٍ ، وَرَوَاهُ عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ : حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ ، حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ صَالِحٍ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَهُ ، وَإِسْنَادُ حَدِيثِ جَابِرٍ الْأَوَّلِ صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ مُسْلِمٍ فَهَؤُلَاءِ سُفْيَانُ وَشَرِيكٌ وَجَرِيرٌ وَأَبُو الزُّبَيْرِ رَفَعُوهُ بِالطُّرُقِ الصَّحِيحَةِ فَبَطَلَ عَدُّهُمْ فِيمَنْ لَمْ يَرْفَعْهُ ، وَلَوْ تَفَرَّدَ الثِّقَةُ وَجَبَ قَبُولُهُ لِأَنَّ الرَّفْعَ زِيَادَةٌ وَزِيَادَةُ الثِّقَةِ مَقْبُولَةٌ فَكَيْفَ وَلَمْ يَنْفَرِدْ ، وَالثِّقَةُ قَدْ يُسْنِدُ الْحَدِيثَ تَارَةً وَيُرْسِلُهُ أُخْرَى . وَأَخْرَجَهُ ابْنُ عَدِيٍّ عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ فِي تَرْجَمَتِهِ ، وَذَكَرَ فِيهِ قِصَّةً وَبِهَا أَخْرَجَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْحَاكِمُ قَالَ : حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدِ بْنُ بَكْرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ حَمْدَانَ الصَّيْرَفِيُّ ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ

الْفَضْلِ الْبَلْخِيِّ حَدَّثَنَا مَكِّيُّ بْنُ إبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ عَنْ مُوسَى بْنِ أَبِي عَائِشَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَدَّادِ بْنِ الْهَادِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ { أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى وَرَجُلٌ خَلْفَهُ يَقْرَأُ ، فَجَعَلَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْهَاهُ عَنْ الْقِرَاءَةِ فِي الصَّلَاةِ ، فَلَمَّا انْصَرَفَ أَقْبَلَ عَلَيْهِ الرَّجُلُ وَقَالَ : أَتَنْهَانِي عَنْ الْقِرَاءَةِ خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ؟ فَتَنَازَعَا حَتَّى ذُكِرَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ صَلَّى خَلْفَ إمَامٍ فَإِنَّ قِرَاءَةَ الْإِمَامِ لَهُ قِرَاءَةٌ } وَفِي رِوَايَةٍ لِأَبِي حَنِيفَةَ أَنَّ ذَلِكَ كَانَ فِي الظُّهْرِ أَوْ الْعَصْرِ هَكَذَا { إنَّ رَجُلًا قَرَأَ خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الظُّهْرِ أَوْ الْعَصْرِ فَأَوْمَأَ إلَيْهِ رَجُلٌ فَنَهَاهُ ، فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ : أَتَنْهَانِي } الْحَدِيثَ .

وَهَذَا يُفِيدُ أَنَّ أَصْلَ الْحَدِيثِ هَذَا ، غَيْرَ أَنَّ جَابِرًا رُوِيَ عَنْهُ مَحَلَّ الْحُكْمِ فَقَطْ تَارَةً وَالْمَجْمُوعَ تَارَةً ، وَيَتَضَمَّنُ رَدَّ الْقِرَاءَةِ خَلْفَ الْإِمَامِ لِأَنَّهُ خَرَجَ تَأْيِيدًا لِنَهْيِ ذَلِكَ الصَّحَابِيِّ عَنْهَا مُطْلَقًا فِي السِّرِّيَّةِ وَالْجَهْرِيَّةِ خُصُوصًا فِي رِوَايَةِ أَبِي حَنِيفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ الْقِصَّةَ كَانَتْ فِي الظُّهْرِ أَوْ الْعَصْرِ لَا إبَاحَةَ فِعْلِهَا وَتَرْكِهَا فَيُعَارِضُ مَا رُوِيَ فِي بَعْضِ رِوَايَاتِ حَدِيثِ { مَا لِي أُنَازَعُ الْقُرْآنَ } أَنَّهُ قَالَ { إنْ كَانَ لَا بُدَّ فَالْفَاتِحَةُ } وَكَذَا مَا رَوَاهُ أَبُو دَاوُد وَالتِّرْمِذِيُّ عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ { كُنَّا خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ ، فَقَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَثَقُلَتْ عَلَيْهِ الْقِرَاءَةُ ، فَلَمَّا فَرَغَ قَالَ : لَعَلَّكُمْ تَقْرَءُونَ خَلْفَ إمَامِكُمْ ؟ قُلْنَا نَعَمْ هَذَا يَا رَسُولَ اللَّهِ ، قَالَ : لَا تَفْعَلُوا إلَّا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ ، فَإِنَّهُ لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِهَا } وَيُقَدَّمُ لِتَقَدُّمِ الْمَنْعِ عَلَى الْإِطْلَاقِ عِنْدَ التَّعَارُضِ وَلِقُوَّةِ السَّنَدِ ، فَإِنَّ حَدِيثَ الْمَنْعِ { مَنْ كَانَ لَهُ إمَامٌ } أَصَحُّ ، فَبَطَلَ رَدُّ الْمُتَعَصِّبِينَ وَتَضْعِيفُ بَعْضِهِمْ لِمِثْلِ أَبِي حَنِيفَةَ مَعَ تَضْيِيقِهِ فِي الرِّوَايَةِ إلَى الْغَايَةِ حَتَّى إنَّهُ شَرَطَ التَّذَكُّرَ لِجَوَازِ الرِّوَايَةِ بَعْدَ عِلْمِهِ أَنَّهُ خَطُّهُ ، وَلَمْ يَشْتَرِطْ الْحُفَّاظُ هَذَا وَلَمْ يُوَافِقْهُ صَاحِبَاهُ ، ثُمَّ قَدْ عُضِّدَ بِطُرُقٍ كَثِيرَةٍ عَنْ جَابِرٍ غَيْرِ هَذِهِ وَإِنْ ضُعِّفَتْ ، وَبِمَذَاهِبِ الصَّحَابَةِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ حَتَّى قَالَ

الْمُصَنِّفُ : إِنَّ عَلَيْهِ إِجْمَاعَ الصَّحَابَةِ فِي مُوَطَّإِ مَالِكٍ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ : { إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ خَلْفَ الْإِمَامِ فَحَسْبُهُ قِرَاءَةُ الْإِمَامِ ، وَإِذْ صَلَّى وَحْدَهُ فَلْيَقْرَأْ } قَالَ : وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لَا يَقْرَأُ خَلْفَ الْإِمَامِ ، وَرَوَاهُ عَنْهُ الدَّارَقُطْنِيُّ مَرْفُوعًا وَقَالَ : رَفْعُهُ وَهْمٌ ، لَكِنْ إِذَا صَحَّ عَنْهُ ذَلِكَ فَالظَّاهِرُ أَنَّهُ لِسَمَاعِهِ مِنْهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَكُونُ رَفْعُهُ صَحِيحًا وَإِنْ كَانَ رَاوِيهِ ضَعِيفًا .وَرَوَى ابْنُ عَدِيٍّ فِي الْكَامِلِ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عُمَرَ وَابْنِ نَجِيحِ بْنِ إِسْحَاقَ الْبَجَلِيِّ عَنْ الْحَسَنِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ أَبِي هَارُونَ الْعَبْدِيِّ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ { مَنْ كَانَ لَهُ إِمَامٌ فَقِرَاءَةُ الْإِمَامِ لَهُ قِرَاءَةٌ } وَقَالَ : هَذَا لَا يُتَابَعُ عَلَيْهِ إِسْمَاعِيلُ وَهُوَ ضَعِيفٌ وَلَيْسَ كَمَا قَالَ ، بَلْ تَابَعَهُ عَلَيْهِ النَّضْرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ ، رَوَى الطَّبَرَانِيُّ فِي الْأَوْسَطِ : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَامِرِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الْأَصْبَهَانِيُّ ، حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَدِّي عَنْ النَّضْرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ، حَدَّثَنَا الْحَسَنُ إِلَخْ سَنَدًا وَمَتْنًا .وَرُوِيَ مِنْ حَدِيثِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَرْفَعُهُ وَفِيهِ كَلَامٌ .وَرَوَى الطَّحَاوِيُّ فِي شَرْحِ الْآثَارِ : حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ ، أَخْبَرَنِي حَيْوَةُ بْنُ شُرَيْحٍ عَنْ بَكْرِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُقَاسِمٍ أَنَّهُ سَأَلَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ وَزَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ وَجَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ فَقَالُوا : لَا تَقْرَأْ خَلْفَ الْإِمَامِ فِي شَيْءٍ مِنْ الصَّلَاةِ .وَرَوَى مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ فِي مُوَطَّئِهِ عَنْ سُفْيَانَ بْنِ عُيَيْنَةَ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ أَبِي وَائِلٍ قَالَ : سُئِلَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ الْقِرَاءَةِ خَلْفَ الْإِمَامِ ، قَالَ : أَنْصِتْ فَإِنَّ فِي الصَّلَاةِ شُغْلًا وَيَكْفِيكَ الْإِمَامُ : وَرَوَى فِيهِ عَنْ دَاوُد بْنِ قَيْسٍ الْفَرَّاءِ الْمَدَنِيُّ قَالَ : أَخْبَرَنِي بَعْضُ وَلَدِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ أَنَّ سَعْدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : وَدِدْت الَّذِي يَقْرَأُ خَلْفَ الْإِمَامِ فِي فِيهِ جَمْرَةٌ ، وَرَوَاهُ عَبْدُ الرَّزَّاقِ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ فِي فِيهِ حَجَرٌ .وَرَوَى مُحَمَّدٌ أَيْضًا فِي مُوَطَّئِهِ عَنْ دَاوُد بْنِ قَيْسٍ عَنْ ابْنِ عَجْلَانَ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : لَيْتَ فِي فَمِ الَّذِي يَقْرَأُ خَلْفَ الْإِمَامِ حَجَرًا .وَأَخْرَجَهُ أَيْضًا عَبْدُ الرَّزَّاقِ .وَأَخْرَجَ الطَّحَاوِيُّ عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ عَنْ أَبِي جَمْرَةَ قَالَ : قُلْت لِابْنِ عَبَّاسٍ :

أَقْرَأُ وَالْإِمَامُ بَيْنَ يَدَيَّ ؟ قَالَ لَا . وَرَوَى ابْنُ أَبِي شَيْبَةَ فِي مُصَنَّفِهِ عَنْ جَابِرٍ قَالَ : لَا تَقْرَأْ خَلْفَ الْإِمَامِ إنْ جَهَرَ وَلَا إنْ خَافَتَ . وَأَخْرَجَ هُوَ وَعَبْدُ الرَّزَّاقِ مِنْ قَوْلِ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : مَنْ قَرَأَ خَلْفَ الْإِمَامِ فَقَدْ أَخْطَأَ الْفِطْرَةَ . وَأَخْرَجَهُ الدَّارَقُطْنِيُّ مِنْ طَرِيقٍ وَقَالَ : لَا يَصِحُّ إسْنَادُهُ . وَقَالَ ابْنُ حِبَّانَ فِي كِتَابِ الضُّعَفَاءِ : هَذَا يَرْوِيهِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي لَيْلَى الْأَنْصَارِيُّ عَنْ عَلِيٍّ وَهُوَ بَاطِلٌ ، وَيَكْفِي فِي بُطْلَانِهِ إجْمَاعُ الْمُسْلِمِينَ عَلَى خِلَافِهِ ، وَأَهْلُ الْكُوفَةِ إنَّمَا اخْتَارُوا تَرْكَ الْقِرَاءَةِ خَلْفَ الْإِمَامِ فَقَطْ لَا أَنَّهُمْ لَمْ يُجِيزُوا ذَلِكَ ، وَابْنُ أَبِي لَيْلَى هَذَا رَجُلٌ مَجْهُولٌ انْتَهَى . وَلَيْسَ مَا نَسَبَهُ إلَى أَهْلِ الْكُوفَةِ بِصَحِيحٍ بَلْ هُمْ يَمْنَعُونَهُ وَهِيَ عِنْدَهُمْ تُكْرَهُ ، وَالْمُرَادُ كَرَاهَةُ التَّحْرِيمِ كَمَا يُفِيدُهُ قَوْلُ الْمُصَنِّفِ ، وَعِنْدَهُمَا يُكْرَهُ لِمَا فِيهِ مِنْ الْوَعِيدِ . وَصَرَّحَ بَعْضُ الْمَشَايِخِ بِأَنَّهَا لَا تَحِلُّ خَلْفَ الْإِمَامِ ، وَقَدْ عُرِفَ مِنْ طَرِيقِ أَصْحَابِنَا أَنَّهُمْ لَا يُطْلِقُونَ الْحَرَامَ إلَّا عَلَى مَا حُرْمَتُه بِقَطْعِيٍّ . وَفِي سُنَنِ النَّسَائِيّ أَخْبَرَنَا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ ، حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ الْحُبَابِ ، حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ صَالِحٍ ، حَدَّثَنَا أَبُو الزَّاهِرِيَّةِ ، حَدَّثَنِي كَثِيرُ بْنُ مُرَّةَ الْحَضْرَمِيُّ ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ سَمِعْته يَقُولُ { سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَفِي كُلِّ صَلَاةٍ قِرَاءَةٌ قَالَ نَعَمْ ، قَالَ رَجُلٌ مِنْ الْأَنْصَارِ : وَجَبَتْ هَذِهِ فَالْتَفَتَ إلَيَّ وَكُنْتُ أَقْرَبَ الْقَوْمِ مِنْهُ فَقَالَ : مَا أَرَى الْإِمَامَ إذَا أَمَّ الْقَوْمَ إلَّا قَدْ كَفَاهُمْ } فَإِنْ لَمْ يَكُنْ هَذَا مِنْ كَلَامِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَلْ مِنْ كَلَامِ أَبِي الدَّرْدَاءِ فَلَمْ يَكُنْ لِيَرْوِيَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ { فِي كُلِّ صَلَاةٍ قِرَاءَةٌ } ثُمَّ يَعْتَدُّ بِقِرَاءَةِ الْإِمَامِ عَنْ الْمُقْتَدِي إلَّا لِعِلْمٍ عِنْدَهُ فِيهِ مِنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (قَوْلُهُ قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ { وَإِذَا قَرَأَ فَأَنْصِتُوا }) رَوَاهَا مُسْلِمٌ زِيَادَةً فِي حَدِيثِ { إذَا كَبَّرَ الْإِمَامُ فَكَبِّرُوا } وَقَدْ ضَعَّفَهَا أَبُو دَاوُد وَغَيْرُهُ ، وَلَمْ يُلْتَفَتْ إلَى ذَلِكَ بَعْدَ صِحَّةِ طَرِيقِهَا وَثِقَةِ رَاوِيهَا ، وَهَذَا هُوَ الشَّاذُّ الْمَقْبُولُ ، وَمِثْلُ هَذَا هُوَ الْوَاقِعُ فِي حَدِيثِ { مَنْ كَانَ لَهُ إمَامٌ فَقِرَاءَةُ الْإِمَامِ لَهُ قِرَاءَةٌ } (قَوْلُهُ عَلَى سَبِيلِ الِاحْتِيَاطِ فِيمَا يُرْوَى عَنْ مُحَمَّدٍ) تَقْتَضِي هَذِهِ الْعِبَارَةُ أَنَّهَا لَيْسَتْ ظَاهِرَ الرِّوَايَةِ عَنْهُ كَمَا قَالَ فِي الزَّكَاةِ خِلَافًا لِأَبِي يُوسُفَ فِيمَا يَرْوِي عَنْهُ فِي دَيْنِ الزَّكَاةِ ،

وَهُوَ الَّذِي يَظْهَرُ مِنْ قَوْلِهِ فِي الذَّخِيرَةِ : وَبَعْضُ مَشَايِخِنَا ذَكَرُوا أَنَّ عَلَى قَوْلِ مُحَمَّدٍ لَا يُكْرَهُ وَعَلَى قَوْلِهِمَا يُكْرَهُ ، ثُمَّ قَالَ فِي الْفَصْلِ الرَّابِعِ الْأَصَحُّ أَنَّهُ يُكْرَهُ . وَالْحَقُّ أَنَّ قَوْلَ مُحَمَّدٍ كَقَوْلِهِمَا ، فَإِنَّ عِبَارَاتِهِ فِي كُتُبِهِ مُصَرِّحَةٌ بِالتَّجَافِي عَنْ خِلَافِهِ ، فَإِنَّهُ فِي كِتَابِ الْآثَارِ فِي بَابِ الْقِرَاءَةِ خَلْفَ الْإِمَامِ بَعْدَمَا أَسْنَدَ إِلَى عَلْقَمَةَ بْنِ قَيْسٍ أَنَّهُ مَا قَرَأَ قَطُّ فِيمَا يُجْهَرُ فِيهِ وَلَا فِيمَا لَا يُجْهَرُ فِيهِ ، قَالَ : وَبِهِ نَأْخُذُ لَا نَرَى الْقِرَاءَةَ خَلْفَ الْإِمَامِ فِي شَيْءٍ مِنْ الصَّلَاةِ يَجْهَرُ فِيهِ أَوْ لَا يَجْهَرُ ، ثُمَّ اسْتَمَرَّ فِي إِسْنَادِ آثَارٍ أُخَرَ ثُمَّ قَالَ : قَالَ مُحَمَّدٌ : لَا يَنْبَغِي أَنْ يَقْرَأَ خَلْفَ الْإِمَامِ فِي شَيْءٍ مِنْ الصَّلَوَاتِ . وَفِي مُوَطَّئِهِ بَعْدَ أَنْ رَوَى فِي مَنْعِ الْقِرَاءَةِ فِي الصَّلَاةِ مَا رُوِيَ . قَالَ : قَالَ مُحَمَّدٌ : لَا قِرَاءَةَ خَلْفَ الْإِمَامِ فِيمَا جَهَرَ وَفِيمَا لَمْ يَجْهَرْ فِيهِ . بِذَلِكَ جَاءَتْ عَامَّةُ الْأَخْبَارِ ، وَهُوَ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ . وَقَالَ السَّرَخْسِيُّ : تَفْسُدُ صَلَاتُهُ فِي قَوْلِ عِدَّةٍ مِنْ الصَّحَابَةِ ، ثُمَّ لَا يَخْفَى أَنَّ الِاحْتِيَاطَ فِي عَدَمِ الْقِرَاءَةِ خَلْفَ الْإِمَامِ لِأَنَّ الِاحْتِيَاطَ هُوَ الْعَمَلُ بِأَقْوَى الدَّلِيلَيْنِ ، وَلَيْسَ مُقْتَضَى أَقْوَاهُمَا الْقِرَاءَةَ بَلْ الْمَنْعَ (قَوْلُهُ لِمَا فِيهِ مِنْ الْوَعِيدِ) تَقَدَّمَ بَعْضُهُ فِيمَا أَسْنَدْنَاهُ مِنْ أَقْوَالِ الصَّحَابَةِ (قَوْلُهُ وَإِنْ قَرَأَ الْإِمَامُ) إنْ لِلْوَصْلِ ، وَذَلِكَ لِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى وَعَدَهُ بِالرَّحْمَةِ إِذَا اسْتَمَعَ ، قَالَ تَعَالَى { فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ } وَوَعْدُهُ حَتْمٌ وَإِجَابَةُ دُعَاءِ الْمُتَشَاغِلِ عَنْهُ بِهِ غَيْرُ مَجْزُومٍ بِهِ ، وَكَذَا الْإِمَامُ لَا يَشْتَغِلُ بِغَيْرِ الْقِرَاءَةِ سَوَاءٌ أَمَّ فِي الْفَرْضِ أَوْ النَّفْلِ ، أَمَّا الْمُنْفَرِدُ فَفِي الْفَرْضِ كَذَلِكَ . وَفِي النَّفْلِ يَسْأَلُ الْجَنَّةَ وَيَتَعَوَّذُ مِنْ النَّارِ عِنْدَ ذِكْرِهِمَا وَيَتَفَكَّرُ فِي آيَةِ الْمَثَلِ ، وَقَدْ ذَكَرُوا فِيهِ حَدِيثَ حُذَيْفَةَ { صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاةَ اللَّيْلِ فَمَا مَرَّ بِآيَةٍ فِيهَا ذِكْرُ الْجَنَّةِ إلَّا وَقَفَ وَسَأَلَ اللَّهَ تَعَالَى الْجَنَّةَ ، وَمَا مَرَّ بِآيَةٍ فِيهَا ذِكْرُ النَّارِ إلَّا وَقَفَ وَتَعَوَّذَ مِنْ النَّارِ } وَهَذَا يَقْتَضِي أَنَّ الْإِمَامَ يَفْعَلُهُ فِي النَّافِلَةِ وَهُمْ صَرَّحُوا بِالْمَنْعِ إلَّا أَنَّهُمْ عَلَّلُوهُ بِالتَّطْوِيلِ عَلَى الْمُقْتَدِي ، فَعَلَى هَذَا لَوْ أَمَّ مَنْ يَعْلَمُ مِنْهُ طَلَبَ ذَلِكَ يَفْعَلُهُ (قَوْلُهُ بِالنَّصِّ) يَعْنِي قَوْلَهُ تَعَالَى { وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا } وَالْإِنْصَاتُ لَا يَخُصُّ الْجَهْرِيَّةَ لِأَنَّهُ عَدَمُ الْكَلَامِ ، لَكِنْ قِيلَ إنَّهُ السُّكُوتُ لِلِاسْتِمَاعِ لَا مُطْلَقًا . وَحَاصِلُ الِاسْتِدْلَالِ

بِالْآيَةِ أَنَّ الْمَطْلُوبَ أَمْرَانِ : الِاسْتِمَاعُ ، وَالسُّكُوتُ فَيُعْمَلُ بِكُلٍّ مِنْهُمَا ، وَالْأَوَّلُ يَخُصُّ الْجَهْرِيَّةَ ، وَالثَّانِي لَا فَيَجْرِي عَلَى إطْلَاقِهِ فَيَجِبُ السُّكُوتُ عِنْدَ الْقِرَاءَةِ مُطْلَقًا ، وَهَذَا بِنَاءٌ عَلَى أَنَّ وُرُودَ الْآيَةِ فِي الْقِرَاءَةِ فِي الصَّلَاةِ. وَأَخْرَجَ الْبَيْهَقِيُّ عَنْ الْإِمَامِ أَحْمَدَ قَالَ : أَجْمَعَ النَّاسُ عَلَى أَنَّ هَذِهِ الْآيَةَ فِي الصَّلَاةِ . وَأَخْرَجَ عَنْ مُجَاهِدٍ { كَانَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ فِي الصَّلَاةِ فَسَمِعَ قِرَاءَةَ فَتًى مِنْ الْأَنْصَارِ فَنَزَلَ { وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا } } وَأَخْرَجَ ابْنُ مَرْدُوَيْهِ فِي تَفْسِيرِهِ قَالَ : حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ أَبِي الْمِقْدَامِ هِشَامِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ قُرَّةَ قَالَ : سَأَلْت بَعْضَ أَشْيَاخِنَا مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، أَحْسَبُهُ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُغَفَّلٍ : كُلُّ مَنْ سَمِعَ الْقُرْآنَ وَجَبَ عَلَيْهِ الِاسْتِمَاعُ وَالْإِنْصَاتُ ، قَالَ : إنَّمَا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ { وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا } فِي الْقِرَاءَةِ خَلْفَ الْإِمَامِ ، هَذَا وَفِي كَلَامِ أَصْحَابِنَا مَا يَدُلُّ عَلَى وُجُوبِ الِاسْتِمَاعِ فِي الْجَهْرِ بِالْقُرْآنِ مُطْلَقًا .(فتح القدير، ج: ٢، ص: ١٥٥، ط: المكتبة الشاملة)

والله سبحانه تعالى اعلم وعلمه اتم واحكم

د اشرفيې مدرسې چاپ سوي اثار

۱. اخلاق النبوي ﷺ
۲. تحسين النکاح
۳. د روژې احکام او فضائل
۴. افهام الصرف
۵. د سپېڅلي پيغمبر ﷺ سپېڅلی ژوند
۶. د تلاوت لارښود
۷. د سفر احکام
۸. څلوېښت احاديثه
۹. د پنځم صنف پښتو
۱۰. د څلورم صنف پښتو
۱۱. د دريم صنف پښتو
۱۲. د دوهم صنف پښتو
۱۳. د څلورم صنف دري
۱۴. د دريم صنف دري
۱۵. د دوهم صنف دري
۱۶. د اول صنف دري
۱۷. د ماشومانو لمونځ
۱۸. د ښځو د پردې شرعي حدود
۱۹. اسلامي آداب
۲۰. تعليم العقايد
۲۱. ايا زموږ په هيواد کي د جمعې لمونځ سته؟

۲۲. کوډي، جادوګري او ناروا تعویذونه د اسلام له نظره
۲۳. تیسیر المنطق
۲۴. ښوونه، چي ورزده کړو
۲۵. سود د قرآن او حدیث په رڼا کي
۲۶. د قرباني احکام
۲۷. پښتو او حساب د ابتدائي لپاره
۲۸. د تقلید شرعي حیثیت
۲۹. د حکیم الامت الافکار
۳۰. د ښځو د لباس او ځان جوړوني شرعي حدود
۳۱. د اول صنف پښتو او حساب
۳۲. المنهج الاحسن
۳۳. د لنګوټي فضایل او مسایل
۳۴. د فتري مختصر اصول
۳۵. د زکات مسئلې
۳۶. القول الفهام في القرائت خلف الامام (همدغه آثر)

محمد رسول الله

پاملرنه: که کوم مسلمان ورور ته د حنفي مذهب یوه مسئله وښودل سي، چي دا مسئله د حدیث او سنتو څخه مخالفه ده نو مسلمان ورور دي دغه خبره په پټو سترګو نه مني، بلکي د خپلي اشتباه د لیري کولو لپاره دي د مذهب دیو جید عالم څخه پوښتنه وکړي، چي دغه مسئله رښتیا هم ور څخه مخالفه ده او که یا؟

د لیکوال نور چاپ سوي اثار

تالیفات

۱:- اړینه پوهه
۲:- لوی ګناهونه د دوزخ لمبې
۳:- سپېڅلي ورځي
۴:- موسیقي او نوي لیکوالان
۵:- تجوید درسي کتاب
۶:- د زړه یادونه
۷:- داسلامي نړۍ مظلومیت او د خلاصون لاره
۸:- رښتینی باور
۹:- د تلاوت لارښود
۱۰:- دماشومانو لمونځ درسي کتاب
۱۱:- پښتو او حساب درسي کتاب
۱۲:- نبوي کورنۍ
۱۳:- نبوي معجزي
۱۴:- نبوي غزاوي
۱۵:- د سپېڅلي پیغمبر ﷺ سپېڅلی ژوند
۱۶:- اسلامي اداب درسي کتاب
۱۷:- ایا زمونږ په هیواد کي د جمعې لمونځ سته؟
۱۸:- ښوونه چي ور زده کړو
۱۹:- اسلام میشتي سیمي
۲۰:- د ذکات احکام
۲۱:- قراءة خلف الامام

ژباړې

۱:- په اسلام کي حرام دید
۲:- خپل ځانونه وپېژنئ
۳:- د نبوت او انبیاوو تاریخ
۴:- د دوزخ او دوزخیانو حالات
۵:- یوولس ګناه کاري ډلي
۶:- په سرو تیارو کي سرې لمبې
۷:- کوډې، جادوګري او تارو او تعویذونه د اسلام له نظره
۹:- فضائل اعمال
۱۰:- فکري جګړه
۱۱:- د امام اعظم رحمه الله وصیتونه
۱۲:- شپږ ګناه کاري ډلي
۱۳:- د تقلید شرعي حیثیت

د تعلیم الاسلام راډیو ویب پاڼې له خوا پر لیکه کیږي:
www.taleemulislam-radio.com